

Svenska Linné-Sällskapets
Årsskrift

Årg. XXVII 1944

SVENSKA
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG XXVII • 1944

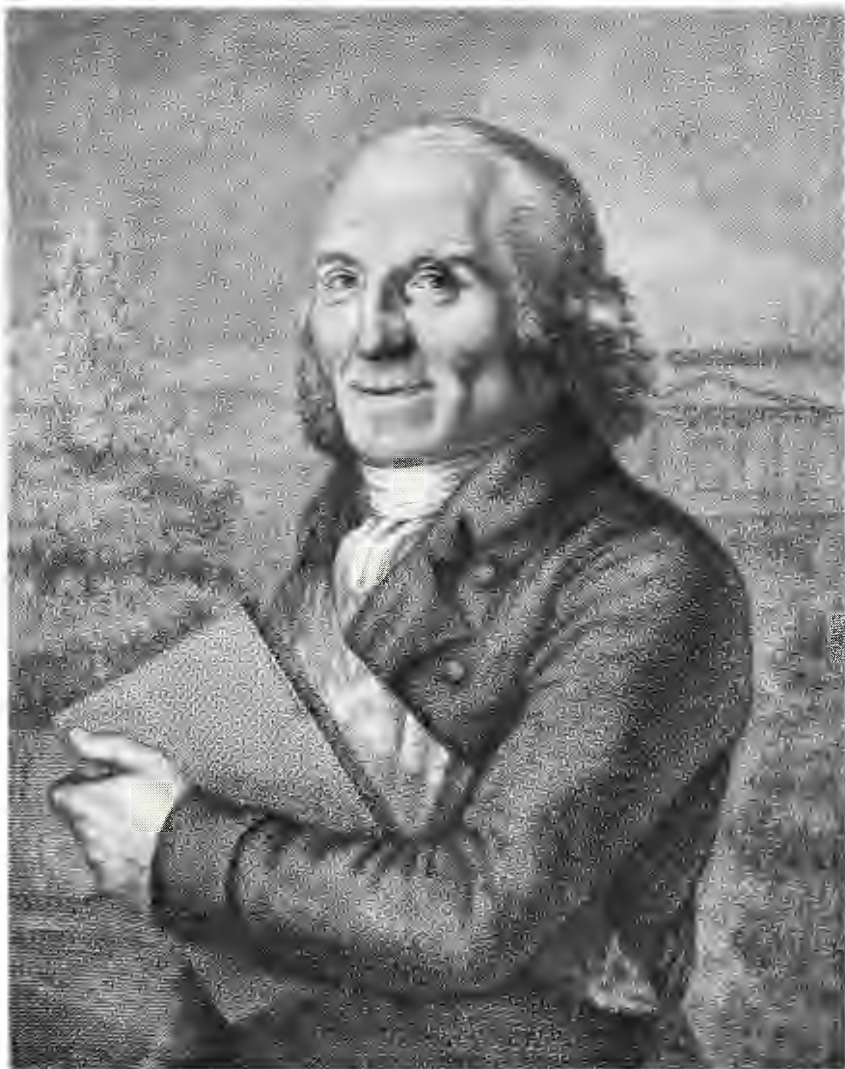
U P P S A L A

1944

UPPSALA 1944

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

4423

CARL PETER THUNBERG

Kopparstick av J. G. Ruckman 1818 efter Per Krafft d. y:s målning 1808
(i Med. fak., Uppsala).

1944 INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Dedikationen i Linnés Skånska resa. Av SIXTEN BELFRAGE	1— 28 ✓ 125
Carl Peter Thunberg 1743—1828. Ett tvåhundraårsminne. Av NILS SVEDELIUS	29— 64 ✓ 125
Läszt sich die Nomenklatur von Linnés Schmetterlingssystem als strikt binär bezeichnen? Ein kleiner historischer Beitrag zu einer Kritik am Begriffe der Gattung. Von FELIX BRYK	65— 80 ✓
Dygden och lyckan. Av ERLAND EHNMARK	81—105 ✓ 26
Carl von Linné og Nederlandene. Nogle Bidrag. Av HANS SCHLESCH og L. A. W. C. VENMANS	106—112 ✓ 126
Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby. XVI. Av RUTGER SERNANDER	113—118 , 126
Smärre meddelanden	119—124
Summary of contents	125—126

Sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1943	127
Skattmästarens berättelse för år 1943	128—130
Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1944	131—132
Revisionsberättelse	133
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	134
Nya medlemmar	135—136

*Bidrag till 28:e årgången böra anmälas hos
och om möjligt insändas till undertecknad under
januari månad 1945.*

ARVID Hf. UGGLA

*Redaktör för årsskriften
adr. Uppsala.*

DEDIKATIONEN I LINNÉS SKÅNSKA RESA

En stilistisk studie

AV

SIXTEN BELFRAGE

DET VAR PÅ UPPDRAG AV STÄNDER OCH MYNDIGHETER, som Linné företog sina resor till de södra landskapen. De tillhöra det åtminstone i Sverige sällsynta species, som kan kallas forskningsresor på officiellt uppdrag. Det är alltså helt naturligt, att när böckerna om dessa resor kommo ut, fingo de dedikationer, varmed de efter tidens sed voro försedda, en mycket officiell karaktär. Resan till Öland och Gotland företogs 1741, men dess beskrivning utkom icke förrän 1745. Under tiden hade den länge brännande frågan om tronföljden blivit löst och ADOLF FREDRIK hade hitkommit, hälsad med stora förväntningar i synnerhet av hattkretsarna, med vilka Linné som bekant var på mer än ett sätt förbunden. Det låg därför nära till hands att dedicera reseberättelsen till arvfursten, helst som Linné i dedikationen också fick tillfälle att tacksamt omnämna den gåva av »indianiske djur», som Adolf Fredrik lämnat till museet i Uppsala.¹ Om dedikationen är för övrigt föga att säga. Den är naturligtvis full av artighet och underdånighet, men visar föga flykt och verkar ovanligt litet personlig för att vara av Linné. Man kanske fäster sig vid, att han betecknar den föreliggande boken som »förstlingen af mine Svänske skrifter». Den, som har den stora samlingen av hans svenska ungdomsskrifter i tankarna, är kanske i första ögonblicket böjd att känna sig förvånad. Men i själva verket förelåg vid denna tid av Linnés svenska alster i tryck blott vad som ingått i Vetenskapsakademiens handlingar och i en del almanackor. Talet om märkvärdigheter uti insekterne hade visserligen utkommit som en separat skrift, och man gör ingen orätt, om man vill räkna denna som Linnés första svenska. Följer man Linnés egen räkning, var det så sent som vid 38 års ålder, som han debuterade som svensk författare — så akademiskt och internationellt anlagt hade hans föregående vidsträckta författarskap varit.

¹ *Museum Horti Academici Upsaliensis* kallas det i dedikationen, *Museum Rerum Naturalium* kallar Linné det mera adekvat i *Egenh. Ant.*, s. 43, där kronprinsens gåva även omnämnes.

Västgötaresan, som utkom två år senare, är dedicerad till kronprinsessan LOVISA ULRIKA. Det var en om icke självfallen, dock mycket naturlig pendang till den föregående dedikationen. Strax före resan hade Linné vid kronprinsparets besök i Uppsala varit i tillfälle att förevisa sin botaniska trädgård för Lovisa Ulrika, vilket hade intresserat henne mer än det mesta andra i Uppsala att döma av hennes brev till sin moder. Under besöket utdelade kronprinsparet medaljer (antagligen sådana som voro slagna över förmälningen) till en del professorer, varvid Linné, som han omtalar i *Egenh. ant.* (s. 44) fick två stycken, medan de andra professorerna blott finga var sin. I ett brev till Ekeblad av den 21 nov. 1746 tackar Linné synnerligen översvallande för de översända medaljerna och ber Ekeblad »om Hr Grefwen törs», att frambära hans underdånigaste vördnad, varvid han särskilt framhäver »min tillkommande allernådigaste drottning».¹ Linné återsåg henne sedan i Mariestad, dit hon följt sin gemål på en mönstringsresa. Han omtalar i sin reseberättelse att folk från både stad och land trängdes att få se henne och formulerar sententiöst intrycket: De sågo, de älskade och wördade Hennes skönhet, wishet och mildhet.² Det kunde alltså finnas ett och annat speciellt skäl att dedicera Västgötaresan just till kronprinsessan, vartill kom att hon genom arvprinsens födelse blivit föremål för en översvallande popularitet. Huvudskälet stod dock säkerligen i samband med hela resans officiella prägel. Dedikationen är livligare skriven än den till Adolf Fredrik, men har naturligtvis samma officiösa karaktär.

Med dedikationen till Skånska resan vänder sig Linné från kungligheten till vad vi nu skulle kalla regeringen. Verket är dedicerat till riksrådet och kanslirådet greve CLAS EKEBLAD. Man kunde tycka, att det fallit sig naturligast att dedicera det till dåvarande kanslipresidenten CARL GUSTAF TESSIN, som sedan gammalt hade varit Linné mycket bevågen. Men Linné hade redan tillägnat denne ett av sina huvudverk, *Systema naturæ*, och i tredje originalupplagan (1748) ägnat den nyblivne kanslipresidenten en den mest oförbehållsamma tacksägelse och hyllning: Si quid hoc opere scientiis accessit incrementi, id omne Tibi, meæ auctori fortunæ, debet eruditus orbis. Även andra upplagan (1742) av *Genera plantarum* var tillägnad Tessin. Om Tessin denna gång på grund av föregående dedikationer lämnades ur räkningen, så var Ekeblad, vilken som rikskansliråd stod vid Tessins sida, så gott som självskriven som representant för rådsregeringen. Den ende, som skulle kunna komma i fråga som konkurrent, var A. J. VON HÖPKEN, men honom hade Linné strax förut tillägnat sin *Philosophia botanica* (1751).³

¹ I en not till brevet uttalar FRIES som sin mening, att denna kungliga frikostighet säkerligen bestämt Linné att dedicera Västgötaresan till Lovisa Ulrika. *Bref och skrivelser* I. 6, s. 18.

² *Wästgöta-resa*, s. 18.

³ I brev av den 31 okt. 1750 tackar Höpken för dedikationen, som liksom bokens företal är daterad den 16 sept. 1750.

Egentligen kunde en dedikation till Ekeblad varit än mera på sin plats i Västgötaresan, eftersom Ekebladarna tillhörde en gammal västgötasläkt, som i generationer residerat på Stola, där Linné avlade ett besök under sin resa och blev väl undfägnad av inspektorsfamiljen. Några dagar tidigare hade Linné träffat greven själv i Mariestad och haft hans förmedling att tacka för en audiens hos kronprinsen. För såväl det ena som det andra avgav Linné en »ödmiuk tacksägelse», sedan han återkommit till Uppsala, och frågade även i förbifarten, vem som vore författaren till de vackra verserna, som stodo på den gamla eken på Stola och som han hade skrivit av.¹ Ekeblad måtte ha gett honom besked, eftersom Västgötaresan upplyser om, att verserna voro skrivna av justitiekanslern FEMAN. En dedikation till herren på Stola hade alltså kunnat passa bra i Västgötaresan, men den gången hade Lovisa Ulrika förtursrätten.

Att HÅRLEMAN, som mer än andra hade hedern av att Linnés skånska resa kommit till stånd, icke ärades med dedikation behöver icke bero på kontroversen rörande svedjandet. Hårleman var icke riksråd och hade alltså icke den officiella ställning som mecenat, som dedikationen i detta fall krävde. Det var till en av rikets herrar, som denna borde ställas och också ställdes, när den riktades till Ekeblad.

När man nu med tanken fäst på den officiella karaktär, som Linnés skånska resa i likhet med hans tvenne andra till de södra landskapen ägde och den officiösa innebörd, som i enlighet därmed tillkom även dedikationen, börjar att läsa dedikationen i Skånska resan, blir man snarast chockerad, då man först hunnit ögna igenom adressatens högst regelrätta titulering. Själva dedikationen börjar med ett anslag, som man kunde kalla atonalt, där den svenske torparen, hottentotten och författaren sammanföras i ett djärvt ackord. Torparen står och gläder sig åt sin gröna vret, hottentotten är förnöjd över att hans barn äro lika svarta som han själv och författaren bröstar sig över sina böcker. Var och en är nöjd med sitt. Satsen är lika djärvt som brokigt illustrerad och understrykes genom en välvårdad rytmik. Det slår bra, skulle en modern konstnär säga, men det förvånar att finna denna upptakt i en dedikation till en av rikets herrar i ett arbete av Skånska resans art.

Fortsättningen bjuder icke på så stora kontraster, men formen med sin växling av längre och kortare rader och sin genomgående rytmisering är likafullt av en stilisering, som ådrar sig uppmärksamhet. Någon mera egenartad dedikation torde Linné icke ha skrivit, och den har säkert få motstycken även vid en jämförelse, som sträcker sig vidare. Man frågar sig, huru man har att förklara denna egenartade form. Jag hade redan gjort ett försök att analysera den under jämförelse med Linnés språkbruk för

¹ *Bref och skrifvelser* I. 6, s. 15.

övrigt, då jag genom ett välvilligt meddelande av Svenska Linné-Sällskapets sekreterare, bibliotekarien ARVID HJ. UGGLA fick reda på, att dedikationen föreligger i flera utkast i den protokollshandskrift av Skånska resan, som tillhör Linnéan Society och lyckligtvis numera finnes i fotostaterad kopia i Uppsala universitetsbibliotek. Då jag blivit satt i tillfälle att taga del av denna, fann jag, att den gav möjlighet att steg för steg följa Linnés utformning av dedikationen. Detta var icke allenast av största intresse för den språkliga och stilistiska analysen av dedikationen utan gav även ett sällsynt gynnsamt tillfälle att iakttaga Linnés formella intentioner, låt vara på ett egenartat och begränsat fält. Vad som här erbjuder en särskild fördel är, att Linné arbetar så gott som uteslutande med det rent formella. Han vet ungefär, vad han skall skriva. Han söker blott den passande formen. Det är icke så ofta en naturvetenskaplig författare så utpräglad befinner sig i just den situationen. Så mycket mera givande bör en stilistisk analys vara just i sådant fall.

Den nämnda handskriften till Skånska resan består till sin huvuddel av det av olika händer skrivna protokollet över resan. Före detta ligga i volymen en del utkast till företalet och den geografiska inledning, som är rubricerad *Skåne*. Äldst bland dessa utkast är det sista, av senare hand signerat *var. 4*, av Geografisk inledning. Det utgör utkast till en inledning, som även innefattar vad som sedan avskildes som ett särskilt företal. Säkertligen fann Linné, att den geografiska översikten över Skåne måste bli så vidlyftig, att den icke kunde förenas med vad han ville säga mera personligt i ett företal. Han företog därför en rationell klyvning, och de övriga varianterna äro utkast antingen till företalet eller till den geografiska inledningen.¹

Det äldsta av utkasten till den geografiska inledningen är den, som signerats *var. 3*., i renskrift liksom *var. 4*. Detta utkast slutar på övra tredjedelen av en sida. På återstoden av sidan har Linné skrivit det första utkastet till dedikationen (*var. I*). Vi ha alltså här en terminus a quo. Dedikationsutkastet är skrivet senare än det äldsta utkastet till Geogr. inl.

Det därefter skrivna utkastet (*var. II*) är skrivet på ett av de blad sist i handskriftsvolymen, på vilka Linné nedkastat en del utkast av skilda slag. På den sida, det här är fråga om, har Linné först skrivit det Ovidiusställe, som utgör mottot till Skånska resan. Därefter följa några annotationer,

¹ Det tryckta företalet avslutas med ett slags försvarstal för reseberättelsen, vari Linné påpekar, att han »ofta upburit nog grämlse» för sina föregående resor av sina egna landsmän, under det att han vunnit erkännande av främmande läsare för sina andra verk. I utkastet har Linné givit denna sin antikritik en betydligt mera expressiv form. »Jag har fått fögnaden, at af den lärda världen vinna mer approbation för mina ringa skrifter af obekante och främmande, det få i sin lifstid, förrän jag kunnat vunnit. Jag har ej blifwit tadt af andra än Idioter i wettenskapen; Ty har det grämt mig flere gånger, då jag ej har kunnat vunnit mera approbation af dem, som äro af samma blod och folck med mig.» (bl. 21^r).

HÖGVÅLBORNE GREFVE
HERR C L A S
EKEBLAD,

KONGL. MAJ:TS HÖGSTBETRODDE MAN
 OCH SVEA RIKES RÅD,
 CANCELLIE RÅD,
 RIDDARE Och COMMENDEUR
 AF KONGL. MAJ:TS ORDEN,

TOrparen gläder sig åt sin gröna Wret,
 Hottentotten fägnar sig åt sina lika barn,
 Auctoren smickrar sig af sina sjelfkloka
 Arbeten;

Men

Åkerbruket blifver med alt släp fruktbäst,

Om ej Gud gifver våderleken;

Ungdomens framsteg äro fäfänge,

Om ej Ofverheten vilår Nöd;

Vetenskaperne uparbetas förgäfvets,

Om ej Mæcenater gynna taken;

Hvarföre ock

Åkermannen anropar Himmelen om välsignelse,

Föräldrar kalla förnämre Faddrar åt sina barn,

Auctorer upoffra sina verk åt Höga Gynnare,

EDERS EXCELLENCE,

*E. E. som GUD ock förtjenst uplyst så högt,
 Hade aldrig jag vågat nederkalla til de låga
 Landtkojor;*

*E. E. som välfver så stora ting om Folks öden,
 Hade aldrig jag befvårat med de föraktade
 vetenskaper;*

*E. E. som skimrar af Purpur, Anor, Stjernor,
 Gull och gröna skogar,
 Hade aldrig jag oroat med mina myror;*

Om icke

*E. E. höga deltagande i öfverinseendet på veten-
 skaperne,*

Mer än jag sielf,

Rådt mig at upoffra detta

På

EDERS EXCEELENCES

Altare,

Med den vårdnad jag bör vara

EDERS EXCELLENCES

Allerödmjukaste Tjenare
 CARL LINNÆUS.

som visa sig vara en kort antydan om vad som skulle stå i det »Tillag» som utgör sista sidan av Skånska resan, där supplerande tillägg lämnas till tre angivna sidor. Därefter kommer med ett just så stort mellanrum, som Linné på en annan sida använt, när han skulle börja att skriva något nytt, utkastet nr 2 till dedikationen. Allt tyder på, att detta är skrivet senare än annotationerna ovanför, och därmed få vi också en tämligen bestämd tidpunkt för dateringen av utkastet. Det är skrivet, när huvuddelen av Skånska resan redan var tryckt och Linné höll på med att iordningställa vad som brukar komma sist vid tryckningen av en bok, första och sista arken. Då det knappast är troligt, att redigeringen av dedikationen sträckt sig över någon längre tid, torde det första utkastet ha kommit till blott obetydligt tidigare vid samma tidpunkt.

Den tredje redaktionen av dedikationen (*var. III*) har Linné nedtecknat på den till mer än hälften blanka baksidan av ett blad, som utgör det äldre av de två utkast till företalet, som inleda handskriftsvolymen. Placeringen säger oss ingenting. Linné har skrivit sitt utkast på en tom plats på ett av de »Skånepapper», som lågo framme vid utredigeringen.

* * *

Här nedan följa de tre varianterna av dedikationen i kronologisk ordning. Återgivandet är så diplomatiskt noggrant, som varit mig möjligt. När det gäller att i detalj följa gången av ett skriftligt aktstyckes utarbetande, kan det vara en plikt att urskilja och annotera även sådana petitesseer, som man vid en vanlig utgåva tryggt kan lämna ur räkningen. Även en mycket obetydlig detalj kan säga något om den skrivandes momentana intentioner och därmed också något om den psykiska bakgrunden till aktstycket. Till en fullständig bild av arbetssättet hör också handstilen, vars olika grader av tempo kunna vara nog så talande. Jag har emellertid icke ansett mig böra tynga notapparaten med iakttagelserna härav utan nöjt mig med några allmänna uttalanden.

VAR. I.

En lofligt bruk har varit at.¹⁾

Alla foraldrar hafwa kiarlek för sine foster; alla
 Autorer^{1 a)} for sine wärk; foraldrar plaga kalla
 de anseligare till fadrar²⁾; Authores³⁾ plaga
 dedicera sine wärk till store Herrar.

Ackermannens swet är fäfang om ej Gud walsignar säden.
 en ungdoms flit är⁴⁾

Wettenskaps idkare⁵⁾ drifwa ej wettenskapen utan ofwer
 heten wisar dem mildhet.

Landtmannen fägnar sig at sitt lilla hemman

Sielfwa apan⁶⁾ alska⁷⁾ sine barn

Authores tycka om sine egne arbeten.⁸⁾

Åckermannens swet är fåfång om ej Gud wälsignar arbetet
undomens sträfwan⁹⁾ är fåfång om ej ofwerheten wisar dem sin nåd.
wettenskaps idkare¹⁰⁾ soka utbreda wettenskapen¹¹⁾ forgaf[wes]

om ej Mæcenates gynna

Ty anropar Ackermannen den högste¹²⁾ om¹³⁾ wälsignelse

Foraldrar kalla därfore mächtigare¹⁴⁾ at wara gynnnare.

Authores upofra sine wärk at vinna mæcenater.

min egen dierfheth hade ej fört mig till Eders Excelle

som Gud¹⁵⁾ och lyckan satt så hogt.

mitt hop hade icke gjort Eder till mächtig¹⁶⁾ Mæcenas

som fått så höga tankar at wärda¹⁷⁾ ett rikets wald.^{17 a)}

E. E.¹⁸⁾ är satt af Gud och lyckan så högt at jag

icke trot mig mera kunna ses.

Ed. E. warf går uht på hogre¹⁹⁾ att dageligen²⁰⁾

walwa folk lycka och oden.

E: E. som blänker af Hoghet, Aner, gods och

stierner.²¹⁾

hade jag ej formodat kunna förmå E. E. at²²⁾ wända mer sine ögon

till den²³⁾ nedriga²⁴⁾ landtbygden, till²⁵⁾

wettenskapsens stoft, till en staplande penna

om ej gynnarne rådt mig här till.

och jag wettat at E. E. uti det hogwichtige²⁶⁾ upfostring depu-

tationen²⁷⁾ hade stor dehl, där oden . . .²⁸⁾ till suan-

ska²⁹⁾ wettenskapsens bestånd.³⁰⁾

på deras råd upofrar jag detta på Eder E. altare

med lika välmening som wordnad.

1 Raden struken utom första ordet: En. — 1 a) möjl.: auctorer. — 2) Därefter struket: foraldrar. — 3) h otydligt. — 4) en . . . lit skivet ovanför den strukna raden: Authores wore. — 5) Därefter ett delwis utsuddat ord börjande: ut, över vars sista bokstav det börjande d i: drifwa är skrivet. — 6) Sielfwa apan skrivet ovanför: foraldrar. — 7) ovanför struket: åt sine. — 8) raderna Landtmannen . . . arbeten skrivna till höger i margen o. försedda med inwäsningsstreck; orden sitt lilla hemman o. arbeten ha, tydl. av utrymmesskäl, fått plats under raden. — 9) otydligt o. skrivet ovanför struket: flit. — 10) därefter struket: arbete. — 11) därefter struket: fåfångt. — 12) därefter struket: at. — 13) ovanför raden. — 14) därefter struket: til fadrar. — 15) efter d en c-bknande bläckplump. — 16) ovanför raden. — 17) därefter struket: till. — 17 a) De fyra raderna min egen . . . rikets wald överstrukna med ett vertikalt streck. — 18) senare E. delwis skrivet över ett d. — 19) warf. . . hogre över de strukna orden: ar forordnad bekymrad. — 20) därefter struket: gangna et. — 21) därframför struket: skioldar. — 22) förinå . . . at skrivet ovanför raden med inwäsningsstreck. — 23) n. ä. f. t. — 24) n. ä. f. s. + annan bokstav. — 25) därefter struket: de. — 26) og otydligt. — 27) på två rader utan bindestreck. — 28) oläsligt ord ovanför struket: läggas? — 29) n osäkert. — 30) raderna och jag . . . bestånd skrivna till höger i margen fördelade på fem korta rader, av vilka den första börjar i linje med den i detta tryck närmast föregående. Ett streck till höger om de i trycket efterföljande två raderna kan möjligen antyda, att det i margen skrivna skall införas ovanför dessa.

VAR. II.

Lantmannen fägnar sig at sit lilla hemman.

Apan sielf tycker hennes barn wara wakra¹⁾

Auctores alla skryta af sit arbete.

Ackermannens swet ar fåfångt om ej Gud welsignar arbet

Barnens sträfwande²⁾ är forgafwes om ej ofwerheten wisar sin nåd
Wettenskapens idkande är fruchtlost om ej Hoga Mæcenates wisa
gunst.

Ty anropar Landtman<nen> Himle<n>³⁾ om walsig<nels>e⁴⁾

Foraldrar kallar machtigare till fadrar

Auctorer⁵⁾ upoffra sine wärk åt våra Mæcenat<er>

Eders Excellence som Gud och lyckan upsat så hogt hade jag
aldrig oroa

Eders Excellence som blanker så klar⁶⁾ på war⁷⁾ svanska himel
af hoghet, Aner, stiernor, gods hade jag aldrig kallat
ned till det smutsiga landsstofet

Ex. E. tankar⁸⁾ som wandas⁹⁾ på så hoga ting
som folkens lycka och wettenskap<ens>¹⁰⁾ oden hade jag aldrig¹¹⁾
formå komma¹²⁾ neder till mig

om ej gynnare radt mig¹³⁾ at upofra detta på

Ed. Ex. Altare med den diupa wordnad som jag bor wara

E. E.

1) tycker . . wakra *skrivet ovanför*: alskar (*struket*) sine barn. — 2) *urspr. annan ord början*.
— 3) *ovanför struket*: forsynen. — 4) *ordsluten av substantiven i raden blott flyktigt antydd*.
— 5) *slut-r ä. f. s.* — 6) *ovanför struket*: hog. — 7) *w ä. f. s.* — 8) *hskr*: tankas. — 9) *därefter struket*: så hogt. — 10) och wettenskap<ens> *skrivet ovanför raden med invisningsstreck*;
substantivets slut blott antytt; ett föregående och ej struket. — 11) *därefter struket*: for. —
12) *plumpat o. ottydligt*. — 13) *därefter struket*: hartill.

VAR. III.

Åckermannen¹⁾ fägnar sig åht²⁾ sitt fagra³⁾ Åcker wret⁴⁾

Moren⁵⁾ forundrar⁶⁾ sig åt⁷⁾ sine skiöne⁸⁾ barn⁹⁾

Authorer smikra¹⁰⁾ sig¹¹⁾ af sine egne¹²⁾ wärk

Ackermannens swet är förgafwes

om ej Gud gifwer waderleken.

Barnens¹³⁾ sträfwande är fäfangt

om ej öfwerheten wisar dem sin nåd

Wettenskaperne¹⁴⁾ arbetas fruchtlost

om ej Mæcenater gynna.

Hwarfor Ackermannen anropar¹⁵⁾ Himelen om walsignelse

Foraldrar kalla mächtigare¹⁶⁾ fadrar åt sine barn.

Authorer upofra sine wark at hoga gynnare<e>

Ed¹⁷⁾ Ex: som Gud och lyckan uplyftat så hogt på vår
swanska himmel,

hade jag aldrig beswaret till den damfulle åcker¹⁸⁾

Ex E. som¹⁹⁾ skimrar så hogt af tienster, Aner, stierner
och gods

hade jag aldrig sökt förmå²⁰⁾ se in uti

de smutsige rokstufwor.

E. E. som²¹⁾ endast tänker på hoga ting, om folksens²²⁾ öden
och wettenskapens mått

hade jag aldrig trott²³⁾ formå at se på mina gräl syslor²⁴⁾

om ej höga gynnare, mer än jag sielf

radt mig at upoffra detta på Eder Excellences
altare, med den wordnad som jag bor wara

E. E.

Underdan odmiukaste tien

C L.

1) Åcker skrivet ovanför Landt. — 2) h skrivet på annan bokstav, på vilken t följer; urspr. kanske skrivet att. — 3) skrivet ovanför raden med invisningstecken, framför struket; torp. — 4) wret ditskrivet senare. — 5) ovanför struket; Apan; därefter i raden struket; åt. — 6) ovanför struket; smikrar. — 7) ä. f. af. — 8) därefter struket; ungar. — 9) ditskrivet senare. — 10) K. HANELLS läsning: ordet skrivet på annat ord o. mycket ottydligt; skrivet ovanför struket; skryta. — 11) skrivet ovanför raden. — 12) skrivet ovanför ett ord som möjl. urspr. varit: sinrike, men sedan ändrats. — 13) hskr: Barnen. — 14) ä. f. Wettenskapernes. — 15) Hwarfor . . anropar ä. f. Ty anropar Ackermannen; Hwarfor skrivet ovanför struket; Ty; de följande orden omflyttade gm platsbytesstreck; A i Ackermannen ä. f. L.; därefter ett ottydligt, möjl. delvis struket; derfore, skrivet ovanför struket; ofwerhet. — 16) därefter struket: till. — 17) d ä. f. x. — 18) damfulle åcker skrivet ovanför struket: smuts . . (ordslutet ottydligt) nedriga Landzbygden. — 19) därefter struket: glim. — 20) därefter struket: wanda sig. — 21) hskr: som som. — 22) ens under raden. — 23) osäkert. — 24) trott . . gräl syslor skrivet ovanför struket kallat till bondsylorne.

* * *

Det är värt att observera den första raden i var. I, fastän den blivit struken. Ty om Linné verkligen hade börjat: *Ett¹) lofligt bruk har varit att*, hade hans dedikation blivit en helt annan än vad den blev. Man kan sluta sig till det genom att själv försöka göra en fortsättning, men man kan också gå till Linnés äldsta skrift *Prælua sponsaliorum plantarum*, där Linné har börjat sin dedikation på liknande vis. Där skriver han: En gamal plägsed är att uppwachta sina förnämme Gynnare på Nyårsdagar med verser och lyckönskningar, hwar till jag äfwen framför alla andra finner mig högst förbunden. Och welle jag wähl skrifwa vers, men måste beklaga att på mig sannas rättel. dett gamla ordspråket: *Poëta non fiunt, sed nascuntur*. Det hade också här blivit ett aktstycke i en prosastil av ungefär detta slag, fastän det är att förmoda, att Linné såsom hans vana var, snart skulle ha avbrutit den jämna passgången genom ett och annat infall. Han gör det faktiskt också i dedikationen till OLOF CELSIUS i *Prælua*, så full av vördnad och respekt den unge studenten än var.

Men Linné stryker över raden och växlar in på nytt spår. Det blir ett på vilket han mera är hemma, ty vad vi nu möta är en rad av dessa enkla meningar med subjekt, predikat, objekt i rak ordföljd, icke störd av några bestämningar, som är något så karakteristiskt för Linné.²⁾ Genom sin lika struktur och ungefär lika längd balansera dessa meningar varandra. Det uppstår ett slags yttre parallellism, som också motsvaras av en inre. Här i detta utkast har visserligen balansen blivit något störd genom att meningen nr 2 kommit att sakna predikat. Det är något som sedermera på sin plats blir rättat. När Linnés stil får vara sig själv, ordnar den sig

¹ En i handskriften är väl ren lapsus.

² Jfr MARGIT ABENIUS i *Sv. Linné-Sällsk. Årsskrift* 1935, s. 102.

i samordningens, icke i under- och överordningens tecken. En annan skulle ha skrivit: Liksom alla föräldrar hava kärlek för sina foster, hava alla autorer det för sina verk, och liksom föräldrar pläga kalla de anseeligare till faddrar, pläga autores dedicera (etc.). Linné lägger fram varje enskild tanke som ett faktum och radar upp dessa fakta intill varandra. Även i detta sammanhang, fjärran från naturbeskrivning, möta vi den stiltendens hos Linné, som MARGIT ABENIUS rubricerat: Allt är viktigt.¹⁾ Allt får åtminstone se lika viktigt ut.

I ett avseende är uppradandet här icke lika markerat i rent yttre avseende, som det ofta brukar vara hos Linné. De olika leden äro skrivna i löpande följd, skilda från varandra genom semikolon. Men ofta får varje led sin särskilda rad hos Linné. Huru naturligt detta är för honom, märker man i breven. Än meddelar han i denna form rena annotationer, såsom i ett brev till BÄCK 1758:

Jag har haft bref från Ortega i Madrit.
från Bernades med rön om foglar.
från Giowan om insecter från provance.
Trewens herliga figurer illuminerade.
Hans collega har sänt mig inlagde örter och frön.
Miller har sänt mig en hop capska lökar.
Äfwen Burmannus capska lökar.²⁾

Än är det demonstrationen, som tager liknande form, såsom då han i ett annat brev kommer att tala om mask hos husdjur, mot vilket saltvatten skulle vara ett förträffligt botemedel. Han drar därav vissa slutsatser:

sequitur, hwarföre alla idislande älska sleke
hwarföre de må alla wähl i skiären
hwarföre saltstenar läggas i fårhuset.³⁾

Och stundom få de personliga bekymren samma form. I augusti 1771 skriver Linné från Hammarby om det otjänliga vädret och den dåliga skörden. »Det kostar på se säden och födan för ögonen, och ej kunna få henne under tak.» Han fortsätter:

hwar af skall landtmannen nu hela åhret lefwa?
hwar skall han få kiöpa sädesrog?
hwar skall han taga till utlagor och skatt?
hwar skola wij få våra löner?
ännu aldrig en dag utan Regn.⁴⁾

Utan tvivel får man ett förstärkt intryck av att Linné känner sig person-

¹ *Sv. Linné-Sällsk. Årsskrift* 1935, s. 95.

² *Bref och skr.* I. 5, s. 57.

³ *Bref och skr.* I. 5, s. 2.

⁴ *Bref och skr.* I. 5, s. 185.

ligen engagerad i den föreliggande situationen, när man läser dessa fyra likformade frågesatser, understrukna av den tungt fallande slutraden. Förknippningen ger ett helhetsintryck, likartat med det som en poetisk strof gemenligen avser att giva. Man lägger också vid ett studium av Linnés skrifter märke till, att just när Linné personligen känner sig mest engagerad, synes detta skrivsätt ha erbjudit sig som en naturlig form för hans språk. Man behöver blott erinra om hans självbiografiska anteckningar.

Att Linné i dedikationen först skrivit i löpande följd med leden blott åtskilda av semikolon kan möjligen sammanhånga med att han börjat skriva på ett rent opersonligt sätt, såsom den överstrukna första raden visar. Men det behövdes bara en något mera personligt accentuerad omarbetning för att varje kolon i uppräknigen skulle få sin rad. Behovet av omarbetning har framställt sig under det fortsatta arbetet på dedikationen. Vad man kan kalla mom. 2 har berett Linné åtskilliga svårigheter. Där ville han säga, att allt arbete är fäfängt, om man icke får hjälp ovanifrån, och detta exemplifieras med åkermannens svett, ungdomens flit och vetenskapsmannens arbete. Formuleringen lyckas icke i första taget, och Linné skriver omedelbart om momentet och supplerar vad som fattas. I mom. 3 anges, vad som följer av vad som sagts i mom. 2. Åkermannen ber den högste om välsignelse, föräldrar kalla de mäktigare till faddrar och authores dedicera sina verk åt mecenater.

När Linné vid genomläsningen av sitt opus hunnit hit, har han märkt, att han redan i dedikationens första moment varit inne på samma tanke och talat både om faddrarna och dedikationerna. Han har först försökt att skilja ställena från varandra genom att stryka över *till faddrar* och i stället skriva *at vara gymmare*, men sedan märkt, att detta icke varit nog. Han har därför i margen skrivit om dedikationens första moment och låtit detta rymma blott en tanke: att var och en tycker om sitt. Det sålunda omskrivna momentet ser ut att vara med ett streck infört just till den plats, där det borde stå: framför den senare versionen av mom. 2. I mom. 3 återinföres sedan »faddrarna» i de kommande varianterna.

Med ingressen i marginalen tycker man sig ha kommit betydligt närmare den slutgiltiga reaktionen. Först rent formellt: varje mening eller kolon får sin egen rad, och tretalet, som är härskande i de närmast följande momenten, är infört även här. Men också i fråga om innehållet: man är här redan inne på den väg mot pittoresk konkretion, som sätter sin prägel på den tryckta dedikationens ingress. Redan nu märker man både det oväntade och det slående:

Landtmannen fågnar sig åt sitt lilla hemman.

Sielfwa apan älskar sine barn.

Authores tycka om sine egne arbeten.

Anslaget med *landtmannen* har väl Linné fått från talet om åkermannen

i mom. 2 och 3. Men under det att vad som där säges: »Åkermannens svett är fåfång om ej Gud välsignar arbetet» verkar som en ganska vanlig sentens (jfr bibeln: Om Herren icke bygger huset, så arbeta the fåfångt som ther på byggia), har ordet om lantmannen, som fågnar sig åt sitt lilla hemman, i all sin enkelhet och naturlighet något originellt över sig. Framför allt som inledningsrad i en högst officiell dedikation. I andra raden har Linné först fallit tillbaka på sin första version och skrivit: »föräldrar åt sine barn», men strax kompletterat meningen till formell överensstämmelse med den första: »föräldrar älska sine barn» och så till sist ersatt *föräldrar* med *Sielfwa apan*, varvid pluralen *älska* (såsom predikat till det överstrukna *föräldrar*) har fått stå kvar. Förändringarna hänga säkerligen samman med att Linné velat spetsa poängen i tanken i mom. 1. Det är inte bara så, att var och en älskar sitt utan man tycker om det, hur litet eller fult det än är. Lantmannens hemman är litet, men han fågnar sig åt det i alla fall, apans barn äro lika fula som hon själv, men hon älskar dem ändå. På så sätt får även sista raden: »Authores tycka om sina egne arbeten», sin poäng: huru dåliga deras arbeten än äro, såsom det är tillbörligt av en författare att åtminstone låta skymta fram i en dedikation till en förnäm herre.

I var. II gör Linné denna sin tanke tydligare. Först upptäcker han att radbörjan *Sielfwa apan* utgör ett avsteg från principen, att raden skall börja med subjektssubstantivet självt, som härigenom får en mera poängterad ställning. Han skriver alltså nu i stället *Apan sielf*. För övrigt skriver han av raden såsom den förut lät i sin sista version (nu dock *älskar* (singularformen)!), men förtydligar den sedan genom att i stället för 'älskar sina barn' skriva 'tycker hennes barn vara wakra'. Där kom alltså kärlekens egenart bättre fram, liksom också då tredje raden får lyda: Auctores alla skryta af sitt arbete. 'Skryta' har just den nödiga ironiska snärten, även om ordet skulle ha framtvingits, därför att när *älskar* ändras till *tycker* i föregående rad, Linné här icke fortfarande kunde använda *tycka om*.

I var. III ändrar Linné emellertid åter raden om *apan*, antagligen därför att den i sitt dåvarande skick icke formellt korresponderade med de andra meningarna. Den får liksom de andra ett predikat med prepositionell bestämning och samtidigt ändras *barn* till *ungar*: »Apan smickrar sig av sina sköna ungar». Men Linné är ändock icke nöjd. Han kanske fann, att 'smickrar sig av' icke är så lämpligt att säga om en apa. Han avpolletterar i varje fall *apan* och ersätter henne med *moren*, vilket även fört med sig en del andra ändringar: »Moren förundrar sig åt sina sköna barn». Varför just detta folkslag? Antagligen icke av annan orsak än att det för tidens smak var svartmuskigt och fult och hade barn, som voro vackra blott i sina moriska föräldrars ögon.¹ Kanske dock icke tillräckligt

¹ Man kunde vara frestad att antaga, att Linné fått en rent verbal association med *morenna*

fula, ty i nästa variant, som är den tryckta dedikationen (TrD), har Linné övergivit moren och ersatt honom med hottentotten. Något mera exotiskt fult kunde knappast tänkas, och därmed är också sista etappen uppnådd i linjen: föräldrar — själva apan — apan själv — apan — moren — hottentotten, där tanken undan för undan har tillspetsats genom att den fått alltmera frapperande och därigenom pregnanta språkliga uttryck. Omnämmandet av hottentotten var väl vid denna tid också frapperande genom sin novitet. SAOB anför som första källa för ordet ISAC J. BIBERGS översättning av Linnés avhandling *Oeconomia naturæ*. Översättningen är från 1750 och avhandlingen från 1749. Året förut hade emellertid Linné använt ordet i sina föreläsningar över djurriket och lustigt nog just vid sin genomgång av aporna. Han berättar, att vid Godahoppsudden förde aporna krig med hottentotterna.¹ Säkerligen hade man hört talas om hottentotterna även från annat håll, men det bör dock ha känts ännu mera förbluffande för den tidens människor att möta ordet i dedikationen än det gör för oss.

Första meningen blir i var. III ävenledes föremål för åtskilliga ändringar. Först har Linné givit *Landtmannen* alternativet *Åkermannen*, vilket för oss icke kan vittna om något annat än hans stora språkliga eftertänksamhet. Ändringarna i slutet av raden äro mera intressanta. Först har »sitt lilla hemman» ersatts av »sitt torp», därefter — antagligen för rytmens skull — av »sitt fagra torp»; 'torp' har strukits och 'åker' ditskrivits i stället; till sist har efter 'åker' tillskrivits 'vret'. Handstilen tycks utvisa, att dessa sista ord icke skrivits samtidigt, och antagligen har Linné icke menat 'åker vret' såsom sammansättning utan velat ersätta 'åker' med 'vret'. Tendensen för ändringen är likartad med den, som vi iakttagit i raden efter. Linné har sökt efter ett mera expressivt uttryck än 'sitt lilla hemman' för vad man kunde kalla »de ringas rikedomar» och radat upp icke mindre än tre alternativ: 'sitt fagra torp', 'sin fagra åker', 'sin fagra vret'.² Av dessa äro både 'torp' och 'vret' s. a. s. specifika eller speciella ord som ställa in läsaren till en skarp och tydlig bild. På sätt och vis har Linné begagnat dem båda i slutversionen. 'Torpet' har givit honom uppslaget att föra in 'torparen' på scenen. Ordet sätter genast en annan spets på det hela än 'åkermannen' förut kunde göra. Raden omvandlas till en tavla: »Torparen gläder sig åt sin gröna Wret». Till det visuella intrycket bidrar kraftigt det nyfunna attributet 'gröna'.

I tredje raden och meningen har Linné icke behövt ha något besvär med subjektet. Han går blott från den mera lärda formen *authorcs* till

genom namnet 'morapa' på en markatteart. Man får nog emellertid avstå från denna lustighet, ty Linné tycks icke ha känt till vare sig namnet eller arten.

¹ *Föreläsningar öfver djurriket*, utg. av LÖNNBERG, s. 16.

² Att I. icke ändrat 'sitt' till 'sin' sammanhänger med hans hastiga skissering av sina utkast och har ingenting att betyda.

den mera svenska *authorer* (liksom längre ned från *Mæccnates* till *Mæccnater*), tills han i TrD bestämmer sig för singularen *auctoren*. Också i detta fall blir substantivet, som är subjekt, mera specificerat och typiserat. Verbet skärpes från det mera färglösa 'tycka om' till det högröstade 'skryta av', men stannar till sist vid 'smickrar sig av', antagligen på grund av den strävan till likformighet, till vilken vi skola återvända. Av »sine egne arbeten» blir till sist sina sjelfkloka Arbeten» (sina inbilska eller självsäkra arbeten), alltså även här en ändring, som ger uttrycket mera poäng.

Liksom i ingressen har Linné även i slutstycket haft klart för sig, vad han skulle skriva. Han skulle, icke utan komplimenter, framhålla adressatens höga ställning och rang och riksvårdande värv och som motsättning härtill erkänna sin egen ringhet och sitt arbetes trivialitet och sammanhållande båda dessa synpunkter försäkra, att han aldrig skulle ha vågat dedicera sitt arbete till ett så högt föremål, om icke det eller det hade manat honom därtill. Men också här är vägen lång till den slutliga avfattningen. Tanken genomarbetas så att dess olika led ställas tydligare mot varandra, det språkliga uttrycket får i samband därmed en allt klarare och mera avvägd karaktär och parallellism och rytmik efterses och harmonieras.

Den s. a. s. inre rytmen är från början bestämd, sedan Linné strukit den tvådelade uppläggningsen av påståendesatser, varmed han i var. I allra först sökt komma fram till sitt mål: min egen dierfhet hade ej fört mig till Eders Exc. etc. — mitt hop hade icke gjort Eder till mächtig Mæccnas etc. Först vänder sig författaren tre gånger reverentissime till excellensen, och så kommer slutstycket med själva dedikationen. Formen är så till vida också bestämd som de tre hänvändelserna var och en skulle börja med en apostrofering. Men huru denna skulle vara förbunden med dedikationen har från början varit mera obestämt. I var. I sker det på två olika sätt. Det ena med en påståendesats: E. E. är satt af Gud och lyckan så högt att jag (osv.), det andra med relativsats: E. E. som blänker af Höghet . . . hade jag ej förmodat (osv.). I var. II är uttryckssättet enhetligare, om än icke fullt uniformt. Efter apostroferingen följer på alla tre ställena en relativsats, men på det tredje av dem är denna knuten till excellensens tankar i st. för till honom själv. Huvudsatsens predikat-subjektparti har nu blivit alldeles lika i alla tre satserna: *hade jag aldrig*. I var. III har också satsernas början med apostroferingen blivit alldeles likartad. I TrD är naturligtvis så också fallet, och den uniforma anordningen understrykes typografiskt dels genom att varje led i apostroferingspartiet är delad på två rader, dels också därigenom, att första delpartiet i varje led, som utgör själva apostroferingen, är kursiverat. En ändring i den uniforma anordningen har emellertid vidtagits. Predikat-subjektpartiet har nu fått ändrad ordföljd: *Hade aldrig jag*. Meningen är väl att framtvinga en läsning, där *jag* får tonvikt, varigenom den talandes ringhet antitetiskt

understrykes i förhållande till den apostroferade excellensens höghet. Den lilla ändringen visar bättre än mycket annat, huru väl övertänt den slutliga redigeringen är.

icke utan orsak har väl Linné icke heller ändrat ordningen mellan apostroferingens tre led. I var. I är ordningen: excellensens höga plats, hans riksvårdande värv, hans höga börd och rang. Från och med var. II komma de riksvårdande värven sist, vilket utan tvivel lättare för över till själva dediceringen av boken. Mera givande ur stilistisk synpunkt kan emellertid vara att studera uttrycken för denna höghet i olika hänseenden och vice versa för dedikantens ringhet. Den höga platsen beskrives först i var. I rätt abstrakt: »E. E. är satt af Gud och lyckan så högt», sedan i var. II en aning konkretare: »E. E. som Gud och lyckan upsat så högt», så i var. III med betydligt starkare konkretion: »E. E. som Gud och lyckan uplyftat så högt på vår svänska himmel», varvid Linné tagit det celesta uttrycket om himmeln från raden om rangen i var. II. Inför trycket har emellertid Linné icke vågat bibehålla denna onekligen uppseendeväckande konkretion av upphöjdheten utan strukit orden om himmeln samt gjort förbättringen att tala om förtjänsten i st. f. om lyckan: »E. E. som Gud ock förtjenst uplyft så högt». Sin egen kontrasterande ringhet uttrycker han i detta fall först med att han »icke trott mig mera kunna ses», men konkretiserar sedan situationen högst betydligt: »hade jag aldrig kallat ned till det smutsiga landsstofet», vilket sedan något uppsnyggas till: »den damfulle åcker». Men epitetet har kanske icke ansetts så träffande. I trycket lyder raden: »Hade aldrig jag vågat nederkalla till de låga Landt-kojor».

En detalj, som har sin särskilda expressivitet, är Linnés upprepade försök att finna det verbala uttrycket för det lysande i excellensens höga börd och rang. I var. I står: E. E. som blänker af Höghet etc. I var. II har detta utstofferats högst betydligt: E. E. som blänker så klar på vår svänska himel af höghet etc. I var. III har, som vi sett, »vår svänska himmel» överförts till apostroferingens första moment. Linné försöker i stället att intensifiera verbet. Han börjar att skriva 'glimmar', men hinner blott halva ordet, innan han styker över det. Han väljer i stället 'skimrar', men förbinder detta fortfarande med upphöjdheten: E. E. som skimrar så högt af tjenester etc. Han inser emellertid, att denna förbindelse icke är så lämplig och slopar därför i TrD 'så högt' och låter 'skimrar' förbindas med ett uttryck för »hög tjänst», som verkligen kan associeras med ett dylikt verb: E. E. som skimrar af Purpur etc.

Vad uttrycket för den höga rangen och bördens beträffar, varieras de på något olika sätt i raden av redaktioner, men det är först i trycket, som man möter en mera uppseendeväckande ändring. Raden lyder där: E. E. som skimrar af Purpur, Anor, Stjernor, Gull och gröna skogar. Novationen

'Purpur' ha vi redan berört. Den är fullt förståelig. Men undrande ställer man sig onekligen inför att slutklämmen 'och gods' i var. III här förvandlats till 'Gull och gröna skogar'. Den moderne läsaren hajar ofrivilligt till inför detta högt uppsatta kansliråd, som presenteras såsom skimrande icke endast av purpur, anor och stjärnor utan även av gull och gröna skogar. Ett skimmer också av komik vill gärna många sig in. Så vitt jag kunnat finna, hade uttrycket under 1700-talet ungefär samma stilton och färg som nu. Även då lovade man gull och gröna skogar med lika liten säkerhet för valutan. Man kan fråga sig om uttrycket hade fått stå kvar, om Linné gjort ännu en omarbetning, men säkerligen har det glimmat till i de bruna ögonen, då han i en hastig vändning (troligen föranledd av de föregående varianternas 'gods' som ju lätt associeras med 'gull') satte det på papperet. På sitt sätt är det i stil med »torparen» och »hottentotten» i dedikationens början, men författaren har dock här varit osäkrare i sitt omdöme och gjort ett om än lustigt tramp i klaveret.

Uttrycket har troligen haft en viss betydelse för den efterföljande ringhetsbetygelsen. Även här har Linné arbetat träget för att kunna få fram den önskade kontrasten. I var. I talar han om 'den nedriga landtbygden', i var. II om 'det smutsiga landsstofet', i var. III om 'de smutsige rökstufwor'. Man märker också här gången från det mera allmänna till det mera specifika och särpräglade. Så kommer till sist i trycket efter 'gull och gröna skogar' raden: Hade aldrig jag oroat med mina myror (dvs. myrar). Det kan mycket väl vara de gröna skogarna, som här kommit Linné att såsom kontrast tänka på det fattigaste och torftigaste i skogslandet, myrarna. På åtminstone två ställen hade han också ägnat dem närmare uppmärksamhet i sin Skånska resa. Nu fördes de in i denna högförnåma omgivning ungefär såsom torparen på sin gröna vret i dedikationens början. Det har säkerligen roat Linné att under camouflage av dedikationens disposition införa dylika lantliga ingredienser i sitt dedikatoriska opus, och de ha tilltalat honom, därför att de voro så friskt konkreta.

* * *

Som ett studium av varianterna och deras notapparat lätteligen visar, kunde man fortsätta ännu länge med att följa det förlopp, ur vilket den slutgiltiga redaktionen så småningom under många oscillationer vuxit fram. Men de exempel, som här framförts, torde vara tillräckliga för att ge en tämligen tydlig föreställning om redigeringsarbetets både kvantitet och kvalitet. I och för sig kan ju detta vara av ett visst intresse, men sin fulla betydelse får en dylik undersökning först, om den säger oss något om Linnés litterära arbeten i gemen, om själva hans sätt att arbeta med pennan i handen. Det är fullt motiverat att till att börja med ställa sig tveksam inför möjligheten att dra mera vittgående slutsatser. Ty ett akt-

stycke som dedikationen tillhörde för visso icke Linnés vardagsarbeten. Det hade sina särskilda förutsättningar, liksom också sitt särskilda syfte.

Det är därför lyckligt, att man kan följa Linnés utredigeringsarbete även på annat håll i hans Skånska resa. Såsom vi redan haft tillfälle att omnämna, föreligger den geografiska översikten i flera redaktioner. Man har där att tillgå t. ex. avsnittet om fåglarna med dess livliga målande beskrivningar. Om man börjar med den äldsta fullständiga redaktionen och nöjer sig med de fem fåglar, som där äro behandlade, har man av detta parti liksom av dedikationen att tillgå tre handskriftsredaktioner. Till skillnad från dedikationen avviker emellertid trycket för det mesta helt oväsentligt från den yngsta redaktionen och kan därför merendels lämnas ur räkningen. För att ge en riktig föreställning även om kvantiteten av Linnés ändringar, meddelas här avsnittet med dess fem fåglar i dess helhet. Varianterna meddelas i kronologisk ordning, och variantsiffrorna äro mina egna.

Storkarna:

var. 1: *Storkar*, som så litet synas up i Sverige äro på Slätten allmänna, och bygga wid Byarna.

var. 2: Storkar som näppeligen synas up i landet äro på slätten allmänna och bygga sine store boen wid byarne på träden äller på taken.

var. 3: Storkar, som näppeligen wåga sig öfwer Skåne, synas dageligen spatsera med sina långa ben på slätten, och bygga sine store boen wid byarne på träden äller taken.

Av de gjorda ändringarna äro väl de, som beröra storkens förekomst utanför Skåne närmast företagna av sakskäl. Linné inskränker denna med varje ny formulering och anser sig tydligen ha givit för mycket på hand med det första, om än ganska negativa uttalandet. På liknande sätt förhåller det sig med upplysningen om storkarnas bon. Linné anser sig böra tala om något mera och gör därför ett tillägg. På helt annat vis förhåller det sig med omtalandet av storkarnas allmänna förekomst på slätten. När Linné ändrar: »äro på slätten allmänna» till: »synas dageligen spatsera med sina långa ben på slätten», är det icke för att han vill ge andra eller fylligare upplysningar. Han vill endast förvandla det mera banala: »äro på slätten allmänna» till något som verkligen kan måla storkarnas allmänna förekomst på slätten och skapar så den livfulla och åskådliga tavlan av storkarna som dagligen (märk även detta ord!) spatsera på slätten med sina långa ben. Icke minst är det storkarnas långa ben, som fångas som en pittoresk detalj av läsarens inre öga. Det kan därför förtjäna att påpekas, att orden därom äro det allra sista uttrycket för Linnés bemödande att giva den skånska storken den plats i landskapet som den kunde förtjäna. Uttrycket i var. 3 har från början lytt: »synas dageligen spatsera på slätten»; »med sina långa ben» har senare tillagts ovanför raden.

Svanorna:

var. 1: Swanar skjutas i största myckenhet, besynnerl. emellan Malmö och Skanör.

var. 2: Swanor finnas här allmänt, mäst i Ellenbogen emellan Malmö och Scanör, där de årligen skiutas i myckenhet.

var. 3: Swanor finnas wid stränderna, mäst wid Ellenbogen emellan Malmö och Scanör, der de årligen skiutas i myckenhet.

var. 3 ändrad: Swanor simma med sine uphöjde wingar wid stränderne (etc.).

Även här börjar Linné med en rent notisartad uppgift, och först i sista versionen kommer det uttryck till, som ger själva poängen, även i detta fall tillskrivet ovanför raden. Det är detta uttryck 'med sina uphögda vingar', som ger oss själva synbilden av svanorna, vartill också bidrager, att det neutrala 'finnas' har ersatts av 'simma'.

Lärkorna:

var. 1: Lärkorna upfylla luftten och tilra öfwer alt på Slätten.

var. 2: Lärkorne upfylla luften med en ständigt tillrande öfwer fälten. (efter 'en' har L. börjat skriva 'continu', men avbrutit och strukit över).

var. 3: Lärkorne hänga tillrande öfwer alla sädesfälten, tiokt som stjernorne, med en dagelig musique.

Tr: tjockt som stjernor.

Det är två ting, som Linné vill ha sagt om lärkorna: det finns mängder av dem uppe i luften, och de sjunga i ett. Han säger detta först med två enkla, koordinerade satser. För att nå en större stilistisk effekt slår han i var. 2 samman de båda satserna i en, men därvid kom momentet om lärkornas mängd att nära nog försvinna. I var. 3 är detta missöde botat, och lärkornas mängd understrykes med uttrycket 'tjockt som stjernorna'. Här är alltså ånyo fråga om en konkretiserad synbild: när Linné ser de många sjungande svarta punkterna uppe i luften, erinras han om mängden av nattens stjernor. Man skulle kunna vara böjd att tro, att denna synbild stigit upp för Linné strax han började skriva om Skånes lärkor, men det visar sig, att så icke varit fallet. Den kommer först med det sista omsorgsfulla utarbetandet, då samtidigt också det expressiva verbet 'hänga' kommer i skildrarens penna.

Näcktergalarna:

var. 1: Näcktergalerne musicera utur alla trän, der Slätten och Skogsbygden stöta tillsammans.

var. 2: Näcktergalerne musicera utur alla trän om natten¹ der slätten och skoglunden tillstöter.

¹ om natten tillagt ovanför raden.

var. 3: Näcktergalerna musicera alla nätter utur de löfrika Lundar¹ närmast intill slätten.

Här äro ändringarna beträffande lokaliteten främst betingade av reella skäl. Lokaluppgiften »alla trån der Slätten och Skogsbygden stöta tillsammans» blir mera exakt genom ändringen »alla trån der slätten och skoglunden tillstöter», och detta uttryck åter har blivit något mera preciserat i »de mäste träden närmast intill slätten». Men både åskådligast och mest exakt är dock den sista formuleringen »de löfrika Lundar närmast intill slätten», där epitetet 'lövrik' tillfredsställer både den biologiska och den estetiska synpunkten. Det är väl den senare, som föranlett ändringen av 'om natten' till 'alla nätter', vilket senare uttryck måste anses anfäktbart rent biologiskt sett.

Stararna:

var. 1: Starar och andra Sträckfoglar, som flytta ifrån Sverige effter midsommaren, uppehålla sig på sena² wintren i Skåne.

var. 2: Stararne och andre sträckfoglar begifwa sig up ifrån landet hit neder³ äfter midsommaren, der de sig uppehålla till in på wintern⁴.

var. 3: Stararne, som med andra sträckfoglar äfter midsommaren quittera de norre provincier uppehålla sig här nedre emot slätten och skrika i träden till senaste hösten.

Här finner man huru Linné söker efter det bästa uttrycket för landet norr om Skåne. Först kallar han det »Sverige», såsom man ännu skämtsamt kan göra det i Skåne, sedan »up ifrån landet» och sist »de norre provincier», ifall nu det senare uttrycket skall betyda detsamma. Man lägger också märke till, att han förändrar själva meningsbyggnaden. Han skyr tydligen icke det mentala besvär, som en sådan ändring förorsakar, utan skriver resolut om, såsom han för ögonblicket tycker vara bäst. Främst lägger man väl dock märke till, att den slutgiltiga versionen har givit notisen om stararnas vinteruppehåll i Skåne den effektfulla avslutningen, att de »skrika i träden till senaste hösten». Den meddelar icke endast en saklig upplysning, utan hjälper även upp det uttryck 'uppehålla sig', som i de tidigare versionerna hade varit det enda, till en mera påtaglig konkretion. Det förvandlar det generella till något handgripligt, till en scen.

Härmed är det nämnda fågelpartiet genomgånget. Omarbetningarna äro icke av alldeles samma art som i dedikationen, men de visa samma energi och oförtrutenhet i strävandet att komma fram till det mest tillfredsställande uttrycket. Och det är märkligt att se, att det icke sällan är liksom i sista

¹ löfrika Lundar *skrivet ovanför struket*: mäste träden.

² på sena *skrivet ovanför struket*: hela.

³ *därefter struket*: emot hösten.

⁴ *formen osäker*.

stund, som det som vi gärna ville kalla linneanskt målande blir fångat i pennan. Och på samma sätt som vid arbetet med dedikationen pekar pilen från det allmänna och generella, kanske banala till det mera individualiserade och utpräglade.

* * *

Även skildringen av själva resan erbjuder också en mängd tillfällen att iakttaga huru Linné vårdat sig om sin språkliga framställning. Denna framträder nämligen i trycket ingalunda i sitt ursprungliga skick. Här är icke platsen att närmare utreda det bevarade manuskriptets tillkomst och karaktär. Det kan vara nog att konstatera, att det icke utgör tryckmanuskriptet. Breven till Bäck giva också några upplysningar om, att Linné arbetat flitigt med sin skildring av resan. Den 13 okt. 1749 skriver han: »Min resejournal renskrifwer jag hwar onsdags och lördags morgon» och nämner sedan hur kinkigt det är att få »figurer» till den. Den 13 mars 1750 heter det: »jag laborerar med en quotidian (dvs. vardagsfrossa) som heter Skånska resan, at jag sitter som en fånge i hächte», och ännu den 7 sept. 1750 säger han, att »skånska resan måste skrifwas dagel». En jämförelse mellan den tryckta texten och manuskriptet ger också vid handen, att verket blivit föremål för en grundlig bearbetning. Något har uteslutits, annat har flyttats, och här och var ha tillägg gjorts, sedan Linné haft tillfälle att rådfråga den tryckta litteraturen. Mycket har också särskilt i beskrivningarna omredigerats för att få klarare och tydligare uttryckt vad resenären menat. Den rent litterära utformningen har heller icke lämnats ur räkningen.

Av reseskildringen skall nu först tas några få stickprov från de första sidorna. Från första resedagen erinrar man sig lätt Linnés skildring av det uppländska förvårslandskapet. Den kommer i trycket omedelbart efter den lilla personliga ingressen om huru Linné tillbragt tiden efter Västgötaresan. I handskriften föregås den dels av ett omnämnande av reskamraterna och studenternas avskedstagande vid Rickomberga, vilket är uteslutet i trycket, dels av en beskrivning av årsväxtens tillstånd och en utredning angående märetn, vilket i trycket kommer efter naturbeskrivningen. Vad som motsvarar denna har i handskriften följande form:

VINTREN war nu förbi at man allenast såg i diken och skuggan här och der [*avriver*] got liten sniöfläck.

SOMMARN hade dåch föga wist sig på den bara jorden mer än endast på renarna åt söder sidan och på bägge sidor om wägen, der gräset begynte grönska. KRUSEBÄRS busken begynte i dag slå ut sina blader, som han i fjol slog ut dem d - - Aprill.

ÖRTERNA på marken hade ej *<wågat>* utslå sina blader utom Alchimilla och Potentilla 419, som nu först wisade sig.

BLOMMOR sågo wi ännu inga hela dagen.

Protokollets punkter ha i boken sammanarbetats till följande skildring: VÅREN war nu förhänden, sedan wintren så draget sig undan, at han näppe-ligen hade några snöfläckar qwar i diken och skuggan. **Sommaren** hade ock föga fått fram några få af sina förelöpare, som endast fram tittade på södra sidan af renarna och på bägge sidor af vägen, der Gräsen begynte sticka up med sine gröna blader; men inga örter hade ännu vågat uppsätta något blad utom *Alchemilla Fl. Svec.* 135 och *Potentilla adscendens Fl.* 419, som i dag först wisade sig. Icke hade eller något Trä vågat slå ut sina blader, mer än **Krusebärs-busken** *Fl.* 195, som äfwen först i dag öppnade sine knoppar och framläpte sina blad. Ingen **blomma** sågs i dag på hela fälten.

Skildringen knyter så behändigt an till årsväxten:

Åkrarne kring Upsala, som wid denna tiden pläga fäga inbyggarnas ögon med den gröna Winter-Rågen, stodo nu nästan nakna och gofwo det eländigaste hopp för åkermannen, de likwäl sällan här slagit honom felt.

Motsvarande parti i protokollet börjar:

Mergel åkrarne kring Upsala stodo brunachtige ty winter rågen war här på Ler Jorden oförliknelig tunn och mäst bårtgången af wintern etc.

Det är uppenbart, att Linné här företagit en omarbetning i rent litterärt syfte. Han har velat börja sin reseskildring med en samlad bild av det uppländska landskap i förvåren, som mötte hans blickar utanför Uppsala tullar, och därför har han smält samman notiserna till en sammanhängande framställning. För oss är notisstilen kanske minst lika uttrycksfull. Vi ha blivit bortskämda med skildringar som åsyfta att giva en totalvy. Linné har åtminstone i detta fall sett det annorlunda och vad som för tillfället mest intresserar oss, han har sett det från rent litterär synpunkt. Bearbetningen gör, som säkert avsett är, ett mera soignerat intryck än protokollet. Meningarna ha blivit längre och konstfullare — mera utarbetade. Men här och var märker man också spår av den vilja till pittoresk uttrycksfullhet, som vi förut talat om. Protokollet skriver: »der gräset begynte grönska», i trycket har detta blivit: »der Gräsen begynte sticka up med sine gröna blader». Strax förut talas det om sommarens förelöpare, som »framttittade», medan Prot. på motsvarande ställe endast har det mera abstrakta »wist sig». Om bladsprickningen finnes i Prot. blott uttrycket »slå ut» resp. »utslå sina blader», medan Tr. även varierar med »uppsätta något blad» och »framläpte sina blad», varjämte det på senare stället om krusbärsbusken även heter, att den »öpnade sine knoppar».

Andra resedagen fick Linné se utslagna blommor. Anteckningen härom visar, att ändringen också kan gå i en annan riktning, då så är tjänligt. I protokollet lyder annotationen: *TUSSILAGO* 1. och *Ornithogalum* 1. hade här utslaget sina blommor i bästa fägring. Antagligen var det för att detta låter en aning pretiöst, som det ändrades till ett alldagligare skrivsätt i Tr.: **BLOMMORNA** på **Wårfrudag-löken** *Fl.* 270. och på **Fole-fötterna** *Fl.* 680. wisade sig i dag för första gången i år. Men strax efteråt kommer i

nästa annotation en ändring åt det mera pittoreska. Vägen till Enköping gav Linné anledning till ett litet lovtal över de svenska landsvägarna. Detta börjar i Prot.: WÄGEN åt Enekioping påminde oss den stora förman vårt rike äger at hafwa jemna Landsvägar. Detta motsvaras i Tr. av: WÄGEN åt Enkeping påminde oss den stora förmon vårt Rike äger af jämna Landsvägar, der man kan färdas säker utan at frukta för skeps brått hwart ögnableck. Orden om skeppsbrotten ha fogats till för att låta förmänen att ha så jämna och goda vägar framstå så mycket påtagligare. Linné red icke denna gång utan äkte i vagn och hade därför särskild anledning att glädja sig åt jämn och säker fortkomst utan dikesresor. Men det är först hemma vid skrivbordet i Uppsala, som han låter sin belåtenhet få dess fulla stilistiska volym.

De båda avsnitten om storkarna i Resan böra vi kanske också skänka vår uppmärksamhet, eftersom vi varit inne på fågelbeskrivningarna i den geografiska översikten. Det första (orig.-uppl. s. 150) är ungefär dubbelt så långt i trycket som i handskriften. En hel del nya uppgifter ha införts, och de redan meddelade ha fått en fylligare utformning. I Prot. slutar avsnittet med följande förtjusande skildring: »Nu suto de små hwita ungar i boet och sielfwa storken stod på sidan af boet at liksom öfwer dem holla wacht, men tättingarna som inlogerade sig på inre sidan af boet qwittrade der sin Melodie.» Allt tyckes vara inspirerat av ögonblickets syn och in-givelse. I trycket äro emellertid de båda iakttagelserna: storken med ungarna i boet och »tättingarna» i storkboet skilda åt. Om de senare heter det där: »Hela tjogen af sparfwar hade innästat sig under sidorna af storkens bo, at der bygga och utkläcka sina ungar emillan qwistarna, dem storken ädelmodigt lässade sig icke se, emedlertid underhöllo de en ständig musique för honom och hans ungar.» Formuleringen har blivit mera utarbetad, i flera avseenden också mera skriftspråksmässig. Men detta har icke skett på fri hand utan saken ligger till på annat sätt. Linné har gått till sina föreläsningar av 1748, alltså före resan till Skåne. Där heter det om småfåglarna i storkboet: »Sparfwar betiäna sig af, att uti Storkens bo under sidorne taga inquartering, och kläcka ut sina ungar, men dem bryr Storken sig intet om, utan låds som han intet ser dem, men de hålla för honom ständig musik (*Linnés Föreläsningar öfver djurriket*, utg. av Lönnberg, s. 110). Särskilt om man betänker att vi icke kunna jämföra med Linnés originalmanuskript utan endast med anteckningar från föreläsningarna, måste man finna att Linné tycks ganska troget ha kalkerat sin föregående framställning. Men en formulering som »hela tjogen af sparfwar» synes ha kommit till först i Skånska resans tryck. Det låter sällsynt genuint, men som vi sett saknas det dock i protokollet.

Det andra avsnittet (orig.-uppl., s. 162) upprepar delvis vad som sagts på det första stället och innehåller för övrigt de uppgifter i föreläsningarna

som icke kommit med förut. Också här talar Linné om sparvarna. Prot. har formuleringen: (storkboen) »uti hwilka sparfwar bodde till stort antahl utan at oroas af Storcken». I trycket har detta blivit: »många små sparfwar logerade hos dem». Alltså även här har i sista hand något mera linneanskt så att säga smugit sig in.

Det får vara nog med dessa små antydningar om förhållandet mellan manuskript och text i Skånska resans skildringar. Här är icke heller platsen att ingå på den betydelsefulla frågan, om vi i protokollet enbart ha Linnés språk. Läsaren har dock, hoppas jag, fått någon föreställning om huru mycket den till synes enkla och konstlösa texten till Resan har varit föremål för stilistisk bearbetning. Linnés arbetsflit är många gånger betygd, icke minst av honom själv. Man har därvid så gott som uteslutande tänkt på hans forskning och undervisning. Men det visar sig, att Linné arbetade intensivt även med pennan i handen och att han gjorde detta icke minst för att skapa en litterär form, som tillfredsställde hans anspråk på en på samma gång vetenskaplig och personlig stil. Redan som ung student visade sig Linné ha ögonen öppna för stilens betydelse. Hans uttalande därom i företalet till *Vulcanus Docimasticus* 1734 är förtjänt av att framdragas: En simpel styl, korta ord med ren mening, och undvikande af Tautologie är dett som gör ens skrifter tydelige. Mången tänker sig wara mycket klar, då han widlöftigt beskrifwer dett som kort älliast sägas kunne; hwilken doch är altid obscur att forstå, och ledsen att läsa. Men en ren och rätt method, som är siälen af all wettenskap, är just den som gör all ting så makalöst lätt. Ty har mitt förnämsta ändamål warit att skrifwa scientifice, äller en ren method.

Enkelhet och korthet voro passande krav på språket i en handledning i proberkonsten. När det sedan gällde en populär framställning av den organiska naturen och de mänskliga inrättningar som därmed stodo i sammanhang, kom dessutom kravet på det målade och uttrycksfulla. Det svarade också till den spelande fantasi, som aldrig var långt borta från vetenskapsmannens klara och inträngande blick. En skämtsam glimt i ögonvrån gav stundom det målade och uttrycksfulla en pittoresk gestaltning. Aldrig är Linné mer sig själv än i dylika ögonblick.

När Linné satt och skrev sin dedikation till Ekeblad, var det visserligen en säregen och ovan uppgift han gripit sig an. Men när vi se honom sitta vid sitt arbetsbord och skriva det ena utkastet efter det andra, synbarligen i hastigt och flygande tempo, varom icke blott pikturen utan även de många ändringarna med löpande penna vittna, så är det i grund och botten icke någon för honom ovanlig situation. Linné arbetade med sin penna med samma iver och ihärdighet som med sin forskning. Var uppgiften svår, blev arbetet blott så mycket intensivare. När vi steg för steg följa utarbetandet av dedikationen, lära vi oss detta på ett mycket åskåd-

ligt sätt. Dedikationen var för Linné en allvarlig arbetsuppgift, som han var villig att ge mycket arbete. Det gav han den också, liksom han gav det till den stora arbetsuppgift, som Skånska resan i sin helhet innebar. Men dedikationen krävde en form, som var svårare att skapa än den berättande prosans. Desto intressantare är det att följa Linné just här, därför att den intensivare ansträngningen låter de stilskapande intentionerna framträda så mycket klarare.

* * *

Vid vår genomgång av de tre variantutkastet kunde vi lägga märke till, att formen i dedikationen blev alltmera bunden av en viss regelmässighet. De korresponderande raderna formades alltmera likartat, och deras rytm blev mera regelbunden. Man kan kanske tveka, om Linné skriver prosa eller vers, men uppenbart är, att han skriver i bunden stil. Hans ordval tenderar åt det pittoreska och lössläppta, men själva den sammanhållande yttre formen får en allt mera stram och bunden gestaltning.

Dock är det något ganska väsentligt, som skiljer även var. III från Tr. I den tryckta versionen har Linné insatt tvenne kortrader »Men» (r. 4) och »Hvarföre ock» (r. 11), som mycket effektivt svetsa samman de tre momenten i dedikationens förra hälft. Något ord som angav förhållandet mellan mom. 1 och 2 hade förut icke funnits, varför det insatta »Men» är väl på sin plats för klarläggande av författarens tankegång. I det senare fallet fanns redan angivet, att mom. 2 var att betrakta som orsak till vad som utvecklades i mom. 3: Hvarför Åckermannen anropar Himlen (var. III), men den insatta kortraden »Hvarföre ock» ger onekligen en starkare pregnans åt detta orsakssammanhang.

Inskjutandet av dessa kortrader är betydelsefullt, därför att de ge dedikationen en viss turnyr av stenstil. Linné hade säkerligen börjat skriva dedikationen utan någon tanke åt detta håll, och frånvaron av de för stenstilens yttre så karakteristiska punkterna bestyrker detta. Men avdelandet i rader och den allt fastare formen hade onekligen givit en viss inriktning åt detta håll, och med de inflikade kortraderna markeras denna uppenbart. De beteckna det sista stadiet i dedikationens formella utvecklingshistoria, och det är värt att lägga märke till, att de framkommit just vid den sista avfilningen. Linné har icke velat skämta med något slags högtidlig inskriptionsstil. Då hade säkerligen de karakteristiska kortraderna kommit med redan från början. Han har velat ge sin dedikation en så värdig och ståtlig form som möjligt och därigenom alltmer drivits hän emot den litterära form, som mer än de flesta för samtiden gällde som sådan, stenstilen med sin karaktär av ære perennius.

Stenstilen var icke främmande för den akademiska miljön. Den förekom icke så sällan i dedikationerna och lyckönskningarna i tidens akade-

miska avhandlingar. För att ge ett exempel på hur den ter sig där, när den är som bäst, anför jag början av en lovsång till järnet, som finnes i en avhandling »De ferri confectione» som 1725 ventilerades under presidium av Linnés blivande lärare LARS ROBERG.

Ferro.
 Nihil. durius; rigidius. nihil.
 Non. nisi. terræ. ê. visceribus. eruitur.
 Non. sine. sudore. aquiritur.
 Flammis. ac. carbonibus. conflatur.
 Ergo.
 Ferrum. frangere. Herculeæ. operæ. est. ceteras.
 res. omnes. Ferreæ.
 Montes. eo. aperimus.
 Mineras. scindimus.
 Saxa. alta. excavamus.
 Silicem. ipsam. tundimus.
 Quid?
 Ferrum. sunt. in. multis. omnia. sine. eo.
 operationes. plurimæ. nihil.
 etc.

I detta sammanhang är det intressant att iakttaga icke endast den framträdande roll som kortraderna spela utan även att de flankeras av med varandra formellt parallelliserande rader, såsom också sker hos Linné, om än på annat vis.

Möjligen fick Linné även på annat sätt tillskyndan att i sitt skrivsätt närma sig stenstilen. På ett av de sista bladen i handskriften till Skånska resan finnas tvenne koncept till ett brev, vari Linné tackar för ett icke namngivet arbete. Donatorn tituleras 'excellens'. Bibliotekarien Uggla har på fotostatbladlet nedtecknat en förmodan, att brevet varit avsett för Tessin och utgjort ett tack för dennes »Några. Hastiga. Försök. . . . Eller. Den. så. kallade. Sten-Stylen» (1750). Mycket talar för att detta är riktigt. I det första av koncepten komplimenterar Linné författaren på följande sätt: At bruka en så kort och sinrik Styhl, är så wida ifrån vår tids bruk, som natten ifrån dagen; at skrifwa aphoristice är aflagt, at tänka simpel (sic!) är så swårt, som obrukeligt. jag har sedt något men icke dylikt, minst på modersmålet. Att Linné fick Tessins stenstilsbok, medan han höll på med utredigeringen av Skånska resan är i och för sig sannolikt. Att han fick den på ett sent stadium i redigeringsarbetet ses därav, att han icke omnämner den i sitt nyårsbrev 1751.¹ I brevkonceptet nr 2 finns det en antydning om, att Tessin uttryckt en avsikt att bosätta sig utomlands, vilket denne vid mer än ett tillfälle gjorde, då svårigheter hopade sig omkring

¹ *Linnés Svenska Arbeten*, utg. av ÄHRLING, I, s. 11

honom. Denna Tessins pessimistiska önskan hade säkerligen blivit berörd i nyårsbrevet, där Linné tackade sin gynnare för att han genom honom »fått hemvist i fäderneslandet», om Tessin redan då skickat sin skrift med åtföljande brev. Bladet med de två koncepten utfylles av ett utkast till den bekanta sidan om Gödselen, som Linné i sista stund fick utarbета för att ersätta sitt av Hårleman utdömda uttalande om svedjandet. I den mån det går att utläsa något ur detta förhållande, pekar det i samma riktning. Av Linnés brev till WARGENTIN den 21 dec. 1750¹ veta vi, att han just då beslutat sig för att sidan skulle omtryckas. Stycket om gödseln föreligger i två utkast, varav det som föreligger på bladet med brevkoncepten synes vara det senare. Det är dock icke tryckmanuskript. Ehuru vi icke kunna direkt bevisa det, är det ganska troligt, att Linné fått Tessins stenstilshäfte just vid den tid, då han höll på med sista utredigeringen av dedikationen.

Man behöver därför icke påstå, att det är från Tessin Linné fått impulsen att placera de korta raderna så som han gjorde. Tessins stenstil ger just icke något föredöme i det hänseendet. Men Tessin skrev stenstil på svenska, vilket som Linné själv påpekar i sitt brevkoncept icke var vanligt på denna tid, och därigenom kunde Linné föras på tanken att detta stenstilsdrag, som hans rytmiska öra accepterade, icke vore ur vägen i hans dedikation. Så placerade han sina kortrader, måhända med något latinskt föredöme i öronen, på ett mera raffinerat sätt än Tessin åtminstone i sitt första stenstilshäfte förmått åstadkomma och gav därigenom det icke minsta beviset på sin vittra omsorg om dedikationen.

När Linné iordningställde sin dedikation för trycket, putsade han icke allenast av de olika »vers»raderna till större rytmisk likformighet, såsom vi redan haft tillfälle att påpeka, utan han ansade även hela dedikationens yttre form, så att den regelbundna grupperingen i den skulle komma fullt till sin rätt. Han gör detta dels genom kortraderna, dels genom användning av olika stilsorter. Såsom dedikationen nu är tryckt, företer den följande i hög grad av medveten vitter avsikt reglerade utseende: 3 likbyggda kursiverade rader + kortrad + 3 likbyggda dubbelrader med den första raden i varje par satt med kursiv och den andra med antikva + kortrad + 3 likbyggda kursiverade rader + kortrad i versaler + 3 likbyggda dubbelrader med den första raden i varje radpar satt med kursiv och den andra med antikva + kortrad + dedikationens traditionella avslutning med omväxlande längre och kortare rader samt dedikantens i en vrå av bladet blygsamt dolda namn som avslutning. Rent schematiskt kan alltså dedikationens struktur tecknas sålunda: $3 + 1 + 3 \times 2 + 1 + 3 + 1 + 3 \times 2 + 1$ + dedikatoriska avslutningen. Denna strängt regelbundna struktur är icke ett redan från början upplagt schema. Man ser visserligen tydliga ansatser

¹ *Bref och skrifv.* I. 2, s. 167.

till det redan i var. I, men det växer under arbetet till allt större bestämdhet och får icke förrän i trycket sin slutgiltiga form. Detsamma gäller rytmen, såsom redan är antytt. Under arbetet avslipnas oregelbundenheterna, och också den blir alltmera regelbunden. Man märker avsikten — och ser huru den förverkligas.

Det är möjligt, att Linné haft någon formell förebild även för den gruppering av innehållet i dedikationen, som här angivits. Annars kan man ju säga, att det sätt varpå Linné även i dedikationen beskriver, karakteriserar och grupperar fakta för att sedan ställa dem i motsättning mot andra grupper av på samma sätt beskrivna fakta fullständigt ligger på den store systematikerns linje. Han har här roat sig med att systematisera de psykologiska komponenter, som göra sig gällande vid ett dedicerande, och därav växer ut ett litet system med sina genera och species. Det låg icke för Linné att stanna vid ett konstaterat faktum. Han söker efter andra av samma slag. Han saniorde och indelar och kommer sålunda att operera med något som liknar de »rotar» varmed han rörde sig inom natursystemens värld.

Men även när det gäller den enskilda iakttagelsens eller tankens uttryckande i ord och sats, kan man finna mycket, som överensstämmer med naturforskarens arbete inom sitt fack. Det gäller för denne att i sin beskrivning återge, vad han sett eller iakttagit med så stor exakthet och precision som möjligt. Man måste lära sig att välja ord med omsorg för att nöjaktigt kunna beskriva t. ex. en ny art. Man måste överge de mera generella uttrycken och nå fram till de specifika. Men just så ha vi sett att Linné arbetade, även när det är fråga om en framställning, som på svenska vänder sig till en större publik som i Skånska resans text eller som var helt vittret som i dedikationen. Han vrakade det alltför allmänna. Han ville träffa prick och komma verkligheten så nära in på livet som möjligt. Han sökte den fulla och påtagliga konkretionen. Han sökte den allvarligt nog, men dock icke med ett allvar, som utesluter skämtet. Han har en glimt i ögat, när han skriver, liksom han säkert hade det, när han föreläste. Han tycker om att frankalla ett roat småleende hos sina läsare eller åhörare. Men liksom alla riktiga humorister tänkte han sig för, innan han definitivt formade sin rolighet. Den skämtsamma tillspetsningen betydde kulmen av hans arbete.

Linnés oerhörda flit som naturforskare är på mångfaldigt sätt betygd. Däremot har man knappast trott, att han använde sin flit på sitt språk och sin stil. Hans språk bär i så hög grad det självfallnas signum, att man velat tro, att det fallit den skrivande naturforskaren till såsom en gyllne frukt i turbanen — utan möda och ansträngning. Detta är oriktigt. Linné har arbetat med samma energi med sin stil som i sin vetenskap. Även om dedikationen är ett extremt fall, så visar mycket annat, att Linné målmedvetet

har satt in mängder av arbete på att skapa en språklig form, som tillfredsställde honom. Han skriver om och skriver om på ett sätt, som våra dagars medelmåttor skulle känna som förnedrande för sin stilistiska förmåga. Därmed vare icke förnekad, att Linné ägde en improvisatorisk förmåga av högsta rang. Därom ger t. ex. *Iter lapponicum*, som direkt återger den under resan förda dagboken, vitsord nog. Men denna lätthet att finna ord och uttryck, att skapa bilder och att måla friskt och åskådligt, om vilken han väl näppeligen varit omedveten, var icke nog för Linné, när han skulle lämna något till trycket. Och det är då icke bara realia, som han ordnar och närmare preciserar i sin beskrivning. Han bearbetar sitt manuskript även rent stilistiskt och gör det med samma aldrig sinande energi, som vi känna igen från hans rent vetenskapliga författarskap. Inför de många utkasten till delar av Skånska resan erinrar man sig lätt arbetet med *Hortus uplandicus*, varav han på ungefär ett års tid skrev icke mindre än fem manuskript. Linné tycks över huvud taget gärna ha arbetat med pennan i handen, och gärna »med flygande penna», som det hette på tidens språk, varom hans handstil med sitt påtagligt skyndsamma tempo vittnar. Och även i omarbetningarna röjer sig improvisatorn med sin oförskräckthet och friskhet, en laddad vitalitet, som vanligen träffar sitt mål, men understundom också kan klicka. Linnés stil kan karakteriseras så, att den ger förstahandsintryck i förstahandsuttryck. Men det rent spontana draget i den är icke så genomgående, som man kan tro. Åter be-sannas, att inga arbeta så mycket som snillena.

I sin monumentala skildring av Linné i *Illustrerad svensk litteraturhistoria* kommer SCHÜCK även in på en jämförelse mellan Tessins prosa och Linnés. Tessins franskpåverkade retorik finner han ganska krystad och onaturlig. Linnés språk är motsatsen. Schück skriver: »Linné kunde lyckligtvis ej franska, brydde sig heller aldrig om sin stil utan skrev som det föll honom in.» Ja, det kan se så ut, men är icke desto mindre oriktigt. Linné brydde sig icke bara om sin stil — han arbetade med den. Men han arbetade på ett helt annat sätt än franskklassicisterna. Linné är icke den förste realisten i vår litteratur. Men han är den förste, som vi kunna följa i ett medvetet konstnärligt arbete fram emot en expressiv och målande realism. Hans realistiska åskådlighet kunde vara en lyckträff av en intuitiv säkerhet, men den kunde också vara resultatet av en oförtruten inskjutning mot ett skarpt fixerat mål. Med sin Skåneresa i handen bugar sig den store naturforskaren allerödmjukast inför rådsherremantelns purpur, men han lämnar icke fram den, förrän dedikationens för all del mycket städade »Landtmannen fägnar sig åt sitt lilla hemman» omvandlats till det naturalistiskt färgstarka »Torparen gläder sig åt sin gröna Wret».

CARL PETER THUNBERG

1743 — 1828

Ett tvåhundraårsminne

AV

NILS SVEDELIUS

DEN 11 NOVEMBER 1943 HADE 200 ÅR FÖRFLUTIT, SEDAN den svenske botanisten CARL PETER THUNBERG föddes. Då han var Linnés främste lärjunge och efter Linné d. y:s död 1783 också hans efterföljare på den medicinska lärostolen, då han vidare var sin tids främste botaniske upptäcktsresande, som genom sina resor öppnade tvenne stora delar av världen (Kap och Japan) för botanisk forskning, och då han slutligen även var grundaren av den nuvarande botaniska trädgården och botaniska museet i Uppsala, må här i dag med några ord erinras om hans liv och hans vetenskapliga verksamhet.¹

Carl Peter Thunberg och ADAM AFZELIUS pläga räknas som de sista Linnéanerna.² Linnés förtjänster om den botaniska forskningen begränsas icke till hans reformatoriska verksamhet på systematikens, morfologiens och floristikens områden. Han var även en nydanare på växtgeografiens fält. Han iakttog de svenska fjällens vegetationsbälten och gav t. ex. en utmärkt framställning av växternas spridningssätt och framhöll, att svenska floran rekryterats genom invandring av växter från grannländerna. Däremot gjorde han icke själv några längre botaniska forskningsresor förutom den berömda ungdomsresan till Lappland och de talrika färderna till flera av Sveriges landskap, vilka för visso blevo till sannskyldiga naturhistoriska och etnografiska upptäcktsresor, även om de företogos i gamla svenska kulturbygder.

¹ Föredrag hållet vid Svenska Linné-Sällskapets sammanträde å Svenska Läkaresällskapets lokal i Stockholm den 20 nov. 1943, här återgivet i något förändrad och utvidgad form.

² Enligt ELIAS FRIES (*Bot. Uttygter*, Bd III, s. 80) ville GÖRAN WAHLENBERG i sina efterlämnade anteckningar icke erkänna Thunberg för »äkta Linnéan», »emedan han dog sommartiden, då efter Wahlenbergs åsikt alla Linnéaner dö vintertiden.» Enligt E. Fries var ordet Linnéan bland de mystiska ord, i vilka man i Uppsala en tid inlade en magisk kraft och djup betydelse.

Det blev i stället Linnés talrika lärjungar, som genom sina resor till fjärran länder blevo pionjärerna för avlägsna länders naturhistoriska utforskning. Linné hade ju en sällsynt, ja — har det sagts — en nästan magisk tjuvningskraft att fångsla sina lärjungars uppmärksamhet och fånga deras intresse för naturens studium, och aldrig har någon akademisk lärare uppfosttrat så många framstående elever, som förvärvat sig ett bestående namn i de naturhistoriska upptäcktsresornas historia som Linné.

Mycket träffande säger HARALD HJÄRNE i sin minnesteckning över Thunberg om denna Linnés fruktbringande verksamhet: »Det är de rikast utrustade snillenas kännemärke, att deras gåvor, liksom av en särskild ynnest, välsignas med kraftväckelser, som det är först ett yngre släkte förbehållet att göra sig i vidsträcktare omfång till godo.»

Genom de linnéanska lärjungarnas forskningsresor till främmande länder vidgades vår kännedom om jordens växt- och djurvärld mer än någonsin förut. På den tiden var ju föga eller intet känt om många avlägsna länders vegetation, och de växtsändningar Linnés resande lärjungar skickade hem till honom, gävo honom ständigt nytt material, som blev till nya släkten och nya arter till systemets förkovran. Många av dessa resenärer kommo aldrig hem, vare sig de dukade under för sjukdomar och umbäranden eller kanske förvärvade sig i utlandet vetenskapliga anställningar, som höllo dem för alltid kvar. Genom Linné upplevde Sverige på detta sätt mot slutet av 1700-talet en vetenskaplig storhetstid tack vare utsändandet till olika delar av världen av dessa naturforskningens pionjärer, »sina apostlar», som Linné själv älskade att kalla dem.

Här må endast i förbigående omnämnas några av dessa Linnés »apostlar», som på hans rekommendation, ofta också på främmande regenters och myndigheters begäran, bereddes tillfälle att företaga långa utrikes resor.

Den förste var PEHR KALM (1716—79), som företog en resa över England till N. Amerika (Kanada, Pennsylvanien 1747—51), varifrån han hemkom med rika samlingar av växter och frön. Genom Kalm infördes till Europa bland annat vildvinet, *Parthenocissus quinquefolia*, och rosenhallonet, *Rubus odoratus*.

FREDR. HASSELQVIST (1722—1752) reste till Orienten, M. Asien, Syrien, Egypten, Palestina och Arabien. Han dog i en by nära Smyrna. Hans botaniska samlingar inköptes av drottning Lovisa Ulrika och skänktes sedan av konung Gustaf IV Adolf till Uppsala universitet, där de nu förvaras i Botaniska museet.

PEHR OSBECK (1723—1805) utsändes av Linné till Kina 1750 och hemförde därifrån rika samlingar.

PEHR LÖFLING (1729—1736) utsändes av Linné på spanska regeringens anhållan som botanist till Spanien, där han uppehöll sig i två år, varefter han deltog i en spansk expedition till Venezuela, där han dog i klimatfeber.

PETER FORSSKÅL (1732--1763) deltog på Linnés rekommendation i en dansk expedition till Orienten. Efter resor i Egypten och södra Arabien avled han där i pest.

DANIEL SOLANDER (1733—1782), en av Linnés bäst begåvade lärjungar och av Linné själv en gång utkorad till hans efterträdare, reste ut till England och kom i förbindelse med de engelska naturforskarna ELLIS, COLLINSON och Sir JOSEPH BANKS samt medföljde den sistnämnde på COOKS första världsomsegling 1768—71. Han återvände aldrig till Sverige, utan stannade till sin död i London.

ANDERS SPARRMAN (1748—1820) reste till Ostindien och Kina och sändes 1772 av Linné till Sydafrika. Han medföljde Cook på hans andra resa till Antarktis.

Ingen av Linnés »apostlar» har dock haft sådan bestående betydelse för den botaniska forskningen som CARL PETER THUNBERG. Med hänsyn till de hembragta samlingarnas omfång och vetenskapliga värde står han utan jämförelse främst icke blott bland Linnés lärjungar, utan överhuvud taget även bland sin samtids naturforskare. Om honom yttrade C. A. AGARDH: »ingen naturforskare hade på hans tid upptäckt, undersökt och beskrivit så många naturföremål som han». Det antal nya växtarter, som Thunberg uppställt och beskrivit, uppskattas till nära 1,900, och av dessa äro — enligt JUEL — ännu bortemot 1,200 i Index Kewensis angivna som gällande arter, låt vara i en del fall nu uppförda under andra släkten. Thunberg hemförde även flera tusen insekter och talrika andra naturföremål.

Thunbergs forskningar koncentrerades, som ovan anförts, huvudsakligen till tvenne områden, nämligen Kaplandet och Japan, men han besökte även Java och Ceylon.

Men innan jag ingår härpå, så må först några biografiska data anföras. Thunberg föddes i Jönköping den 11 nov. 1743. Hans fader var en enkel bokhållare »vid Limstensvågen» och hade dessutom en liten handel. Han dog tidigt, men änkan gifte om sig med en handlande Forsberg, och den unge Thunberg fick sin uppfostran tryggad. I skolan i Jönköping voro de klassiska språken huvudsaken, och han hade en sträng lärare i sedermera domprosten i Växjö, den berömde latinaren HÅKAN SJÖGREN. Thunberg klagade senare över den myckna tid han offrat »åt de döda språk, vars lärande borttagit en ansenlig del av hans ungdom». Som professor verkade han också för att de medicine studerandena skulle slippa den förberedande filosofiska examen med dess dryga latinkurs. I hans reseberättelse kommer denna klagan över det myckna latinet i ungdomen fram på flera ställen. Så, när han såg Goda Hoppsuddens praktfulla stjärnhimmel, klagar han över sin astronomiska okunnighet, vilken ej behövt vara så stor, om han ej offrat så mycket åt latinet, och samma reflexion gör han senare i Japan,

när han uppsöktes av en japansk astronom, som ville veta något nytt om Västerlandets astronomi, och Thunberg inför hans frågor kände sig svarslös, enkel och skamsen.

Thunberg blev student i Uppsala 1761 vid 18 års ålder och ägnade sig åt medicinska studier. Om hans ungdomsår veta vi ej mycket. Som andra studenter tjänade han sitt uppehälle som informator, bland annat hos akademikamreraren RUDA, som omfattade honom med faderlig ömhet. Han blev sedermera gift med en dotter till Ruda. Han kom snart in i Linnés trollkrets, fullbordade snabbt sina examina, blev med. kand. 1769, med. lic. 1770 och försvarade under Linnés presidium en avhandling pro exercitio »De venis absorbentibus» (1767) och sedan under SIDRÉNS presidium för doktorsgraden en annan avhandling, »De Ischiade» 1770. Han var då en duktig och lovande yngling, väl tränad i alla möjliga kroppsliga idrotter, något som kom honom väl till pass i framtiden. Att han också var lovande i sina medicinska studier framgår av att han på Linnés rekommendation erhöll Kåhres utrikes resestipendium på 3,300 daler kopparmynt.

På hösten 1770, samma år som Thunberg disputerat för med. doktorsgraden, lämnade han Sverige för att på sitt stipendium — motsvarande 156 Riksdaler riksgälds — resa till Paris, dåtidens medicinska högborg. Han anade väl knappast då, när han lämnade Sverige vid Hälsingborg, att han först efter nära nio års frånvaro skulle få återse fosterjorden, och när han då kom tillbaka, skulle han göra det som sin tids främste botaniske forskningsresande. Anledningen härtill var det lyckligt skickelsedigra sammanträffandet i Amsterdam med professorerna BURMAN, far och son, den förre en personlig vän till Linné, den senare en gång hans lärjunge i Uppsala.

Thunberg hade med ett holländskt skepp från Köpenhamn ankommit till Amsterdam, en stad, som då — enligt Thunberg — »omgives av så mycket skepp och fartyg, att det tyckes övergå all trovärdighet». Här blev han åtskilligt fördröjd genom att hans reseffekter skickades i karantän och där blevo länge kvarhållna. Men tiden utnyttjades, och Thunberg låg ej på latsidan. Av Burmännerna blev han vänligt omhändertagen och inbjuden som ständig gäst vid deras bord. Han såg deras vackra naturaliesamlingar och deras kostbara bibliotek med bland annat RUMPHIUS' storartade praktverk »Herbarium Amboinense», som utgivits av Burman d. ä. Han besåg också deras »engelska trädgård» med sällsynta växter, bland annat *Kalmia*, *Clethra alnifolia* och *Magnolia grandiflora*. I Hortus medicus i Amsterdam fick han också skåda *Agave americana*, som stod i full blom och som av allmänheten »besågs dagligen för penningar». Han besökte även Leyden, där han sammanträffade med professor D. VAN ROYEN, som visade sitt herbarium med växter från Kap och Ceylon, och han såg där också den gamla, redan av CLUSIUS anlagda trädgården, som ju finnes kvar än i dag.

Särskilt imponerades Thunberg av ett herbarium, som i Leyden var samlat »uteslutande till nyttjandet vid lektioner», och han ser häri ett särskilt bevis på de holländska professorernas nit för ungdomens vetenskapliga förkovran. Man kan härav våga draga den slutsatsen, att ett dylikt särskilt studieherbarium i undervisningens tjänst var i Uppsala på den tiden okänt och ej brukats av Linné.

Thunberg besökte även GRONOVIVS, med. doktor och senator i Leyden, Linnés frikostige gynnare under hans vistelse i Holland, och besåg hans kostbara samlingar av fiskar, koraller m.m. Han imponerades särskilt av att se alla dessa flaskor med djur »in Spiritu vini», som voro täckta med glasskivor och rött lack. Han fick recept på kompositionen. Han besåg talrika trädgårdar och förundras över avsaknaden av alla gården och stängsel, ty i Holland var det då som det är än i dag, att det är kanalerna, som göra tjänst som stängsel.

I Holland klagades över universitetslärarnas ringa lön, som knappt räckte ens till hyran, varföre de i stor utsträckning måste livnära sig på sin praktik. Thunberg glädde sig därför åt att de svenska professorerna hade det så mycket bättre, så att de kunde mera odelat ägna sig åt sin vetenskapliga undervisning.

Thunberg fortsatte emellertid sin resa till Paris, dit han anlände den 1 dec. 1770 och där han vistades närapå ett helt år. Här träffade han en landsman HESSÉN, som genast visade honom sjukhuset »Charité», och dagen därpå såg han det stora sjukhuset »Hôtel Dieu», vilket sjukhus han sedan dagligen besökte och där han ytterligare träffade landsmän, som studerade. I Paris funnos vid den tiden c:a 3,000 medicine studerande, och Thunberg ger i sin reseskildring en noggrann redogörelse för alla lärarna och undervisningen. Han besökte sjukhusen varje dag, deltog i anatomiska dissectioner och åhörde föreläsningarna, även i botanik, som sköttes av JUSSIEU, som var botanices demonstrator vid »Jardin du Roi». Undervisningen var utmärkt skött och väl inrättad. Thunberg skildrar, hurusom lärosalarna öppnas först strax före föreläsningarna, och för att få en bra plats måste man stå i kö en halvtimme. Föreläsningssalarna hade samma form som Theatrum anatomicum, d. v. s. kupolsalen i Gustavianum i Uppsala. Denna hade ju också byggts av RUDBECK d. ä., som under sin utländska resa naturligtvis fått uppslaget till byggnaden ifråga. Vid inträdet i föreläsningssalen skulle alltid värjan avläggas. Under föreläsningarna hördes ofta handklappningar. Sjukhuset »Hôtel Dieu» var mycket stort med vidpass 3,000 patienter, och som ett mått på dess storlek anför Thunberg också, att vart dygn dogo vid pass 10—20 patienter.

Av händelser i Paris, som Thunberg omnämner med mycket stor tillfredsställelse, är att han jämte andra i staden varande svenskar fick bli före-

ställd för kronprins GUSTAF, sedermera konung GUSTAF III, och hans broder hertig FREDRIK ADOLF.

Så gick vintern under träget arbete, och våren kom. Thunberg imponerades av att när det blev varmt, så vattnades Paris' gator. »Vattnet köres i kärror med rör baktill, som gick till ett annat på tvären satt rör, försett med många hål, varigenom vattnet fint uttrann.»

I Paris gör han ett besök hos emaljören ROUX, som gjorde emaljögon. Thunberg förundras i högsta grad och redogör i detalj för fabrikationen. Emaljen m. m. hämtades från Venedig, och så gjorde Roux »emaljögon, så like att man ej kan urskilja dem från naturlige».

Det var här i Paris som Thunberg från Burman mottog det erbjudande, som skulle komma honom att resa till Kap och Japan.

I Holland, trädgårdarnas, blomstervännernas och blomsterhandlarnas förlovade land, fanns då en hel del förmögna växtintresserade personer, som länge önskat sända någon botanist till Japan för att där insamla växter och frön. Thunbergs botaniska insikter gjorde, att Burmännerna, som hörde till dessa blomstervänner, erbjödo Thunberg att göra denna resa. Thunberg talar i sin självbiografi själv om hur det gick till, när Burmännerna först kommo på den tanken att sända ut honom som botanist till Indien. Vid ett besök hos BURMAN d. y. ombads Thunberg att examinera och bestämma en del obestämda växter, som Burman köpt i Sverige. Thunberg skriver:

Som jag nyligen före min afresa ifrån Sverige hade tagit Examina medica och således ägde uti friskt minne hvad som hörde till svenska Flora och cultiverade Trädgårdsväxter, så påtecknade jag genast namnen å gräsen, örterne och cryptogamiske Växterne utan att nyttja någre böcker. Detta var för Professor Burman ett alldeles oväntadt, öfverraskande och så förvånande fenomen, att det hos honom uppväckte det projekt at öfvertala mig till att företaga som Natural-Historicus en resa till någon af Holländska Ostindiska Compagniets aflägsna handelsplatser uti Indien.

Tydligt är emellertid, att de först hänvänt sig till Linné för att inhämta närmare upplysningar om Thunberg. Ty i brev från Linné till Burman heter det om Thunberg:

Numquam certe eligere potuissetis praestantiorum Apostolorum quam D. Thunberg, qui certe est diligens, acutus, submissus et in studium ardentissimus. Si vivat certe multa praestabit pro tota Historia naturali et ab eo habebitis etiam immortalem nominis gloriam.¹

Att Thunberg icke heller svek det förtroende Linné visat honom framgår ju också av vad Linné senare skrev till honom, då han betygade, att

¹ I skullen förvisso aldrig kunnat välja någon bättre apostel än herr Thunberg, som i sanning är flitig, skarpsinnig, ödmjuk och i hög grad brinnande för forskningen. Om han får leva, kommer han förvisso att åstadkomma mycket för hela naturalhistorien, och I kommen även att få odödlig ära av hans namn.

han »aldrig af någon botanist haft mera fägnad och hugnad», och det är ju ett gott betyg!

Så överenskomms, att Thunberg skulle åtaga sig denna resa, vartill han med glädje samtyckte, men först skulle han avsluta sina medicinska studier i Paris. Efter omkring ett år i Paris återvände alltså Thunberg till Amsterdam för att förbereda sig till Japan-resan. Men då vid denna tid detta land var absolut spärrat för alla utlänningar utom för holländare i Ostindiska kompaniets tjänst, så överenskomms, att Thunberg skulle gå i holländsk tjänst ett par år för att fullständigt lära sig holländska språket.

Thunberg blev nu anställd som »extra Chirurgus» å skeppet »Schoon-zigt», som — med svensk kapten vid namn RONDECRANTZ från Kalmar — skulle tillsammans med en del andra skepp avsegla till Kap. Varje fartyg inmönstrade 100 matrosar och 2—300 soldater, avsedda för tjänst i Kap och på Java. Resan blev ej odelat angenäm. När de väl kommit ombord d. $30/12$ 1771, fingo de i 14 dagar ligga och vänta på tjänlig vind. Det visade sig också, att besättningen bestod av delvis uruselt folk. Det berodde på att i de holländska hamnstäderna florerade en ful trafik med s. k. »själaköpare», krogvärdar, som lurade till sig löst folk, som trakterades, och när de sedan inga pengar hade att betala med, så höllos de fångna och såldes för mycket högt pris till Ostindiefararna. Att under sådana omständigheter besättningarna blevo minst sagt undermåliga var ej att undra på. Thunberg skriver också, att ombord »voro ständigt hälften eller omkr. 150 man sjuka ända tills dess vi passerat linien och det odugeligaste folket hunnit dö bort». Vid ankomsten till Kap i mitten av april 1772 — efter $3\frac{1}{2}$ månaders resa — hade också 115 man dött. De döda insyddes i mattor och kastades överbord, och Thunberg berättar en makaber historia från ett annat fartyg, att det kunde gå nog så summariskt tillväga. En morgon, då 5 blivit rapporterade döda och insydda att lämpas överbord och turen kom till den tredje, så ropade han: »Men Herr Båtsman, jag lever ju än, varpå Båtsmannen med ett något otidigt skämt frågat: Vad, lever du? Vet du då det bättre än herr Fältskären?»

Resan hade närapå slutat olyckligt även för Thunberg. Ty redan medan de voro i Spanska sjön insjuknade flera av befälet, bland dem Thunberg, hastigt efter en middag. Alla tecken tydde på förgiftning och det visade sig också snart, att det måste vara blyförgiftning. Det utreddes också, att kocken, som gräddat pannkakor, för att dryga ut mjölet tagit — som han trodde — en burk mjöl i ett skåp, men det var i stället blyvitt, som kvarglömts efter en målning. Thunberg och några till voro svårt sjuka ända till början av mars, då han begynte tillfriskna. Han beskriver i sin dagbok noga symptomen och sina metoder att kurera sig. Den sista månaden blev han emellertid fullt återställd, och ingen avled lyckligtvis.

Den 28 mars fick man de första tecknen på att man nalkades Kap.

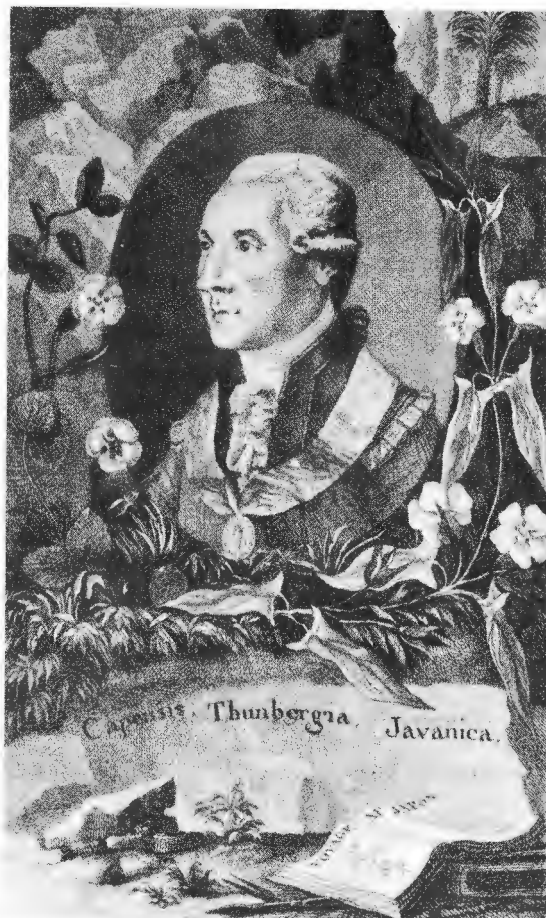

Fig. 1. C. P. Thunberg. Kopparstick i franska upplagan av hans resa, tryckt 1796.

Det är tydligen detta, i den franska upplagan av Thunbergs resa införda porträttet, som av den japanske gravören Shuyen Kondo kopierats 1828 och sedan återfinnes i Y. Fulkawa's *Geschichte der Medicin in Japan* (Tokyo 1911) och som även införts i årg. VII (1924) sid. 50 av Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift under titeln »Ett japanskt porträtt av Karl Peter Thunberg» och betecknats som märkvärdigt »även därför att det var ett av de första kopparstick, som utfördes i Japan».

Man fiskade upp en grov alg »*Fucus buccinalis*» (*Ecklonia maxima* [Osbeck] Papenf.), en grov laminariacé, vars långa grova bladskäft (*stipes*) är ihålligt och kan brukas som trumpet; algen kallas också vid Kap för trumpetgräs. Det berättas om en negerslav, att han var så skicklig att blåsa, att en gång, när ett fartyg kom till Kap och hornblåsaren blåste en signal, så blåste slaven på trumpetgräset ännu högre toner, men det

skulle han inte ha gjort, ty slik oförsämdhet blev genast bestraffad med pryggel!¹

Den 16 april 1772 fälldes fartyget ankar vid Kapstaden. Den Kapkoloni Thunberg anlände till var ett ganska obetydligt och föga befolkat land, vars befolkning livnärde sig på åkerbruk och boskapsskötsel. Landets kolossala mineralrikedomar, guld och diamanter, voro då ännu alldeles okända, och hela koloniens betydelse var endast att skydda den utomordentligt viktiga hamnen, som var en etapp för alla Indienfarare och alla, som skulle ännu längre till fjärran Österns faktorier. Här fingo besättningarna vila ut, och fartygen kunde proviantera med färsk mat. »Cap kan med skäl kallas en Gästgifvaregård för Ostindiefarare, som här efter flere månaders resa få förfriskning», skriver Thunberg.

Kolonisationen hade mindre skett på grund av frivillig utvandring än genom Ostindiska kompaniets tvångsätgärder. Då holländarna fruktade sina medtävlare på kolonialväsendets område, engelsmännen, måste de i Kapstaden hålla en stark garnison, och misstänksamheten mot främlingar och spioner var stor. Holländarna själva voro som kolonister mest upptagna av förvärvsarbete, och några mer ingående vetenskapliga undersökningar av landet hade knappast gjorts. Sådana voro kanske knappast heller önskvärda för landets besittare, enär då kanske brister i förvaltningen och holländarnas svaga maktställning skulle röjas.

Det var därför ganska naturligt, att Thunberg väntade sig mycket av de goda rekommendationsbrev han från Holland fått med sig till den högt ansedde guvernören TULBAGH, som var naturvetenskapligt intresserad och haft förbindelser med naturforskare i Holland samt med Linné. Men det var ett hårt slag för honom att erfara, att Tulbagh hade avlidit redan innan Thunberg lämnade Europa. Och när långt senare (1773) den nye guvernören RIIEDE VAN OUDS-HORN, som Thunberg träffat i Holland, skulle fara ut för att efterträda Tulbagh, så dog också han under resan ut. Så hade alltså Thunberg genast från början förlorat tvenne mäktiga gynnare. Den viceguvernör han sedan fick att göra med, herr PLETTENBERG, var visserligen ej ogynnsamt ställd mot honom, men naturvetenskapligt intresserad var han uppenbarligen alls icke. Han nedhögg alla träden i Kompaniets park för att göra sig möbler till sitt palats och släppte ut djuren ur den djurgård Tulbagh anlagt. Thunberg har också nog så grava anmärkningar mot hans slappa regemente gentemot tjänstemännens självsvåld, snikenhet och allehanda underslev.

Trots alla bristfälligheter uttalar sig ändå Thunberg med beundran över den stora och blomstrande kolonien, särskilt över lantbruket, och jordbrukaren finner han »fri för all rustning, krono- och prästtione, vägröjningar,

¹ Jfr PAPENFUSS, *A revision of the South African Marine Algae in Herbarium Thunberg.* Symb. Bot. Upsaliensis IV: 3, Uppsala 1940.

skjutsar, dagsverken o. dyl.». Också säger Harald Hjärne: »Det är också tydligen landtmannaintressenas skonsamma behandling, som försonat honom med de många bristerna i Kaplandets förvaltning.»

När Thunberg kom till Kap i april, var vintern där redan inne, och några resor kunde ej då företagas. Han måste vänta till september. Han använde nu tiden till exkursioner i de närmaste omgivningarna.

Här fick han nu strax lära känna nya växter. Stenhusen voro täckta »av landets grässlåg», *Restio tectorum* (Enantioblastae). Han gör vidare genast iakttagelser över lövfällningen, som det kan vara av ett visst historiskt intresse att här omnämna. Han ser med förvåning, hurusom europeiska träd som t. ex. ek och silverpoppel, som allmänt odlades i Kap, fällde sina löv alldeles som i sina hemland i motsats till de afrikanska träden, som voro ständigt gröna. Men efter lövfällningen få de mycket snart sina blad igen. Thunberg finner detta mycket egendomligt, emedan vintern i Kap ej är strängare än hösten i Sverige. Särskilt finner han det egendomligt, att lövfällningen inträffar vid en tidpunkt, då i norra Europa lövsprickningen plägar begynna. Thunberg mötte här ett problem, som sedan sysselsatt många botanister. Men vad man på Thunbergs tid ej kände till är, att den periodicitet eller rytm i trädets liv, som tar sig ett uttryck i lövfällningen, är av inre natur, d. v. s. i viss mån bunden till artkaraktären och endast i det hänseendet är beroende av klimatet, att tidpunkten för lövfällningen därav kan bestämmas, d. v. s. rytmen kan förskjutas, men ej alldeles upphävas. Bland märkligare växter Thunberg nu fick göra bekantskap med var också Taffelbergets endemiska proteacé, det berömda silverträdet, *Leucadendron argenteum*, som då allmänt användes i Kapstaden som bränsle. Nu är det strängt fridlyst!

Thunberg begynte emellertid snart att planera för sina kommande resor. Gästfriheten i hela landet var mycket stor, särskilt på landsbygden hos lantmännen eller som de kallades »bönderna» (boerna). En resande kunde utan betalning för husrum och föda tillbringa längre eller kortare tid hos dem, som med största vänlighet mottogo alla främlingar. Detta blev också för Thunberg, som aldrig hade överflöd på pengar, av mycket stor betydelse. Bland hans värdfolk under de olika resorna möta vi de välkända boernamnen DE WET, BOTHA och KRÜGER m. fl. Han sammanträffar nog även med landsmän, men det är egentligen endast då någon svensk ostindiefarare kastar ankar. Så omtalar han, att han vid sådana tillfällen bevistat lutheranska gudstjänster, hållna av skeppspredikanten magister WALLENBERG.¹

I augusti 1772, då det började att våras, vintern löpt tillända och marken började att prydas med blommor, begynte Thunberg att planera sin första långresa inåt landet. Utrustningen bestod av ridhästar och en oxvagn,

¹ JAKOB WALLENBERG, skeppspredikant och kyrkoherde (1746—1778), den bekante författaren till »Min son på galejan».

täckt med buldanduk, dragen av tre par oxar. I sällskap hade Thunberg trädgårdsmästaren AUGÉ¹, som förut gjort 18 resor i landet och nu medföljde som vägvisare, en herr IMMELMAN samt som jägare en sergeant LEONARDI, samt slutligen »tvänne hemtamde Hottentotter» som kuskar och oxdrivare. Resenärerna voro naturligtvis beväpnade med gevär. Thunberg omtalar senare, att när han en gång skulle skjuta några pelikaner, så splittades hela gevärstocken och skärvor sårade ansikte och händer.

Och at en dylik olycka ej vidare skulle hända mig, hade den vidtberömda och namnkunnige Capten EKEBERG², förande et af de Svenske Skepp, som i år ankrade på redan, förärat mig en både nätt och tillförlitlig Svensk bössa, som sedan alltid under allt mitt vistande och resande i Africa och på Java, var ett beständigt och trygt (*vade mecum*) försvarsmedel.

Under sin vistelse i Kap företog Thunberg icke mindre än trenne större resor inåt landet till hottentotternas och kaffrernas land.

Den första resan, som gick till Kafferlandet, varade från september 1772 till in i januari 1773. Färden ställdes från Kapstaden först åt nordväst utefter kusten, sedan åt öster och söder inåt landet och vidare åt öster ned till havet vid Gamtoosflodens utlopp, därefter tillbaks över Swellendam direkt till Kapstaden.

Thunberg var hela tiden inom området för den egentliga Kapfloran, med några inblickar i det egentliga ökenområdet (Karoo-floran) samt i den tropiska regnskogen i sydost.

Den andra resan, som varade från mitten av september 1773 till slutet av januari 1774, gick först rakt norrut, men nu längre än förra gången. Sedan gick färden åter mot söder. Under denna resan besteg Thunberg berget Winterhoek, som är 2,000 m högt och som under nästan hela året är snötäckt. Över Swellendam styrdes kosan sedan sydost till Mosselbay på sydkusten och vidare österut till regnskogsområdet. Återresan lades längre nordöver, så att han kom till gränsen av den stora Karoo-öknen.

Sin andra resa måste Thunberg delvis finansiera genom ytterligare

¹ Denne trädgårdsmästare JOHAN ANDERS AUGÉ var en kunnig botanist och växtsamlare, som även drev handel med växter. Han sålde bland annat en vacker samling Kap-växter till den svenske Kinahandelsmannen MIKAEL GRUBB, som gav herbariet till P. J. BERGIUS, vilken lade dessa växter till grund för arbetet »Descriptiones Plantarum ex Capite Bonae Spei, Stockholmiae 1767», som kan betecknas som den första Kapfloran. I detta arbete hedrades Grubb med att ett släkte kallades *Grubbia* Berg., tillhörande den Santalaceerna närstående familjen Grubbiaceae. Däremot synes Bergius icke ha känt till, att samlaren var Auge, som ej alls blivit på något sätt omnämnd i avhandlingen. Jfr härom J. H. VERDUYN DEN BOER, Botanists at the Cape I, s. 32! Efter Auge har däremot Thunberg uppkallat släktet *Augea* (Zygophyllaceae).

² Denne, kaptenen vid Amiralitetet och Svenska Ostindiska Kompaniet C. G. EKEBERG (1716—1784), gjorde talrika resor till Kina och hemförde till Linné levande téplantor. Han blev ledamot av Vetenskapsakademien.

skuldsättning, sedan han redan under första resan nödgats upplåna penningmedel. Han understöddes dock välvilligt av den holländske politiesekreteraren BERGH. Den andra resan företogs i sällskap med den engelske trädgårdsmästaren FRANCIS MASSON.¹

Den tredje resan företog Thunberg även i sällskap med Masson. Den varade från slutet av september 1774 till årets slut och var den kortaste av Thunbergs resor. Den gick också först norrut, men längre än någon av de föregående, ända in i Namaqua-landet till buschmännens områden, där Karoo-öknen tar vid.

Det är naturligtvis icke möjligt att här skildra dessa resors detaljer och alla Thunbergs iakttagelser, men jag vill söka giva några glimtar därifrån, så att vi kunna bli i tillfälle att känna både resornas angenäma och mindre angenäma, för att ej säga farliga sidor.

I företalet till avhandlingen om *Hydnora* ger Thunberg en kort sammanfattande karakteristik av Kapfloran sådan han sett den. »Örterne äro så olika alle andre i verlden som sjelfve Landet är skildt från gemenskap med den öfrige världen». Han urskiljer: sandfälten, som ligga lågt och under vintertiden och våren äro översvämmade av regnvatten med oändligt antal lökväxter, olika till storlek, färg och skapnad; bergen, som äro fullkomliga fjäll med *Ericae*, *Proteae*, *Asteres* och *Cliffortiae* samt Karroon, det torraste ökenlandet med de besynnerligaste växter, *Euphorbiae*, *Crassulae*, *Mesembryanthema*, *Aloe*, *Stapeliae* m. fl. med köttiga blad och stjälkar.

Redan under de första dagarna under den första resan — vårdagarna i september — lärde han känna sandfälten, som voro översållade med allehandla lökväxter, som efter det ymniga vinterregnet nu vuxit upp i tusental och lyste upp de annars nakna sandhedarna. Massor av flamingos vadade överallt där ännu vatten fanns kvar. Så får han också lära känna *Aponogeton distachyon*, som överallt fanns ymnigt och spred den allra ljuvligaste doft. Han får också se andra sydafrikanska vårtecken, nämligen svalor. Härom skriver Thunberg:

De voro nu i september och oktober sysselsatta att bygga sine bon. Svalorna, som vid denna tiden återkomma, flytta årligen härifrån — liksom svalorna i Europa — utan att lantmännen kunna säga varthän de över vintern begiva sig.

Man visste inte då, vad man säkert vet nu, att Europas svalor och Sydafrikas svalor äro samma fåglar, som flytta den långa vägen och halvårsvis

¹ FRANCIS MASSON (1741—1805) var ursprungligen trädgårdsmästare vid Royal Gardens i Kew. Genom Sir Joseph Banks förmedling blev han sänd till Kap för att samla växter och frön. Han hemsände stora samlingar av levande och pressade växter till England. Senare samlade han även i Västindien och Centralamerika och återkom senare till Kap, där han stannade i nära 10 år för att till slut i botaniskt syfte bege sig till Nordamerika, där han dog 1805. Han skildras som en ovanligt skarpsynt växtsamlare. Thunberg har hedrat honom genom uppställandet av släktet *Massonia* Thunb. (Liliaceae).

vistas än i Norden, än i Södern. För Thunberg och hans tid var svalornas försvinnande ett mysterium. Vi veta ju, att teorien, att de övervintrade på sjöbotten, höll sig länge kvar och diskuterades på allvar även under 1800-talet.

Några märkliga växtfynd må omnämnas. Vid ett ställe »Rode Sand» omtalades för Thunberg, att på bergen fanns en buske på vilken växte underliga saker: mössor, handskar, ullstrumpor m. m. Thunberg blev mäktat nyfiken, och efter en dag blevo blad anskaffade. De voro överdragna med ett särdeles tjockt ludd (»tomentum»), d. v. s. hårbildningar, som liknade vit sammet. Sådana blad flåddes, och därav tillskapades diverse persedlar. Saken var således icke så underlig som den först lät, men det gällde nu att taga reda på vad det var för en växt. Thunberg måste därför själv klättra upp på bergstoppen för att taga reda på den. Den var däruppe nog så ymnig, men tyvärr överblommad. Efter någon svårighet fick han dock blommor och frukter, varvid det visade sig, att den tillhörde släktet *Bupleurum* (*B. giganteum*, nu rätteligen benämnd *Hermas gigantea* L. fil.). Fyndet är växtgeografiskt intressant, ty denna bergväxt i Kap är ett antarktiskt floraslement, av vilka Kaplandet hyser en hel del.

Bland märkligare av Thunberg först beskrivna växter ifrån Kap må här nämnas den xerofytiska cykadéen *Encephalartos caffer* (Thunb.) Miq., av Thunberg benämnd *Zamia caffra*. Den har liksom andra cykadéer en näringsrik märm, som ätes, varför växten benämnes »kafferbröd» och är föremål för odling. Thunberg omnämner, att fröna ansågos gro bäst, om efter sådden på marken lades halm, som påtändes, eller om fröna före sådden lades i kokhett vatten. *Encephalartos* förhåller sig alltså alldeles som brandnävan (*Geranium bohemicum*) hos oss.

Bland övriga märkligare växtfynd Thunberg gjorde må framhållas upptäckten av den egendomliga bladlösa och köttiga parasiten *Hydnora africana* Thunb., som växte i ökentrakter som parasit på *Euphorbia*-rötter. Om detta fynd insände Thunberg en redogörelse till Vetenskapsakademien i Stockholm, vari det heter:

Men bland allt det, som jag hittills haft tillfälle att se och upptäcka, har dock ingenting förekommit mig mera undransvärt, än den Svamp, vars beskrivning jag nu har äran överlämna. Den är till sin sammansättning så besynnerlig, att mången skulle säkerligen tvivla, att en dylik växt gives på jordklotet.

Den syntes Thunberg vara varken en riktig svamp, ej heller kunna föras under blomväxternas familj. *Hydnora* är emellertid alls ingen svamp, utan en fanerogam, som står nära rafflesiaceer och aristolochiaceer. Som de sistnämnda har den en utpräglat protogyn insektsblomma, som håller de befruktande insekterna inestängda en tid, medan ståndarna mogna sitt pollen. Thunberg skrev icke mindre än tre olika avhandlingar om den märkliga växten i Vetenskapsakademiens handlingar.

Resan var naturligtvis ofta strapatserande, och farliga äventyr saknades ej. Under första resan voro resenärerna utsatta för ett farligt äventyr med en buffel. De mötte på en skogsväg en ensam buffeltjur, som anföll Auge, som red först. Han lyckades kasta sig ur sadeln och upp i ett träd, men hästen vart ihjälstängad. Den andre, sergeanten, följde Auges exempel, varpå hans häst också blev ihjälstängad. Thunberg, som samlade växter och blivit efter, mötte nu också han buffeln på den smala stigen. Thunberg fick också sätta sig i säkerhet i ett träd, varpå buffeln efter att ha ihjälstängt även Thunbergs häst lugnt vände och försvann. Thunberg, som fick se alla de ihjälstängade hästarna, men ej upptäckte sina kamrater, trodde, att de delat hästarnas öde, tills han slutligen fann dem »hopkrupne som katter på en trädstam». Trädgårdsmästaren var så förskräckt, att han ej kunde tala på flera dagar. Bufflarna voro de mest fruktade bland de vilda djuren, långt mer än lejonen. Hottentotter utbildades också särskilt till buffeljägare. De fingo frja skott, men kulorna räknades med skyldighet för jägaren att redovisa varje kula med en buffel!

Även flodhästarna kunde vara obehagliga. Särskilt förrädiska voro de djupa hålor de bökade upp vid flodstränderna, och Thunberg höll en gång på att sätta livet till, när han vid en flodövergång med sin häst sjönk ner i ett dylikt hål.

Naturligtvis kunde även lejonen vara farliga för resenärer, om också ej i så hög grad fruktade som bufflarna. Thunberg skriver om lejon följande:

Ett hungrigt Lejon är farligare och mindre skonsamt. Dock angriper det icke gerna en människa, åtminstone gör det mycket val ibland sitt rov, så att det hellre äter en hund än en oxe, och mycket hellre en Hottentott än en Christen, förmodligen därför att den smörjade Hottentotten alltid stinker och emedan han aldrig nyttjar salt eller kryddor, varför hans vätskor icke äro så skarpe.

Så ger Thunberg också goda råd åt Afrikafarare, som möta lejon:

Upptäcker man Lejon, bör man aldrig springa undan, utan stå stilla, fatta mod och se det stint i ögonen. Ligger ett lejon stilla och ej rörer stjerten kan man vara säker, men vefar det stjerten så är det hungrigt och man är i fara.¹

¹ När Thunberg nedskrev dessa reflexioner över lejon, anade han nog ej, att han senare en gång som professor i Uppsala skulle å tjänstens vägnar bli skyldig att också taga hand om lejon. Så blev emellertid fallet. I Thunbergs brevsamling finnas följande brev om den saken.

Ett brev från astronomie professor LARS REGNÉR (1746—1810), som tydligen haft någon särskild akademisk ställning, kanske rektor, är av följande lydelse: »Genom Kongl. Sekreteraren Eurén blef jag i går underrättad at det af Hans Kongl. Majestät hitskänkta Lejonet lærer oförtöfvat hitkomma. Herr professoren behagade därför draga försorg at det vid ankomsten blifver emottaget och med rum försedt. Upsala den 29 Sept. 1802. L. Regnér.»

Hur det till slut gick med detta lejon, som införlivades med de samlingar av levande djur, som naturalhistorie och medicine professorn allt sedan Linnés dagar hade att taga hand om, omförmäles i ett annat, i den Thunbergska brevsamlingen befinnligt brev. Det är skrivet i början

Thunberg skriver vidare, att lejonen liksom många andra större odjur på hans tid numera voro så förjagade och bortskrämda, så att lantmännen sällan hade besök av dem. Men ändå måste de till Holländska kompaniet betala en gammal skatt, som benämnes »lejonpengar» och som skulle användas till skottpengar. Härom förmäler Thunberg:

Nu mera, sedan desse odjur uti största delen af Colonien blifvit så utdödde, at de sällan eller aldrig mera låta se sig, betaltes intet premium vidare — — — Den till ett visst ändamål inrättade Skatten upphörer likväl icke, sedan ändamålet är vunnit, och orsaken upphört, utan har iklädt sig samma natur, som Skatt och Cassor på många andra ställen.

Thunbergs vistelse i Kap blev för Sydafrikas botaniska utforskande mycket betydelsefulla år. Hans energi och djärvhet parad med en sällsynt botanisk skarpblick ledde helt enkelt till glänsande resultat med hänsyn till de insamlade nya arternas antal. Man måste, när det gäller att bedöma Thunbergs insats i utforskandet av Kapfloran, alltid hålla i minnet, att vid denna tid gällde det naturligtvis i främsta rummet att insamla allt botaniskt nytt, som mötte resenären. Han var den botaniska pioniären, den första stora samlaren. Det blev först för ett kommande århundrades botanister en uppgift att bearbeta Kapfloran vidare från växtgeografiska och ekologiska synpunkter, ett arbete, som särskilt tack vare MARLOTII m. fl. nu lett till att Kap i våra dagar är Afrikas kanske bäst genomforskade och vackrast illustrerade floraområde. Man bör då hålla i minnet, att efterföljarna alltid bygga på den grund föregångarna en gång lagt.

Det var mycket omfattande samlingar, som Thunberg gjorde i Kap, i runt tal 3,100 arter, av vilka mer än 1,000 voro nyupptäckta. Samlingarna bestodo företrädesvis av pressade växter, men stora sändningar av såväl frön som lökar och levande växter kunde sändas till Europa, såväl till Holland som Sverige.

Thunberg fann även tid att under resan själv bearbeta sitt insamlade material och även hemsända manuskript om sina märkligaste fynd. I det hänseendet intager han en särställning bland de linnéanska »apostlarna»,

av april 1803 av Thunbergs lilla fosterdotter BRIGITTA ELISABETH THUNBERG (sedermera gift med lantmätaren J. E. RIDDERHJELKE) till Thunberg, som av någon anledning då uppehöll sig i Stockholm. Det lyder:

»Söta Pappa, Trötta icke vid mina bref jag glömde nämna att Lejonet är dött och Rector vill nu skylla Hammargren för dess död. Assessor Linnrot har tagit av skinnet och det är hos salmakaren at betas. Hammargren har i dag varit opkallad för Rector att höra[s] huru det har förhållit sig då har han sagt det han trodde det rutna köttet varit orsaken, men fått det till svar, att sådant ville vi icke höra talas om Rector har sagt, att han i dag tänker skriva till Kanzellern och berätta Dödsfallet och därför ville mamma at Pappa skulle veta af det om inte förr åtminstone lika så snart det dog lördags morgon så at vi inte har kunnat skriva om det för. — — —

B. E. Thunberg.»

Lejonet i Uppsala blev alltså ej så långlivat, men det orsakade ändå både rektorsförhör och brev till universitetskanslern!

som annars endast sände hem sina obearbetade samlingar. Under hela sin resetid stod Thunberg också i livlig brevväxling med Linné, som han naturligen ytterligare glädde genom sina vackra växtsamlingar. Efter sin hemkomst var Thunberg sedan under hela livet sysselsatt med bearbetningar av sina Kapsamlingar och utgav även över dem monografier av släktena *Protea*, *Oxalis*, *Ixia* och *Gladiolus*. Thunbergs hemsända samlingar blevo naturligtvis även bearbetade av Linné, såväl far som son.

Sammanfattningen av sitt samlararbete i Kap publicerade Thunberg först i en kortfattad »Prodromus Plantarum Capensium» (1794—1800), därefter i sin »Flora Capensis» (1807—1823), som tog en lång tid att fullborda, men så var också det insamlade materialet synnerligen omfångsrikt och svårbearbetat, då ju Kapfloran utmärkes av många mycket stora och svårarbetade släkten. »Flora Capensis» fullbordades först år 1823 genom medverkan av en tysk botanist J. A. SCHULTES. Thunbergs plan att utge en illustrerad Kapflora kom aldrig till utförande. I Kap ägnade sig Thunberg också något åt kryptogamerna. Han insamlade så t. ex. havsalger vid stränderna, och den lilla förteckning han över dem publicerade i sin »Flora Capensis» är den första uppgiften om havsalger ifrån Sydafrika (ett 30-tal arter).

Hur omsorgsfullt Thunberg verkligen lyckats genomforska Kap-floran framgår kanske bäst av det omdöme, som avgavs om honom vid det möte, som British Association och South African Association tillsammans höll i Kapstaden 1929, där det heter (J. H. VERDUYN DEN BOER, Botanists at the Cape, I, p. 36): »The painstaking completeness of THUNBERG's research is significantly shown by the fact that not a few remarkable plants found and described by him a century ago escaped the researches of both ECKLON and ZEYHER, who beat over the ground for thirty years, and of DRÈGE, who completes the lynx-eyed trio of collectors.»

Och dock hade Thunberg under sin Kap-vistelse kämpat med stora, icke minst ekonomiska, svårigheter. Det enda understöd han erhöll från Sverige — förutom Kåhres stipendium för resan till Paris — synes ha varit det anslag å 100 Rdr, som Vetenskapsakademien gav honom 1778. I sin självbiografi yttrar han också:

Under mine mångårige och vidsträckt resor hade fattigdom och behof varit mine beständige och trognaste följeslagare och mitt lif hotat med undergång vid flere tillfällen.

Men hos honom fanns det som kom honom att övervinna hindren, den sega småländska energien, den lågande vetenskapliga entusiasmen. Därom vittnar han också själv i företalet till »Flora Capensis»:

Ingenue enim fateri non erubescam, pauperiorem Florum Amorem numquam peregrinasse, numquam ardentiori Zelo fuisse accensum.¹

¹ Utan att blygas vill jag öppet erkänna, att aldrig har väl en fattigare blomstervän någonsin varit stadd på upptäcktsresor, men aldrig heller någon, som varit upptänd av mer brinnande iver.

Med store fattigdom och flåsar ut,
 missking borde ju ha någon naturalhistorisk
 komma, och någon genom vandra för
 Afrikas riktheder och ofstast torra
 fald. Och så Resende hade, efter mig,
 borde göra store upskickar af djur och
 växter, än dem jag under trene års
 mödosamma och afstentad resor hade
 tillfälle, och göra. En gränslös iver för
 vetenskapen och en ängst, och en
 sagt utan like, hafva ersatt mig de
 som lyckliga omständigheter och hade
 mig. Hade jag ägt en fjerdedel af den
 uprustning, som en Västindien kunde gifva sig,
 skulle jag hafva gjort mångfaldig nytta.
 Och om jag under denna tid hade kunnat
 smickra mig med den glade utbikt, och efter
 lycklig hemkomst besöka därare vid ett

Fig. 2. Facsimil efter Thunbergs självbiografi. (Upps. Univ.-bibl. sign. D 23: 2.)

Om Thunbergs verksamhet i Kap har en av landets egna söner (VERDUYN DEN BOER, l. c. p. 40) vittnat: »Nevertheless, as long as in our paradise of flowers there wanders a single botanist, so long will the name of Thunberg be held in honoured remembrance.»

Efter nära tre års vistelse i Kap eller från april 1772 till mars 1775 avreste Thunberg till Batavia, sedan en penningremissa från Holland ankommit, som möjliggjorde hans avfärd. Han erhöll även introduktionsbrev till generalguvernören VAN DER PARRA i Batavia. Genom en landsman, regeringsrådet HOLMBERG, som varit i Holländska kompaniets tjänst, fick han även en rekommendation till den holländske rådsherren RADERMACHER, som också gjorde Thunberg stora tjänster under vistelsen på Java.¹

I mitten av april anlände Thunberg till Batavia, och här blev han genast mycket gästfritt mottagen. Annars var misstänksamheten mot främlingar

¹ Thunberg, som var den förste, som beskrev brödfruktrådet, hedrade också Radermacher genom att benämna denna växt *Radermachia incisa* Thunb. Numera måste emellertid dess vetenskapliga namn vara *Artocarpus incisa* (Thunb.) L. f.

ännu mycket stor. De fingo ej bo var som helst, utan inlogerades i ett särskilt »Herre-härbärke», där de övervakades. Thunberg blev emellertid inbjuden att bo som gäst hos enskilda och behövde som sådan ej bo på härbärgen, och han fick snart lära känna det holländska sällskapslivet i tropikerna. Det kan ha sitt intresse att läsa hans egen skildring av detsamma:

Varje afton ifrån kl. 6—9 formeras sällskaper hela staden igenom bland europeerne, som då, under beständigt rökande, lätta sina bekymmer genom samtal och godt glas, merendels europeiskt vin. Utan bjudning besöka de då sine vänner och så snart klockan ringer 9, går var en hem till sitt, därest han icke särskilt bjudes kvar att spisa aftonmåltid. När man ankommer, är man merendels klädd i rock, peruk med hatt, värja och käpp samt har en slav med sig, som bär en stor och vidlyftig solskärm. När hälsningen är gjord, tager man av sig peruken och sätter på sitt rakade huvud en tunn vit bomullsmössa, sedan avdrages rocken och värjan. Hatten samt käppen lämnas till slaven, som förer allt detta hem igen. Sedan tillbringas aftonen sittande utanför huset på en upphöjd plan innanför trappan. Den första undfägnaden är merendels ett glas holländskt öl och sedan drickas skålar i vin för var person i sällskapet till dess var och en tömt sin egen butelj eller 14 glas, stundom mer, sällan mindre. Varest en främling vid sådant tillfälle kommer, är han alltid välkommen. Någon gång händer att spelparti med kort formeras. När klockan slagit 9 återkomma en eller flera slavar ofta, då det är mera mörkt med brinnande facklor för att ledsaga husbonden hem.

Liksom alla européer, som komma till Java, måste Thunberg nu också lära sig något malajiska, ty holländarna — då som nu — se ej gärna, att infödingarna lära sig det härskande folkets språk, detta i motsats mot engelsmännen, som ju i stället i sina kolonier fordra, att infödingarna lära något engelska.

På Java fick nu Thunberg lära känna alla tropikernas frukter, kryddor, medicinalväxter och spånadsväxter som bomull, varav på den tiden tvenne olika arter där odlades. Om durion gör Thunberg samma erfarenhet som alla till tropikerna nykomna främlingar. Han skriver: »den är besynnerlig med sin vämjeliga och odrägliga lik-lukt, som kännes på långt afstånd, då den införes till salu. Det oagadt hålles den för läcker och ätes begärligt, äfven af Europeer».

Han studerar också arraksberedningen, som låg i kinesernas händer. Den vita arraken konsumeras mest i Indien genast, men den som är avsedd för export till Europa lagras på fat och blir då brunfärgad till den »bruna arrak, som i Europa allmännast försäljes, och nyttjas icke allenast till att läska törsten, utan ock till den behageliga Punschen, hvaraf vid alle glade och högtidelige tillfällen, sinnen och hjertan upmuntras, samt denna verdenes bittra omsorger så ljufligt försvinna».

Thunbergs vistelse i Batavia blev emellertid denna gång ganska kort, ty han måste genast förbereda sin resa till Japan. För den skull måste han först anskaffa sig »åtskillige nödvändige klädningar, dels af sidentyger, dels

af kläde med galoner och annan granlåt för att med värdighet kunna visa sig bland de nyfikne Japaner, som med mera uppmärksamhet beskåda Europeerne än någonsin Naturforskaren kan granska sällsynte djur».

Vidare skaffade han sig ett större lån, ett s. k. bodmerilån å 1,000 riksdaler, varför han upphandlade ett parti »enhorn», d. v. s. narvalsbetar från N. Ishavet, som regelbundet importerades av holländarna och som kunde avyttras i Japan med kolossal förtjänst. Enhorn ansågs av japanerna ha utomordentliga egenskaper. Det kunde öka livslusten, förlänga livet och stärka minnet, kort sagt, det betraktades som ett livselixir, som kunde användas i alla sjukdomar. Redan i Kap hade Thunberg hört talas om att enhörningshorn av den afrikanska noshörningen ansågs som »ett godt medel, både uti sjukdomar och at upptäcka förgift». Författaren av dessa rader har också själv sett, hurusom på ett kinesapotek i Batavia ännu 1903 salubjöds pulveriserat »noshörningshorn»; åtminstone uppgavs det så! För Thunberg blev enhornsaffären mycket lönande. »Härigenom sattes jag i stånd till att betala mina förut gjorda skulder och dessutom för min resa och min älskade vetenskap kunna depencera 1,200 Rdr.» Thunberg, en upplysningstidevarvets vetenskapligt utbildade läkare, tvekade alltså icke att med japanerna göra affärer i kvacksalvarmedicin för att därigenom kunna gagna sin »älskade vetenskap»!

För resan till Japan blev så Thunberg anställd som förste läkare på ett holländskt fartyg, som avseglade från Batavia den 20 juni 1775 och som anlände till Nagasaki den 13 augusti. Resenärerna blevo förlagda till Holländska kompaniets faktori på den utanför staden liggande ön Dezima.

Thunbergs uppgift var att där kvarstanna som faktoriets läkare under ett år samt att därunder som legationsläkare medfölja den holländske ambassadören på hans årliga uppvaktningsresa till det kejserliga hovet i huvudstaden Jedo (Tokyo).

Då holländarnas rörelsefrihet i Japan var ytterst begränsad — i regel inskränkt till ön Dezima — och då resan till Jedo ej heller gav Thunberg några tillfällen till längre exkursioner, så frågar man sig, huru det blev honom möjligt att från Japan hemföra så stora samlingar, som han verkligen gjorde och som kunde läggas till grund för hans berömda »Flora Japonica», det klassiska arbetet över Japans högre växtvärld. Förklaringen ligger i Thunbergs utmärkta sätt att umgås med japanerna och hans tidigt vunna uppfattning om Japan, dess folk och dess samfundsinrättningar i förening med frigörelse från fördomen om den europeiska kolonisationens självskrivna överlägsenhet i Asien. Dessutom voro många japaner ytterst begärliga på nyheter från västern!

Thunberg sökte först få tillstånd att botanisera i Nagasakis omgivningar. Det lyckades till en början, och han fick den japanske guvernörens medgivande, men kort därefter återkallades det. Orsaken var följande: guver-

nören var mycket rädd att bevilja något varpå man icke förut haft prejudikat. Då Thunberg begärde tillstånd, blev det i de japanska journalerna efterforskat om någon holländare förut haft sådan frihet, och det befanns då, att för länge sedan en fältskär verkligen fått sådant tillstånd en gång, då mycket sjukdomar härjade omkring Nagasaki. Ansökningen bifölls därför, men när japanerna sen tittade litet noggrannare i papperen, så befanns det, att denne fältskär endast varit en under-fältskär, men Thunberg var över-fältskär och kunde därför icke få åtnjuta denna förmån. En sådan liten omständighet var stor för japanerna. »Av alla vedervärdigheter, som förut träffat mig, räknade jag intet slag så hårt som detta», säger Thunberg.

Varpå berodde denna japanernas stora misstänksamhet mot utlänningar? Därom få vi upplysning i HARALD HJÄRNES arbete »Två svenska Japanfarare». Under den katolska reaktionens tid förde spanjorer och portugiser kristendomens talan bortom världshaven med både helgonbilder och kanoner, och särskilt jesuiternas kosmopolitiska samfund sökte grundlägga påvliga lydriken, under det att samtidigt guldtörsten kom såväl döpta som odöpta potentater att ävlas för sina oklara syften. Dessa hade först en lysande framgång under 1500-talet. Det dröjde emellertid ej länge förrän bakslaget kom. Tidigast och våldsammast uti Japan. Svåra massakrer anställdes på de kristna, och när det 30-åriga kriget nalkades sitt slut, var den japanska kristendomen utrotad och Ostasien stängde portarna, sedan de främmande gästerna avslöjat sina erövringsplaner. För att emellertid hålla porten på glänt, så blev endast ett noga övervakat holländskt handelskompani tillåtet att driva handel på en avstängd holme — Dezima — utanför Nagasaki. Handelsartiklarna voro: koppar och råkamfert från *Laurus camphora*, som utfördes från Japan. Införselprodukterna voro: socker, tenn, bly, elfenben, kläder, glasögon, speglar, klockor (byxsäcksur) samt medicin.

Förbindelsen mellan holländarna och japanerna förmedlades genom officiella tolkar, som bildade ett särskilt skrå. Thunberg säger om dem:

Tolkarne äro ganska store älskare av Europeiske böcker, och förskaffa sig årligen deraf en eller flere, af de ankommande Köpmän. De äga dem icke allenast utan nyttja dem även flitigt och hålla noga i minnet, hvad de läsa. Utom dess äro de ganske mone om, at få lära något af Europeerne, samt fråga, med oändligen många frågor, ofta till ledsnad, efter all ting, besynnerligen hvad till Medicin, Physiken och Natural-Historien hör.

Bland dessa tolkar funnos nu talrika personer, som voro missnöjda med regementet i Japan och som ville bryta den isolering, som de styrande uppehöllo, och därför sökte de på allt vis komma i beröring med holländarna. Bland tolkarna befunno sig också en hel del läkare, som även ville lära av den europeiska läkekonsten, och ryktet hade snabbt spritt sig, att den läkare, som denna gång kommit med Ostindiska kompaniets skepp, var i sitt fack en likaså framstående som tjänstvillig man.

Thunberg underhöll nu en flitig förbindelse med dessa japanska läkare och undervisade dem, lärde dem nya metoder och gav dem medikamenter. Så gjorde han t. ex. många lyckade kurer med ett större medhaft förråd av »Mercurius sublimatus corrosivus». Särskilt anvisade han dem nya läkemedelsörter ur den inhemska japanska floran, t. ex. *Smilax*-roten, *Ipomaea*-arter m. fl. Vidare påpekade Thunberg, att flera medicinalväxter, som för dyra pengar plägade importeras ifrån Kina, lika bra kunde insamlas i Japan. Så t. ex. trodde japanerna, att *Illicium anisatum* L. var ett giftigt träd, och de visste ej, att det frambragte den dyra stjärnanisen, som hittills alltid köpts från Kina. Thunberg hjälpte även de japanska läkarna med sjukvården och — säger han — »flere av tolkarne hade i staden lönande praktik under min handledning». Han gav även vissa läkare ett på holländska skrivet testimonium, vilket beredde dem mera glädje än någonsin en grann doktorshatt. Thunbergs medicinska föreläsningar ha även sedermera utgivits på japanska av en av hans mest framstående lärjungar KOGYU JOSHIÖ. Kort sagt, Thunberg vann de japanska läkarnas vänskap och tillgivenhet. I gengäld försågo nu dessa Thunberg med växter liksom även med andra upplysningar om japanska förhållanden. Och då den oegennyttige Thunberg aldrig förskaffade sig några ekonomiska fördelar av tolkarna vare sig för sin undervisning eller för sin hjälp med praktiken, så kom han i det lyckliga läget, att han förvärvade sig en mängd tillgivna japanska gynnares och vänners fulla förtroende. Med flera av dessa uppehöll han även efter avresan från Japan brevförbindelser.

Detta är förklaringen till att Thunberg, trots den stränga japanska övervakningen, likväl kunde få ihop ett så stort material som han verkligen gjorde och som ledde till hans största och viktigaste arbete »Flora Japonica» med 39 tavlor (Leipzig 1784). Utarbetandet av detta omfattande verk sysselsatte Thunberg helt under de fem första åren efter hemkomsten till Sverige 1779.

Att Thunbergs minne också länge aktat levde kvar i Japan även sedan han lämnat landet, därom vittnar särskilt den tyske läkaren och naturforskaren PII. F. VON SIEBOLD, som besökte Japan som holländsk kolonialläkare i början av 1820-talet och som betygar, att Thunbergs läkarundervisning och botaniska forskning burit mycket rika frukter. Därom skriver Harald Hjärne:

SIEBOLD skänkte en av sina unga medhjälpare till avskedsgåva sitt eget exemplar av Thunbergs »Flora Japonica». Denne yngling blev sedermera ITO KEISAKE och slöt för ej så många år sedan sina dagar som den japanska botanikens patriark. Han glädde sig så högt åt den dyrbara boken, att han hängde den i en rem om sin hals, liksom de buddistiska prästerna pläga göra med sina heliga skrifter, som de vilja akta mot vanvård på sina färder. Snart nog, redan 1829, utgav han själv en egen upplaga av samma flora med japansk text och en japansk efterbildning av Thunbergs graverade porträtt.

Kom så den tid, då resan till hovet i Jedo skulle anträdas i början av mars 1776. Ambassaden bestod av ambassadören FEITH, Thunberg som legationsmedicus, en sekreterare och 200 japaner, ämbetsmän, tolkar, kockar, betjänter och bärare. De färdades i stora täckta bärstolar, »portchaiser», som buros av 6—12 man. Där kunde de sitta eller ligga på bekväma dynor med siden- och sammetsförhängen för fönstren. Hyllor funnos för böcker, flaskor, kannor och glas för te, men — säger Thunberg — »Europcéerna nyttjade sällan denna magförlappande dryck, utan höllo hellre tillgodo med öl eller vin, varav vi hade en butelj av vardera sorten, som insattes vid fötterna i en lackerad dosa».

Man kan knappast tänka sig en större kontrast med avseende på sättet att färdas, när vi läsa om Thunberg i Sydafrika i den obekväma oxvagnen med smutsiga, illaluktande hottentotter, om äventyr med bufflar, lejon och ormar och ett ständigt slit och släp, och om Thunberg i Japan i sin av ett dussintal japaner burna portchaise på sidenkuddar och madrasser och med öl och vin i lackerade dosor. Men från botanisk synpunkt var nog sättet att resa i Afrika att föredraga framför resan i Japan, ty där fick Thunberg sällan tillfälle att röra sig mera fritt. De voro nämligen hela vägen infamt påpassade, och Thunberg kunde endast botanisera vid rastställen, och på kvällen, när de stannade för natten, var det ju mörkt. Därför är det i dagboken sparsamt med botaniska notiser. Han gjorde dock flera märkvärdiga fynd, och många nu allbekanta japanska växter blevo för vetenskapen först kända genom Thunberg. Själv anser han de märkligaste vara: kottepalmen *Cycas revoluta* Thunb., »som jag med lifsfara utlurendrögade», ty genom tolkarna skaffades frön, som sändes till Europa; aukuba-trädet (*Aucuba japonica* Thunb.), en nu hos oss allmänt odlad krukväxt; »den makalösa *Thuja dolabrata*, det vackraste av alla barrträd»; »den sköna *Viburnum macrophyllum* Thunb., som JUSSIEU kallat *Hortensia*», många vackra lönnar (*Acer palmatum* Thunb., *japonicum* Thunb., *pictum* Thunb., m. fl.); *Heimerocallis lancifolia* Thunb., nu allmänt odlad i Europa under namnet *Funkia lancifolia* (Thunb.) Spreng., samt den nu överallt odlade busken *Deutzia* Thunb., uppkallad efter Thunbergs holländske gynnare, rådsherren VAN DER DEUTZ i Amsterdam.

Resan gick både till lands och till sjöss, då några öppna vatten också måste passeras, och ofta blevo de upphållna av motvindar. Thunberg kunde då botanisera och undervisa läkarna, medan japanerna mest sysselsatte sig med lekar och spel. Kortspel var visserligen i Japan förbjudet, men på fartyget spelades ändå, och Thunberg skriver, att deras kortspel liknade »mycket det, som hos oss kallas Sala hybika».¹

När de slutligen väl kommit fram till Jedo, krävde etiketten, att de

¹ Enligt AUGUST BLANCHE är »sahybyka, ett slags kortaffel, mycket vanligt bland den lägre folkklassen». Se »Hyrkuskens berättelser»: Bo Jonsson Grip!

finjo vänta en månad, innan audiensen ägde rum. Thunberg var emellertid ej överksam, utan knöt förbindelser med högt uppsatta japaner och begagnade sig av dessa för vinnande av upplysningar, för anskaffning av växter m.m. Han undervisade även läkarne. Thunberg säger i sin självbiografi härom: »De undervisningar jag därstädes hade tillfälle att gifva flere och i synnerhet tvenne af Hofvets förnämste Medici, förskaffade mig många tillfällen till sådane undersökningar och upptäckter, som annars icke kunde erhållas.» Han kunde visserligen ej besvara de japanska astronomernas alla frågor, men de — säger Thunberg — »ägde nog behof af kunskaper, ty desse herrar blefvo icke litet förundrade, då jag för dem berättade, att mitt fädernesland var så långt bort beläget i väster, att Solen därstädes uppgick åtta timmar senare än i Japan».

När så tiden för audiensen var inne, fördes beskickningen genom flera salar. Deras skänker voro redan i förväg överlämnade samt ordnade i de rum där de skulle bliva mottagna. Endast ambassadören infördes till kejsaren, men när han kommit ut, fick beskickningen ännu stanna för att mottaga besök av »åtskillige Hofmän, under hvilkes ankomst flere gånger djupa tystnader inföllo». Det var kejsaren, som incognito kommit ut och blandade sig med hovmännen, mest av nyfikenhet — säger Thunberg — för att se huru européerna voro klädda.

Under återresan besökte Thunberg även Osaka, som var en huvudort för den japanska koppartillverkningen, och där såg han kopparns smältning i stavar och kunde till Europa medföra »den okände och nästan otrolige underrättelsen, att japanske kopparen gjutes i vatn och erhåller däraf sin större glans på ytan».

En notis från återfärden färtjänar att särskilt omnämnas, då den givit anledning till en sannolikt alldeles felaktig uppgift om sjönöten *Trapa's* användning i Orienten. Thunberg säger i sin reseskildring: »*Trapa* natans växte almän i ris-åkrarne och de svarte rötterna deraf nyttjades mycket almänt, kokade i soppor, till föda, ehuru jag tyckte dem vara sträfve och obehaglige.» Med all sannolikhet föreligger här ett tryckfel. I stället för rötterna bör nog stå nötterna, då man svårligen kan föreställa sig, att *Trapa*-rötter skulle innehålla något matnyttigt. Men egendomligt är, att felet dock ej rättats i översättningarna, ty såväl i den engelska som i den tyska upplagan av Thunbergs resa läser man tydligen om *Trapa*, att »its black roots» och »Die schwarzen Wurzeln» brukade kokas i soppa. I den franska editionen, som är starkt omredigerad, nämnes däremot ingenting alls om *Trapa*.¹

Sedan Thunberg stannat det kontrakterade året i Japan, beslöt han sig för att resa hem, oaktat den nye holländske ambassadören sökte övertala

¹ Jfr för övrigt C. MALMSTRÖM, *Trapa natans* i Sverige. Sv. Bot. Tidskr. Bd 14, 1920, s. 39!

honom att stanna ännu ett år, men han ansåg sig ej kunna uträtta så mycket mera i Japan, så inskränkt som hans rörelsefrihet där var.

Den 3 dec. 1776 lämnade han Nagasaki med ett holländskt fartyg, lastat med koppar och kamfert. Efter en månads resa var han åter i Batavia. Här inlogerades han hos sin vän dr HOFFMAN, vars gästfrihet han även förra gången åtnjutit. Men av det dussintal européer, som förut plägade samlas kring Hoffmans gästfria bord, voro nu alla döda, så att Hoffman och Thunberg voro de enda kvarlevande. Så hade klimatfebern härjat på ett år! Regntiden var nu inne och beredde svårigheter för växtpressningen. Thunberg gjorde emellertid flera smärre resor och besökte bland annat generalguvernörens sommarresidens, Buitenzorg, med dess redan då yppiga trädgård.

Thunberg synes på Java ha förvärvat många gynnare och vänner, som gärna sågo, att han stannade där. Så erbjöds han av rådsherren RADERMACHIER en läkarsyssla i Batavia, som utom fritt vivre i besparing inbragte 7,000 Rdr årligen. Även andra anbud erbjödo sig. Så säger Thunberg i sin självbiografi:

Efter återkomsten ifrån Japan till Batavia sökte man qvarhålla mig igenom anbud af giftermål med en skön flicka, som utom juveler och menbler, ägde 80,000 Rdr kontant. Äfven denna lycka uppofrade jag för kärleken till mitt kära fädernesland och för min älskade Vetenskap.

I början av juli 1777 anträdde Thunberg hemresan, närmast med Ceylon som mål. Till Colombo ankom han i slutet av juli, sedan han med knapp nöd undgått att lida skeppsbrott alldeles utanför hamnen, och uppehöll han sig sedan på Ceylon ända till februari följande år. Vid denna tid var kanelen Ceylons viktigaste kulturväxt, kaffe odlades något, men te icke alls. Thunberg gjorde talrika exkursioner, dock endast i kustområdena, i söder ända till Matara och i norr upp mot Negombo, där han hade glädjen att hitta den sällsynta *Burmannia disticha* L., en växt som Linné en gång uppkallat efter sin vän prof. Burman d. ä. i Holland. Ceylons inre högländ var på den tiden otillgängligt för européerna och behärskades helt av singalesfurstarna i Kandy. Såväl på Java som på Ceylon gjordes av Thunberg samlingar, som dock länge förblevo obearbetade, ty vid sin återkomst till Sverige blev hans tid strängt upptagen av allehanda akademiska sysslor, och sin lediga tid ägnade han främst åt »Flora Japonica». Bland märkligare växter, som Thunberg upptäckte på Ceylon, må här nämnas det vackra Loganiacésläktet *Fagraea* Thunb., uppkallat efter en Linnélärjunge, stadsphysicus J. TH. FAGRÆUS i Alingsås.¹

¹ FAGRÆUS har i ett brev till Thunberg den 28/3 1781 tackat för den stora heder, som härigenom vederfarits honom och säger vidare: »Linguister och i synnerhet Orientalister blifva genast professorer med lön, men icke andra på egna och vänners medel resande, som rikta fäderneslandet med långt nyttigare kunskaper. Emellertid förespår jag Herr Doktorn ett långt blidare öde än det honom allt hitintill vederfarits. Dygd och Förtjänst måste någon gång segra över den skamlösa dumheten!» Detta vittnar om att Thunberg synbarligen från något håll motarbetats i Uppsala.

På Ceylon får Thunberg även se en »sjö-kokos», en s.k. maledivisk nöt, jordens största trädfrukt, varav man då ej kände moderväxten, ej heller varifrån den härstammade, ty man hade endast sett de på stranden uppkastade frukterna. Nu veta vi, att de tillhöra den på Seychellerna endemiska palmen *Lodoicea Sechellarum* Labill., en palm berömd för sin långsamma utveckling. Frukterna kräva t.ex. en tid av 10 år för att mogna.

I februari 1778 anträdde Thunberg avresan från staden Galle på Ceylons sydkust, och till Kapstaden anlände han i slutet av april. Där tog Thunberg in på samma logi, där han bott under sitt förra uppehåll för tre år sedan. Här fick han genast på ett egendomligt sätt lära känna ett exempel på de sydafrikanska växternas sega livskraft. En kista i det rum, som Thunberg bebodde, drogs från väggen, där den stått orörd hela tiden under hans frånvaro och där bakom fann han då en torr växt, som skjutit ett kvarterslångt skott, oaktat den ej fått vatten på tre år, då den ansetts för död. Tyvärr få vi ej veta växtens namn.

I Kapstaden nåddes Thunberg av underrättelsen, att han blivit utnämnd till botanices demonstrator i Uppsala, sedan Linné d.y. efterträtt sin fader, som avlidit i januari samma år. Denna utnämning synes icke ha gått utan meningsskiljaktigheter, ty i det brev, som trädgårdsmästaren LARS BROBERG senare (den 27/10 1778) skrev till Thunberg och lyckönskade honom till hans hemkomst, heter det, att han längtar

efter min Herres hitkomst till Svärge och at min Herre nu en gång får bo bland sine vänner på fasta landet och roa sig i Uppsala Akademie trädgård, hvarest min Herre är blifven Demonstrator ehuru det var mycket emot salige archiater Linné och äfven unga nu varande Botanice Professor Linné. Kamreraren Ruda och flera goda vänner så långs jag kom åt bedrog nog till det bästa och til min Herres välfärd, som fågna mig nu dagligen...

I fortsättningen antydes också, att det varit ANDERS DAHL, sedermera botanices demonstrator och adjunkt i Åbo, samme man, som avgav ett köpeanbud på Linnés herbarium, som under Thunbergs frånvaro sökt motarbeta honom.¹

Ett brev till Thunberg från Linné d.y. vittnar även om att Thunberg under sin resa fått några meddelanden, som han åtminstone tolkat så, att Linné d.ä. ej varit fullt belåten med honom. Orsaken synes i så fall ha varit, att Thunberg sänt växter också till Bergius, icke endast till Linné. Linné den yngres brev, som ej är daterat, innehåller först en lyckönskan till utnämningen till demonstratorstjänsten, därefter uttalar han sin glädje över Thunbergs lyckliga återkomst från Japan och omtalar, att han för sin fader, som då redan haft ett slaganfall, läst Thunbergs brev, som »gjorde honom glad». Vidare skriver Linné d.y.:

¹ Jfr även brevet från Fagræus!

Underligt är varifrån det ryktet kommit för Doktorn om min Fars missnöje, som jag bedyrar är helt ogrundat, åtminstone har jag det aldrig hört. Nog har det kunnat honom göra litet missnöje när Bergius fått del av några saker framför honom, som han då så mycket mera sökt provulgera [utsprida] med tillsägning, att den doktorn vore med min Far missnöjd; det hade förfallit min Far oväntat att herr Doktorn skulle för Bergius äga mer förtroende i en vetenskap, som han så mycket sökt göra till sin egen, men detta har allt försvunnit, som han funnit sig derutinnan sig hava missräknat. Min Far har haft slag...

Thunbergs vistelse i Kapstaden blev denna gång ej långvarig. Redan den 15 maj 1778 anträdde återfärden, som gick lyckligt ända tills de nära holländska kusten de sista septemberdagarna överraskades av en svår storm, i vilken de voro nära att förlisa. De räddades dock, men under stormen hade alla de av Thunberg medförda levande växterna — över ett hundratal baljor — spolats över bord. Han anlände sedan till Amsterdam, där han avvecklade sina affärer och lyfte sin lön. Han beslöt sig nu för att besöka London, där han sammanträffade med sina landsmän JONAS DRYANDER och DANIEL SOLANDER liksom även med Sir JOSEPH BANKS. Sir Joseph mottog Thunberg med största välvilja och — säger Thunberg — han

visade mig under al den tid jag vistades i London al möjelig ynnest, och det, som var högsta föremålet för min Önskan, lämnade mig lika så fritt som benägit tillträde till dess makalöse Samlingar, i synnerhet utaf Växtriket ifrån alle orter af jordklotet. Jag tillbragte sedan dageligen förmiddagarne i dess hus och genomgick med yttersta uppmärksamhet dess vidlyftige Herbarium, hvarigenom jag på det bekvämaste sätt fick öka mina insigter i denna del av en älskad vetenskap. Och som til detta ställe tillika samlades dageligen många Lärde, lika som til en Academie för Natural-Historien, hade jag äfven tillfälle, at göra flere nyttige och hedrande bekantskaper.

I Brittiska Museet fick han även se sin ende botaniske föregångares i Japan, KAEMPERS, herbarium, varöver han i »Flora Japonica» publicerat en förteckning. Den 30 januari 1778 lämnade Thunberg London för att över Holland och sedan landvägen resa hem till Sverige. Till resällskap hade han den från N. Amerika hemkomne kaptenen C. O. CRONSTEDT, sedermera viceamiral, Sveaborgs olycklige kommandant.¹ Resan gick över Amsterdam, Bremen, Hamburg och Greifswald. I Stralsund gick Thunberg ombord på postjakten till Ystad, där han landsteg i ett länge kärt efterlängtadt fädernesland den 14 mars 1779, alltså efter nära nio års frånvaro.

När Thunberg kom till Uppsala blev han snart fullt upptagen av sina akademiska sysslor och med sina samlingars bearbetning. Han blev redan 1781 e. o. professor och efter Linné den yngres död utnämndes han till ordinarie

¹ Thunberg synes även ha försträckt Cronstedt med pengar, ty i Thunbergs brevsamlingar finns ett brev till Thunberg från Cronstedt, daterat Sveaborg den 8 mars 1784, vari förmäles, att den lånade summan återsändes, varjämte en ursäkt framföres för dröjsmålet, ty, säger Cronstedt: »jag har alltid varit i den ställning, att jag intet kunnat afbörda min skuld».

Medicine och Botanices Professor den 7 sept. 1784 för att — som han säger i sin självbiografi — »intaga en plats som fyra, de namnkunnigaste män, 2:ne Rudbeckar och 2:ne Linnéer före honom innehåft». Den tid Linné d. y. var prefekt för botaniska trädgården var nog för Thunberg ganska besvärlig och icke utan missräkningar. Thunberg säger om Linné d. y., att han »hindrade alla menniskor tillgång till botaniska trädgården så att ingen fick se densamma», och hade han därigenom ådragit sig »hat och ovänskap i synnerhet utaf Vetenskapens älskare, MURRAY, BERGMAN och dåvarande Ärkebiskop MENNANDER; tillika hade trädgårdsmästaren så ledsnat vid sin syssla att han önskade kunna lämna densamma». Man hoppades på Thunberg, att han skulle ställa allt till rätta, men — säger Thunberg — »Detta hoppet slog dem felt, emedan jag icke fick någon befattning eller tillgång till trädgård och orangeri».

Efter Linné den yngres död fick emellertid Thunberg fria händer, och hos honom mognade snart planen att flytta trädgården. Detta skulle dock dröja åtskilliga år.

Thunberg fick jämte sin undervisning nu även till uppgift att enligt tidens sed författa akademiska dissertationer. Han har vid Uppsala universitet utgivit icke mindre än 293 medicinska och naturalhistoriska dissertationer, i vilka han nedlagt resultaten av sina under resorna gjorda upptäckter, och den välvillige Thunberg tog aldrig av studenterna något betalt för dessa arbeten, vilket annars brukades. Tyvärr blev han emellertid genom detta författarskap fördröjd att utge sina stora, viktigare verk. Först av allt färdigställde han emellertid »Flora Japonica», som utkom redan 1784. »Flora Capensis» tog längre tid. Den afrikanska floran var också mycket mera svårarbetad, då den inneslöt en stor mängd artrika och svåra kritiska släkten. Den fullbordades med hjälp av en tysk botanist J. A. SCHULTES och utkom först år 1823, d. v. s. endast fem år före Thunbergs död. Thunbergs plan att utge en illustrerad Kapflora kom aldrig till utförande.

Thunbergs mest berömda arbete förblir alltid »Flora Japonica», som är det klassiska arbetet över Japans högre växtvärld. Han uppställde här 21 nya släkten och många hundra nya arter. »Flora Japonica» fick överallt ett mycket gynnsamt mottagande i den lärda världen. Professor WILLDENOW i Berlin skrev: »Seine Japanische Flora ist ein Muster, was überall Nachahmung verdient.» Detta arbete förskaffade honom hedersnamnet »Japans Linné». Arbetets betydelse visas även därav, att japanerna utgivit en facsimileupplaga 1933 med kritiska anmärkningar i bihanget av prof. TANAKA.

I »Flora Japonica» sökte Thunberg även reformera det linnéanska sexualsystemet med dess 24 klasser på det sättet, att klasserna 20—23 indrogos och deras växter fördelades på de andra klasserna. Detta system användes visserligen i en del systematiska arbeten någon tid, men reformen — om det nu var någon reform — förlorade all vetenskaplig betydelse, enär tiden

redan var mogen för att ersätta Linnés examinationssystem med ett naturligt system på helt andra grunder. Det bör för övrigt annoteras, att Thunberg själv i sin resebeskrivning ofta använder familjenamn hämtade från ett naturligt system, då han talar om växter. Han talar om orkidéer, umbellater, om Contortae m. fl. och han säger själv på ett ställe, att »det naturliga systemet mer än det sexuala instämde med naturens lagar».

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 3. Av Smålands nation slagen medalj 1718. Fig. 4—5. Vet.-akad:s minnespenning 1734.

Sin långa resa har Thunberg skildrat i en i fyra delar utgiven reseskildring: »Resa uti Europa, Africa, Asia förrättad 1770—1779», tryckt i Uppsala 1788—1793 och sedermera översatt till tyska, engelska och franska.

Thunbergs reseskildringar från Kap, Japan och Ceylon äro i främsta rummet historiska källskrifter av stort och bestående värde. De äro rika på etnografiska och språkliga detaljer. Thunberg var en den europeiska upplysningens missionär och en banbrytare, som betecknar inledningen till ett märkligt skede i den europeisk-ostasiatiska samfärdselns historia. Thunbergs förbindelser med Japan hade alltså icke enbart botanisk, utan fick rent av historisk betydelse. »Han var den förste» — säger HARALD HJÄRNE — »som inför upplysningstidens Europa avslöjade den i politiskt avseende kraftigast utvecklade bland Östasiens stater». Thunbergs höga uppfattning av Japan, dess folk och samfundsinrättningar, betingas av hans praktiskt vunna emancipation från föreställningen om den europeiska kolonisationens rättmätiga överlägsenhet inom den asiatiska mänskligheten.

Denna Thunbergs ljusa syn på Japan var emellertid, enligt Hjärne, nog en felsyn. De japanska myndigheterna hade efter en noga planlagd beräk-

Fig. 6. Minnesstenen i Nagasaki över Kaempfer och Thunberg, rest av von Siebold.

ning anordnat en fullständig apparat att vilseleda de insläppta främlingarna om landets verkliga tillstånd. Det var därför ej underligt, att Thunberg, som dock medförde ett rikt förråd av pålitliga iakttagelser, ändå misstolkade det japanska statslivet. Det var en idealbild, mot vilken samtidens Sverige stack av så mycket bjärtare, när han återsåg det efter hemkomsten. Han misstänkte aldrig, att han fallit offer för det slugaste politiska bländverk, som en sjunkande regering någonsin utpekulerat till sitt nödvärn.

När Thunberg kom till Japan var de härskande shogunernas — de ärftliga riksfältherrarnas — valde redan på upphällningen. Avstängningen från utlandet hade medfört, att det ekonomiska livet började förtvina, och en skara reformvänliga patrioter började snart inse vad orsaken innerst var och verkade för att avspärningen skulle brytas och strävade efter att bryta isoleringen och söka nya förbindelser med européerna. Det var just tolkarna, som representerade detta intresse för »holländsk lärdom», och från dem spred sig rörelsen till högre ämbetsmän, ja, även till hovmän. Det var detta, som orsakade, att tolkarna så ivrigt sökte förbindelser med Thunberg, även om de ej voro medicinskt intresserade. De upplysningar de fingo om Europa och Västerlandet utnyttjades politiskt, och många av de vänner Thunberg förskaffade sig i Japan hava sedan på ett väsentligt sätt deltagit i de stora japanska reformrörelserna, som ledde fram till det moderna Japan. Det är HARALD HJÄRNE, som särskilt framhållit denna Thunbergs historiska be-

tydelse som en budbärare mellan Linnés fädernesland och därigenom Västerlandet samt den yttersta Österns odling.

Thunberg inlade som professor i Uppsala stora förtjänster om universitetet. Som Thunberg aldrig vetenskapligt behandlat den svenska floran, vare sig fanerogamer eller kryptogamer, synes han ha haft svårt att få egna lärjungar; av mera kända märkas emellertid J. E. WIKSTRÖM, professor och intendent vid Riksmuseets botaniska avdelning, och storsamlaren dr G. MARKLIN. Däremot var han desto mer nitisk för trädgården och museet. Den gamla linnéanska trädgården i Svartbäcken var belägen i en låglänt del av staden, utsatt för ständiga översvämningar om vårarna. Thunberg lyckades utverka, att konung Gustaf III upplät den till Uppsala slott hörande slottsträdgården till ny botanisk trädgård åt universitetet, och där uppfördes också på konungens bekostnad den stora institutionsbyggnad, som ännu i dag inhyser universitetets botaniska museum i förening med ett orangeri. Slottsträdgården överlämnades i hovets och akademiens närvaro den 17 aug. 1787, varefter grundstenen till museet lades av konungens hand under salut med 128 kanonskott. I en koppardosa under stenen inlades alla gångbara mynt, medaljerna över Gustaf III:s kröning, över kronprinsens kansleriat och över Linné, och å inskriptionen läses, att Gustaf III donerade byggnaden till Linnés ära. Aldrig förr eller senare har väl en uppsaliensisk universitetsinstitution grundlagts under så stora högtidligheter. Bygget tog en lång tid, och först 20 år efter grundstenens läggande kunde den nya institutionen invigas den 25 maj 1807 i samband med firandet av 100-årsdagen av Linnés födelse. Vid invigningen, vartill av rektor, professorn och bibliotekarien P. F. AURIVILLIUS, utfärdats sedvanligt akademiskt inbjudningsprogram, höll Thunberg ett stort tal, varur ett par utdrag må här anföras såsom prov på tidens akademiska talekonst. Inledningsvis heter det:

Der hvaräst för få år sedan Gudinnan Ceres utdelte mildt sine håfvor och lönade Landtmannens mödor med korn-rika kärfvar, där visar sig i dag ett åt Flora och Fauna helgat Tempel, där Aesculapii söner skåda Naturens skatter i sin fulla pragt och utgå Lärde att lindra den lidande Mänskligheterns plågor.

Därefter kommer en vördnadsfull hyllning till Gustaf III:s minne:

Men, Store Konung, att tekna Din själs förträffelige egenskaper, borde jag äga en högre anda och en lyckeligare fjäder.

Därpå följer en utredning av betydelsen av naturens kännedom för de fyra olika fakulteterna i tur och ordning samt till slut en hyllning till Linnés minne, varvid han särskilt dröjer vid de av avund framkallade angreppen mot honom, som kom honom att stundom tveka om sin vetenskapliga

framtid och överväga om han borde överge sin kära vetenskap. Här citerar Thunberg ur ett Linnés brev till Burmann d. ä.:

Aesculapius dat Opes, Flora excitat tantum Siegesbeckios.¹

Talets avslutning är en hyllning till Linné.

Hans namn skall lefva oförgätligt ibland Oss:

hans minne förvaras heligt i våre tideböcker: hans förtjänster högakts; och

— den upplysning han berett,

— det nit han har visat,

— den nytta han åstadkommit,

— det anseende han förvärvat,

skal tjäna Oss till efterföljd och uppmuntran!

Till det så invigda museet hade Thunberg redan tidigare med varm hand skänkt hela sin stora ytterst värdefulla naturaliesamling, sitt stora herbarium och sin stora insektsamling.² Detta var så mycket värdefullare, som det nya museet annars, sedan Linnésamlingarna av arvingarna försålts till England, skulle ha varit ganska tomt på innehåll.

Thunberg var på sin tid den ende europeiskt bekante celebriteten bland Uppsala universitets professorer. Han erhöll också smickrande anbud från utlandet. Så fick han 1802 från den kejserliga ryska vetenskapsakademien ett anbud att bliva akademiker och föreståndare för den stora och rikt utrustade botaniska trädgården i St. Petersburg, vilket han dock avböjde. Redan långt förut hade prof. DAVID VAN ROYEN i Leiden förgäves sökt övertala honom att stanna i Holland och bliva hans efterträdare vid Leidens berömda universitet.

Talrika andra utmärkelser kom honom också till del. Han var ledamot av 65 in- och utländska akademier och vetenskapliga samfund och till dessa hade han avlämnat icke mindre än 165 avhandlingar och uppsatser i botanik, zoologi, medicin, mineralogi, etnografi m. m.

Ledamot av Vetenskapsakademien blev Thunberg 1776, alltså redan under sin utrikes resa, och vid sin död 1828 var han akademiens till inval-

¹ Aesculapius skänker rikedom, men Flora uppväcker endast Siegesbeckar [syftande på Linnés kände vedersakare S.].

² Om omfattningen av Thunbergs samlingar får man en god uppfattning i prof. J. W. ZETTERSTEDTS skildring av sitt besök hos Thunberg, då Zetterstedt var i Uppsala på väg till Lappland 1821. Z. ville »profitera af Prof. Th:s kända ynnest och välvilja, samt lifvas af den varma för naturen, som ännu efter så många besvärligheter och mödosamma resor genomtränger den 78-årige Gubbens bröst. Han bor $\frac{1}{8}$ från Staden uti det för Hist. naturalis Professorn bestämda Hus i Nya Botaniska Trädgården.» Z. besåg hans rika herbarium på 15,050 arter i 23,510 ark, hans stora fågelsamling, hans 6,000 »Chonchylies» och hans 80 insektsskåp med 25,000 insekter. I orangeriet hade han 1,500 växter och lika många på kalljord.

Fig. 7. Thunbergs gravvård på Uppsala kyrkogård, uppsatt av Smålands nation.

åldern äldste ledamot. Han har där hållit såväl botaniska som etnografiska föredrag och synes ha haft vissa Akademiens förtroendeuppdrag.¹

¹ Så utsågs Thunberg av Akademien att jämte livmedicus M. M. AF PONTIN vara granskningsman av PALMSTRUCHS »Svensk Botanik». Efter O. SWARTZ' död 1818 synes detta arbete ha utsatts för kritik och arbetets utgivande övertagits av Akademien, som emellertid önskade ett par censorer att granska det fortsatta utgivandet. Akademiens sekreterare J. J. BERZELIUS anmodade Thunberg härom, som svarar, att »han är villig och skyldig underkasta sig Kongl Vet. Akademiens befallning», men han har dock betänkligheter och önskar att undvika alla med obehagligheter förknippade göromål. Han anser censur onödig och onyttig, men är »övertygad därom att i vår nuvarande tid samt nu rådande smak och omständigheter all kritik icke kan undvikas. Ty hvad är, som icke kritiseras? Själfva Guds heliga ord har icke varit befriadt från detta gissel!» Men han åtar sig uppdraget. »Jag vågar icke smickra mig i denna förhoppningen, att Svensk Botanik, af Lifmedicus och Riddaren af Pontin samt mig censurerad, skall kunna undgå en kitslig kritik, som ju ofta själfklokt och illskefullt häcklar all ting.» Likväl vill han bjuda till »att förskaffa verket det skick, att det i möjligaste motto må bliva oklanderligt och nyttigt».

Han blev även år 1815 kommandör av Vasaorden efter att förut ha varit riddare. Detta var på den tiden en mycket stor utmärkelse, och efter utnämningen fick han fara in till Stockholm för att av konungen högtidligen dubbas. Efter återkomsten till Uppsala uppvaktades han av studentkårens kuratorskonvent och hyllades med ett tal, varvid ordföranden erinrade om att liksom Linné vid Universitetet varit den förste Nordstjärneriddaren, så var Thunberg nu den förste Vasakommandören. Thunberg hyllades alltså år 1815 av studenterna på ett sätt, som nu för tiden endast kommit Nobelpristagare till del.

Thunberg kvarstod så länge han levde i sin tjänst och skötte om sin trädgård och sitt museum. Han fick i sin ålders höst uppleva en del besvärigheter och motigheter. Efter Linnés död synes vid akademien ha uppstått en viss animositet gentemot de naturhistoriska vetenskaperna. Det uppkom en reaktion mot den naturkult, som Linné ansågs ha stiftat, och Linnés vetenskap förmenades vara blott enkel nomenklatur.¹

Thunberg fick också uppbära klander för att rent av ha motverkat bevarandet av Linnés samlingar i Sverige, beskyllningar, som han dock alldeles fritagits från av TH. M. FRIES i hans levnadsteckning av Linné.

Thunberg insjuknade i juli 1828, och när han kände sitt slut nalkas, lät han köra in sig från sin egendom Tunaberg, där han bodde om somrarna, och gick en sista gång igenom den trädgård och de växthus han själv grundat. Han avled den 8 augusti. Hans kista uppställdes på en katafalk i Linnésalen, varifrån begravningsprocessionen gick direkt till graven på Uppsala kyrkogård, där nu en smäcker pelare med en urna på toppen utmärker hans sista viloplats.

Thunbergs porträtt, målat av PER KRAFFT d. y., sitter i medicinska fakultetens rum i Uppsala. En kopia finnes i Vetenskapsakademien i Stockholm. Hans byst, modellerad av GÖTHE efter Thunbergs dödsmask, finnes i Linnésalen i den botaniska institutionsbyggnaden i Uppsala.

Vid trenne olika tillfällen ha minnesmedaljer slagits över Thunberg. Smålands nation i Uppsala, vars inspektör han var, slog en medalj i guld med hans bild (Fig. 3) år 1818 på hans 75-årsdag, då han varit inspektör i 29 år.

Dessutom ha två akademier slagit minnespenningar över Thunberg. Vetenskapsakademien slog år 1832 en medalj (Fig. 4, 5) över Thunberg, som visar å framsidan hans bild och å framsidan blomstergudinnan Flora i krona och med en *Thunbergia* i handen och inskriptionen: »Suis late Regina Triumphis»,

¹ Mycket belysande är vad SNOILSKY framhåller i sin minnesteckning över hovrådet WARMHOLTZ (Sv. Akads Handl. 17, 18, 1902—03). Om Linné hade Warmholtz skrivit: »Det är sant att ce Dioscoride är en stor man i sitt slag, men ett land har nog av en enda sådan, liksom av en stor latinsk poet eller en enda stor kägelspelare.» Kanske han mindes »hattarnas arkiater»! Och, frågar Warmholtz vidare: »Vartill tjäna Thunbergs och Spärrmans resor? Att lära känna några nya växter, några sällsynta djur!»

d. v. s.: Hon härskar vitt och brett genom sina segrar. Svenska Akademien präglade 1907 en annan minnespenning, på framsidan med Thunbergs bild på äldre dagar och på frånsidan en krans Thunbergior, omramande inskriptionen: »E tot floribus sibi famae florem habet»¹ samt därunder »Peregrinator assiduus stud. bot. fines dilatavit»². Ett minnestal över Thunberg skulle av professor Harald Hjärne ha hållits på högtidssammankomsten den 20 juni 1907, men blev då på grund av brist på tid ej uppläst.

Ett minnesmärke och ett vittnesbörd om uppskattningen av de två banbrytarna för Japans botaniska utforskning, KAEMPFER och THUNBERG, är den minnessten med deras namn (Fig. 6), som är rest i Nagasaki av VON SIEBOLD och vars inskription lyder:

»Ecce! virent Vestrae hic plantae florentque quotannis
Cultorum memores, serta feruntque pia.»³

ANDERS JAHAN RETZIUS har efter Thunberg uppkallat acanthacé-släktet *Thunbergia* (Lunds Fysiografiska Sällskskaps handl. 1780).

Sina naturaliesamlingar skänkte Thunberg, som ovan sagts, redan i livstiden till Uppsala universitet. Sina manuskript samt sin stora brevsamling testamenterade han däremot till Smålands nation, som deponerat dem på Uppsala universitetsbibliotek. Den Thunbergska brevsamlingen omfattar icke mindre än 36 decimetertjocka band och innehåller brev från de flesta av samtidens mera bekanta botanister. Thunberg var synbarligen också själv mycket stolt över sin brevsamling, ty därom säger han själv: »Så vidlyftig Correspondence har ingen af mine Colleger någonsin ägt; och förmodligen lär ingen åtaga sig en sådan möda för sin vetenskap och Akademiens stora nytta och lustre.»

*

THUNBERG var Linnés främste lärjunge, sin tids främste botaniske upptäcktsresande och störste botaniska samlare, som med frikostig hand lämnade allt som gåva till Uppsala universitet. Han var näppeligen någon de lärda teoriernas man med nya vetenskapliga uppslag och banbrytande idéer, men om dylika forskare har det ofta sagts, att mycket av deras verk, som för samtiden lyser, bländar och synes snillrikt, kanske icke fångslar eftervärlden på samma sätt, medan däremot den sega flitens bragder kvarstå genom tiderna oförändrade.

THUNBERGS forskningar bestå och ha givit honom hedersnamnen »Kapbotanikens fader» och »Japans Linné». Mer än någon annan samtida vidgade han gränserna för vår kännedom om jordens växtvärld. Därigenom

¹ Bland så många blommor har han sitt ryktes blomma (d. v. s. *Thunbergia*!).

² Som trägen resenär vidgade han botanikens gränser.

³ Se! Här grönska Edra växter och till erinran av sina dyrkare blomstra de årligen och frambära trofast sina kransar.

hedrade han icke blott sig själv, sitt universitet och sin oförgätlige lärares minne, utan han spred också glans över sitt fädernesland, med vilket han — även långt i fjärran land — alltid kände sig så fast knuten.

LITTERATUR.

- C. A. AGARDH, Biographie öfver Carl Petter Thunberg. — K. Svenska Vet. Akad:s Handlingar för år 1828. Stockholm 1829.
- G. J. BILLBERG, Åminnelse-Tal öfver ... Carl P. Thunberg, hållet inför K. Vet. Akad. den 21 mars 1829. — Stockholm 1832.
- AUGUST BLANCHE, Samlade arbeten. Berättelser I. Hyrkuskens berättelser. — 6:te uppl. Stockholm 1889.
- ELIAS FRIES, Öfersigt af Växtkännedomens framsteg i Sverige. — Botaniska Utflygter. Bd III. Stockholm 1864.
- ROB. E. FRIES, Daniel Solander. — Levnadsteckningar öfver K. Svenska Vet. Akad:s ledamöter Nr. 114. Bd. 7, häft 1. Stockholm 1940.
- TH. M. FRIES, Linné, lefnadsteckning. I, II. — Stockholm 1903.
- FREDRIC HASSELQUIST, Iter palaestinum. Eller resa Til heliga landet, förrättad ifrån År 1749 till 1752. Utgifven af CARL LINNÆUS. — Stockholm 1757.
- HARALD HJÄRNE, Två svenska Japanfarare. — Stockholm 1923.
- H. O. JUEL, Plantae Thunbergianae. — Arbeten utgifna med understöd af Vilhelm Ekmans universitetsfond, 21. Uppsala 1918.
- , Några drag ur Uppsala botaniska institutions historia. — Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift, XII. Uppsala 1929.
- MIA C. KARSTEN, Carl Peter Thunberg. An early investigator of Cape Botany. — Journ. South African Botany, V, 1939.
- PEHR LÖFLING, Iter hispanicum, eller resa Til spanska länderna uti Europa och America, förrättad ifrån 1751 till år 1756 ... utgifven ... af CARL LINNÆUS. — Stockholm 1758.
- PEHR OSBECK, Dagbok Öfwer en Ostindisk Resa Åren 1750, 1751, 1752. — Stockholm 1757.
- GEORGE F. PAPENFUSS, A Revision of The South African Marine Algae in Herbarium Thunberg. — Symb. Bot. Upsalienses, Vol. IV, Nr. 3, Uppsala 1940.
- J. F. SACKLÉN, Sveriges Läkare-Historia. Vol. I. — Nyköping 1822 samt Supplement 1835.
- HENRIK SCHÜCK, Från Linnés tid. Petter Forsskål. — Stockholm 1923.
- CARL SNOILSKY, Minnesteckning öfver hofrådet Warmholtz. — Svenska Akademiens Handl. 17, 18. Stockholm 1902—1903.
- ANDREAS SPARRMAN, Resa Till Goda Hopps-Udden, Södra Pol-kretsen Och Omkring Jordklotet, samt till Hottentott- och Caffer-landen, Åren 1772—1776. — Stockholm 1783—1802.
- CARL PETER THUNBERG, Resa uti Europa, Africa, Asia, förrättad åren 1770—1779, I—IV. — Uppsala 1788—1793.
- , Reisen in Africa und Asien, vorzüglich in Japan während der Jahre 1770—1779 auszugsweise übersetzt von K. SPRENGEL. — Berlin 1792.

- CARL PETER THUNBERG, Reise durch einen Theil von Europa, Afrika und Asien, hauptsächlich in Japan, in den Jahren 1770—1779. I—II. — Berlin 1794. (Översättning från svenskan av CH. H. GROSSKUND, Gymnasiektor, Stralsund.)
- —, Travels in Europe, Africa und Asia. I—IV. — London 1795. [Till engelska av Dr. HOPSON.]
- —, Voyages de C. P. Thunberg au Japon, par le Cap de Bonne-Espérance, les îles de la Sond etc. Traduits par L. LANGLEL . . . et revus quant à la partie d'histoire naturelle par J. B. LAMARCK. I—IV. — Paris 1796.
- —, Tal vid Invignings-acten af den nya akademiska trädgården dess orangerie och samlings-salar, . . . hållit i Upsala . . . den 25 maji 1807, då tillika firades framledne archiaterns och riddarens Carl von Linnés hundra-åriga födelsedag, . . . Uppsala 1807.
- Ett japanskt porträtt av Karl Peter Thunberg. — Svenska Linné-Sällskapets Arsskrift, III. Uppsala 1924.
- J. H. VERDUYN DEN BOER, Botanists at the Cape I. Biographical Notices of Cape Botanists. — Capetown 1929.
- J. W. ZETTERSTEDT, Resa genom Sveriges och Norriges Lappmarker, Förättad år 1821. Lund 1822.

C. P. Thunbergs självbiografi och brevsamling, den sistnämnda omfattande 36 band, förvaras i Uppsala universitetsbiblioteks handskriftsavdelning.

Fullständiga förteckningar över Thunbergs botaniska skrifter finnas, förutom i Agardhs och Billbergs biografier, särskilt i TH. O. B. N. KROKS »Bibliotheca Botanica Suecana» (s. 705) samt i JUEL »Plantae Thunbergianae». Det sistnämnda arbetet är försett med kritiska anmärkningar samt dessutom med en förteckning å de skrifter av andra författare, i vilka Thunbergska växter blivit beskrivna.

LÄSST SICH DIE NOMENKLATUR VON LINNÉ'S SCHMETTERLINGSSYSTEM ALS STRIKT BINÄR BEZEICHNEN?

Ein kleiner historischer Beitrag zu einer Kritik am Begriffe der Gattung

VON

FELIX BRYK

»Der unsterbliche LINNÉ sahe auch selbst sehr gut das Schwankende seiner Gattungen ein, und sträubte sich daher, ganz neue Gattungen einzuführen, die nur die Verwirrung vermehren musten. Er brachte neuentdeckte Arten lieber unter alte Gattungen, wenn sie gleich dem eigentlichen Character derselben widersprechen.«

(FABRICIUS, p. 143.)

EINE MONOGRAPHIE ÜBER LINNÉ ALS LEPIDOPTEROLOGEN existiert bisher nicht. Ist das nicht ganz sonderbar? Ist es denn nicht gerade sein Schmetterlingssystem, in dem die nomenklatorische Behandlung des Gattungsbegriffes auf eine ganz sonderbare wie eigenartige Weise gegenüber der der übrigen Tiergruppen zu Worte kommt, so eigenartig, wenn auch abwegig, so revolutionär, wenn auch widerspruchsvoll, daß der Historiker hier kopfschüttelnd, aber auch stauend, vor einem Neulande steht, das weite Aussichten erschließt? Liefert es denn nicht letzten Endes einen so schlagenden Beweis dafür, daß der grübelnde Meister hier auf eine ganz merkwürdige Weise den Gattungsbegriff weiterzuführen bemüht war, der im krassen Gegensatze zu seiner ursprünglichen Fassung steht?

AURIVILLIUS, der als Lepidopterologe und Linnéforscher mehr denn jeder andere dazu berufen war, auf diese — wie man will — Schatten- oder Lichtseite hinzuweisen, schweigt sich in seiner summarischen Studie »Linné als Entomolog« darüber ganz aus, und auch kein anderer ist meines Wissens auf diese persönliche Handhabung der Nomenklatur eingegangen.

Und gerade bei keiner anderen Tierordnung hat Linné so konsequent eine Neuerung eingeführt wie bei diesen seinen Lieblingstieren, was den

besten Indizienbeweis dafür abgibt, daß der große Systematiker mit seinem ursprünglichen Gattungsbegriffe sich nicht nur nicht ganz im Klaren war, weil er mit ihm nicht auskam, sondern daß er ihn deshalb weiterentwickeln wollte.

Vor der Behandlung der Kernfrage ist es zwecks tieferen Eindringens in die Materie angebracht, die Entstehung des Gattungsbegriffes nicht nur in der Naturgeschichte allein, wenn auch nur kurz, zu streifen und sich mit dieser ursprünglichen, rein logischen, besser ausgedrückt, erkenntnistheoretischen Frage auseinanderzusetzen. Gegenüber der verbreiteten Auffassung, daß der Speziesbegriff das älteste kritische Erkenntnisgut sei, macht schon SACHS (p. 27) geltend, daß im Gegenteil der Gattungsbegriff ebenso oft viel älter sei, und daß sich erst von ihm die Art als solche losgelöst hätte. »Historische Thatsache ist vielmehr, daß die descriptive Botanik ebenso oft vielleicht noch öfter von den Gattungen und Familien, wie von einzelnen Species ausgegangen ist, daß sehr häufig zuerst ganze Gruppen von Formen als einheitliche Objecte aufgefaßt wurden, die man erst später in einzelne Formen absichtlich spalten mußte.« Und weiter: »Es ist eine erst in der nachlinnéschen Zeit unter Herrschaft des Dogmas der Constanz der Arten erfundene Fabel, daß die Species das dem Beobachter ursprünglich gegebene Object sei, und daß man erst nachträglich gewisse Species in Gattungen vereinigt habe; zuweilen ist dies geschehen, ebenso oft aber war die Gattung das zunächst Gegebene und die Aufgabe der Beschreibungskunst die, sie in eine Anzahl von Species aufzulösen.«

Wie ist es nun mit dieser »erfundenen Fabel«? Man muß an der Wurzel des archaischen Denkens Halt machen, will man zu SACHS' Behauptung Stellung nehmen. Und das muß man!

Der primitive Mensch nimmt in seinen Bewußtseinsinhalt die Vorstellung eines Objectes auf, je nachdem er ihm ein mehr oder weniger intensives Interesse zuwendet; je mehr es für ihn praktische Bedeutung — sei es für den Alltag, sei es fürs Kultische oder sogar Magische — hat, umso tiefer dringt er in das Wesen des Gegenstandes ein, indem er dessen auffallende Merkmale prüft und, vergleichend mit einem ihm ähnlich erscheinenden — wir würden heute sagen verwandten — Objecte, es mit einem Worte (auch Namen) belegt. So benennt er ein Ding bald spezifisch, bald generell, ohne sich über die Kategorien, die er behandelt, im Klaren zu sein. Für seine beschränkte Benennungskunst sind Mensch, Hund, Löwe, Banane und Hirse Einheiten. Hingegen hat er für für ihn Belangloses wie z. B. die Mehrzahl der Insekten, mit Ausschluss der Biene, nur den Kollektivbegriff (also Ordnungen, und in unserem Falle Gattungen) Ungeziefer (»ndudu«).¹ Das Tier ist für ihn in erster Linie Nahrungsmittel,

¹ Auf suaheli.

deshalb bezeichnet er Tier und Fleisch mit ein und demselben Worte »*níama*«. Mit der Zeit brachte es die feine Beobachtungsgabe des primitiven Jägers so weit, sogar sehr nahestehende Tiere, wie Löwe und Tiger, »artlich« mit einem Namen zu unterscheiden, wobei er sich stets nur eines Wortes bediente, denn erkenntnistheoretisch reicht in der Tat ein Name erschöpfend zur Festhaltung eines Begriffes aus. Diese archaische Art der Benennung lebt bis zum heutigen Tage in uns weiter, weil wir mit ihr hinreichend auskommen. Anders ist es in den beschreibenden Wissenschaften. Aber auch da zeigt sich der primitive Hang des Menschen zum einmaligen Namen. Das tritt am anschaulichsten zu Tage, wenn ein Autor bei der Bearbeitung einer einheimischen Fauna oder Flora, geradezu als ungewollten Protest gegen die wissenschaftliche binäre Nomenklatur, seine Phantasie dazu anstrengt, um für jedes Tier oder jede Pflanze, die noch in seinem Idiom keinen Namen hat, einen e i n z i g e n geeigneten Namen in seiner Muttersprache zu erfinden. (Z. B. »Sveriges fjärilar« oder MATSUMURAS Japanische Schmetterlinge.) DONALD CULROSS PEATTIE trifft daher eine Binsenwahrheit, wenn er sagt: »Gilt es eine gewöhnliche Art, so genügt völlig eine monäre Terminologie.« Beziehen sich denn aber nicht die Normen für logische Erwägungen so gut auf eine »ungewöhnliche« wie auf eine »gewöhnliche« Art?

»Daß übrigens höhere und niedere Einheiten in der Natur sich finden, nach welchen man wohl Thiere aufzählen könnte, spricht« bereits »Aristoteles sehr bestimmt aus. Viele *Species*, lehrt er indess, stehen ganz vereinzelt da, und lassen sich keinem *Genus medium* unterordnen, denn entweder faßt eine *Species* nicht eine Vielheit von anderen in sich, und ist an und für sich einzig und untheilbar, wie die *Species* Mensch, oder sie hat zwar *Genera media* über sich, diese haben aber keinen Namen.« (SPRING, p. II.)

Die zuerst von CONRAD GESSNER ausgesprochene Vermutung, daß man mehrere Arten in Gattungen und diese in Klassen zusammenfassen könnte, hat schließlich Linné über einen CÄSALPIN, COLUMNA, JUNG und vor allem RAY in Tat umgesetzt, indem er jedes Tier, jede Pflanze einer bestimmten Gattung untergeordnet hat. Indem Linné dabei sehr oft alteingebürgerte Artnamen zur Bezeichnung von »gewöhnlichen« Gattungen — wie *Homo*, *Canis*, *Ursus* und *Equus* — wählte, hat er unwillkürlich wie unbewußt einen schlagenden Indizienbeweis geliefert, daß das Spezifische als etwas Ursprüngliches, Primäres, als Postulat in unserem Hirne verankert ist. Um also die vielen Einheiten (*species*) in ein System einzugliedern, mußte logischerweise eine höhere Kategorie — in diesem Falle Gattung (*genus*) — geschaffen und mit einem Namen festgehalten werden, denn »*nomina si nescis, perit et cognitio rerum*« (Zitat aus *Critica Botanica*). Und da kommt das Merkwürdige, Ungewöhnliche, um nicht zu sagen

Widerspruchsvolle: das Spezifische wurde so zu sagen um einen Rang zum Generischen erhöht, und die nunmehr in ihm enthaltenen niederen Unterabteilungen mußten infolgedessen, was ganz den primitivsten Forderungen der Logik widerspricht, degradiert, wie sie nun einmal wurden, je einen eigenen neuen, meist adjektiven, Namen erhalten, anstatt umgekehrt. Der Mensch heißt sohin bei Linné nicht mehr *homo* sondern *sapiens*, der Bär *arcticus* anstatt *ursus*, der Hund nicht *canis* sondern *familiaris* usw. (vgl. BRYK, II). Einen anderen, wenn auch nicht von Linné geholten Beweis für die Richtigkeit des geschilderten Werdeganges vom Spezies- zum Gattungsbegriffe liefert der Wandel der Bedeutung des Wortes Gattung in der Sprache der deutschen Zoologen. Ursprünglich bedeutete sie so viel wie Art (= Gattung, was sich untereinander begattet), daher auch im Polnischen bis zum heutigen Tage das Lehnwort *gatunek* zur Bezeichnung von Art. Noch so spät wie am Anfange des XIX.ten Jahrhunderts schreibt kein geringerer als der große BLUMENBACH in seinem weitverbreiteten Lehrbuche der Naturgeschichte: »Hoffentlich weiß doch ein jeder, seiner Sprache kundige, deutsche Naturforscher (— und wer es nicht weiß, der kann es aus ADELUNGS Wörterbuche lernen —), was die erste Fundamentalbedeutung des Wortes GESCHLECHT (= *genus*) ist: Die Aehnlichkeit der verschiedenen Gattungen (= *species*) der Dinge.« Dies ist der wahre eigentliche Sinn des Wortes Geschlecht, wie wir ihn von Kindesbeinen an, selbst aus des seiner Sprache höchst kundigen Luthers Bibel-Uebersetzung lernen. Dem zufolge wissen wir also in Anwendung auf Methodologie in der Naturgeschichte: Die GATTUNGEN¹ schafft die Natur, der Systematiker bringt sie nach ihren gemeinschaftlichen Aehnlichkeiten unter GESCHLECHTER (p. ix). Da das Ähnliche in diesem Falle mit dem Verwandtschaftlichen zusammenfällt, so wurde hiermit — anfangs vielleicht ungewollt — der Abstammungsgedanke in den Gattungsbegriff hineingeschmuggelt. Während die Art etwas Räumliches darstellt, so wird in der Gattung besonders das Zeitliche, ohne die die Art freilich auch nicht denkbar ist, hervorgehoben, weil Phylogenetisches ohne Zeitbegriff undenkbar ist. Das Wissen von der Art verhält sich zu dem von der Gattung wie Geographie zur Geologie.

Bei Linné deuten Gattung wie auch höhere Kategorien objektive Verwandtschaftsverhältnisse an. In seiner Oratio de telluris incremento sagt er ausdrücklich, daß nur die Gattungen ursprünglich seien, und daß die Arten später durch Bastardbildung und andere nunmehr unlösliche Vereinigungen entstanden seien. »Will man das nach dem gegenwärtigen Sprachbrauche der Wissenschaft übersetzen, so wird nach LINNÉ'S Auffassung die Gattung zum seit der Urzeit in der Natur festgestellten Typus,

¹ (= *species*). Auch OKEN wendet konsequent den Namen Gattung zur Bezeichnung der Art an. (Vgl. KIRBY.)

die Arten dagegen, die mannigfaltigen, aber von der Natur selbst gegebenen und während der gegenwärtigen Schöpfungsperiode zu unveränderlichen Vertretern desselben.“ (E. FRIES, p. 191.) Noch plastischer kommt Linné's idealistische Abstammungstheorie, in der die abstrakte Gattung zur Realität wird, in TORBERN BERGMAN'S Physicalischen Beschreibung der Erdkugel zu Worte (p. 231). Den angeführten Abschnitt hat Linné autorisiert (vgl. *ibid.* p. 234 Fußnote), was weder HULTH noch SOULSBY aufgefallen war. „Wenn man denn die Pflanzen und deren Verwandtschaft betrachtet, so scheint es klar zu seyn, daß von jeder natürlichen Ordnung (*ordo naturalis*) nur ein Stück erschaffen worden, durch deren Befruchtung unter einander alle jetzige Gattungen (*genera*) durch die mächtige Hand des Schöpfers entstanden, aber dies ward nach der Schöpfung nicht dem Vermögen der Natur überlassen. Was die Arten (*species*) betrifft, so wird es dahin gestellet gelassen, ob sie alle, oder einige von Anfang an gewesen, oder Kinder der Zeit sind, denn so viel kennet man die Gesetze der Fortpflanzung, daß, wenn ungleiche Arten vermischt werden, der äußere Körper den Vater, und das Mark der Mutter gleiche“ usw. Diesem Räsonnement — denn anders kann man dieses unkritische Laborieren mit in der Luft hängenden Gattungen, die jenseits von Arten wie platonische Ideen auf Erden existierten, wohl kaum bezeichnen — scheinen sich sogar moderne Forscher anzuschließen wie vor allem mein hochverehrter Freund WESTENHÖFER, der bekannte Pathologe und hervorragende Deszendenztheoretiker, der unter Hinweis auf die eingangs mitgeteilte Linné'sche Abstammungsspekulation aus zweiter Quelle sagt: „So ist auch jetzt auf unserem Gebiete die unendliche Spirale der wissenschaftlichen Erkenntnisse wieder zum 18. Jahrhunderte zu LINNÉ und GOETHE, der gewiß kein Darwinianer war und auch keiner geworden wäre, zurückgekehrt, aber auf höherer Stufe angelangt.“ (p. 68).

Der Fehler der ganzen Fragestellung, die auch unser Jahrhundert belastet, liegt im großen Übel, daß das Gros der Berufszooologen philosophisch nicht richtig geschult ist, sonst würde man nicht hin und wieder von der Abstammung der Arten so viel sprechen. Uns scheint es wir kämen der Entschleierung des Rätsels aller Rätsel näher, wenn wir annehmen, daß sich die Arten generisch weiter entwickelt haben, wie ich es stets postulierte, eine wahre Deszendenztheorie hat deshalb zunächst die kumulativen generischen Veränderungen der Arten zu verfolgen. (BRYK, II, p. 43.) — Bei rezenten, monotypischen Gattungen wie *Endromis (versicolora)* (L.) oder *Gingko (biloba)* (L.) genügt freilich und tatsächlich ein Name, der begrifflich ebenso gut auf Art, Gattung, ja Familie angewendet werden könnte. So eine Art von Gattung muß etwa Linné als ursprünglichste Einheit vorgeschwebt haben, als er seine oben mitgeteilte Abstammungstheorie aufstellte. Daß jedoch eine monotypische, rezente Gattung

einmal polytypisch gewesen war — wie etwa *Gingko* — das konnte Linnés vom damaligen unzulänglichen Wissen beschränkte Phantasie nicht ahnen.

Nach dieser grundsätzlichen Auseinandersetzung mit dem Linnéschen Gattungsbegriffe können wir erst die Einfügung der Schmetterlinge in sein System im Spiegel der verschiedenen Auflagen seines *Systema Naturae* kritisch verfolgen.

In der ersten Auflage (1735), dem grundlegenden Fundamente für alle seine späteren Einteilungen, nennt er für die Gattung *Papilio*, die er an die Spitze mit den darauf folgenden *Libellula*, *Ephemera*, *Heemerobius*, *Panorpa*, *Rhaphidia*, *Apis*, *Ichneumon* und *Musca* unter die *Angioptera* (mit der Diagnose: »*Alae omnibus datae, elytris destitutae*«) stellt und die er mit den Worten »*Rostrum spirale. Alae 4*« kennzeichnet, drei »Arten«: *Papilio* (= »*alis erectis*« = sensu auct. *Rhopalocera* und *Grypocera*), *Psyche* (*alis planis*) und *Phalaena* (*alis compressis*), die beide sensu auct. den *Heterocera* entsprechen. Jede weitere Auflage seines Systems bringt Änderungen und bedeutet gegenüber der früheren (auch bezüglich anderer Tierordnungen) meistens einen Siebenmeilenfortschritt. In der zweiten Auflage bleibt es in bezug auf die Schmetterlinge indessen beim alten. Die *Angioptera* haben zwar den Namen geändert und heißen jetzt *Gymnaptera* mit einer Verdeutlichung der ursprünglichen Diagnose: »*Alae duae s. quatuor, Elytra nulla*«, aber für alle Schmetterlinge gibt es fortwährend nur die eine Gattung *Papilio* mit der Diagnose: *Cauda simplex, Alae IV. Rostrum spirale s. nullum.*¹ (nr. 153).¹ Erst in seiner sechsten (= dritten) Auflage treten (p. 63) im Ordo 4 die Schmetterlinge als eine gesonderte Gruppe unter dem plastischen Namen »*Lepidoptera*« (»Fjärilar«) auf, einem Namen, den sie bisher tragen, weil sich der spätere, von FABRICIUS auf die zu einer Rollzunge umgebildeten Fresswerkzeuge gegründete Namen »*Glossata*« nicht einzubürgern vermochte. Auch der von TORBERN BERGMAN (p. 61 & 62) nach der Struktur der Larven begründete Namen »*Campae*« mußte in Vergessenheit geraten. Jetzt lautet die erweiterte Diagnose schon anders: »*Alae IV. squamulis imbricatae tectae. Os (saepius) spirale.*« Also neben der Rollzunge wird nunmehr auch die Beschuppteit der vier Flügel — daher der treffende Name *Lepidoptera* — hervorgehoben. Diese Ordnung umfaßt zwei Genera: 183 *Papilio* mit der Diagnose: »*Antennae clavatae*« mit 16 binär (!) benannten Arten, charakterisiert nach der variablen Anzahl der Beine und der Flügelhaltung, und 185 *Phalaena* (»*Antennae attenuatae*«) nach der Verschiedenheit der Antennen, dem Vorhandensein oder Fehlen des Saugrüssels, der Beschaffenheit der Stirn und Hal-

¹ Die im *Elenchus animalium per Sueciam observatorum* angegebene Liste der Schmetterlinge (*Gymnaptera*) mit *Papilio*, *Papiliunculus*, *Papilionoides* und *Phalaena* können wir völlig ignorieren, weil aus der kunterbunten Behandlung des Stoffes nicht klar hervorgeht, wie er diese Termini aufgefaßt hat.

tung der Flügel in der Ruhestellung, mit 22 Arten, die ebenfalls binär aufgezählt werden. Diese neue und tiefere Einteilung hatte bereits Linné in seiner *Fauna Svecica* (p. 232—282) eingeführt, wenn er auch später im angeführten *Systema* einige Änderungen vorgenommen hat, auf die wir indessen hier nicht näher eingehen wollen.

Bevor wir das folgeschwangere Laborieren mit dem Genusgedanken bei den Lepidopteren, das den eigentlichen Anlass zu dieser meiner Untersuchung gegeben hat, weiterverfolgen, wollen wir auf eine Weile halt machen, um von dieser Warte aus auf die Vergangenheit, so wie sie sich in der prälinnéanischen Literatur abspiegelt, zurückzublicken.

Die Einteilung der Schmetterlinge in zwei Gruppen, »Genera«, die im heutigen Sinne den *Diurna* und *Nocturna* entspricht, bedeutet bei Linné im Grunde keine Neuerung. Schon CARDANUS teilte sie in »Sommervögelin« und »Necydale« (heute versteht man darunter eine Gattung der *Longicornia*, näher bestimmt den Aferbock) ein. Er unterscheidet die letzten von den ersten rein biologisch: »die *Necydali* saugen nicht und fliegen nicht« (p. CLXXIII). (Vgl. auch seine lateinische Ausgabe, p. 373.) Von ALDROVANDI bis auf RAY hat die Schmetterlingssystematik in bezug auf die bloße Einteilung in genera keinen Schritt weiter gemacht. MOUFET sagt: »*Phalaenam esse Papilionis speciem noctivagam, luminis fruendi (unde nomen trahit) studiosissimam, hirsuto corpore & alis veluti cinere aut pulvere quodam levissimo conspersam*«. »*Rarò vel nunquam nisi erectis in dorsum alis provolat, ut Diurnae contra, semper juxta latere expensis. Antennas habent maxima ex parte vel hirtas & latiores, vel exiguas admodum & breves: Sed diurnae longiores habent & in extremo tuberosas.*« (»de papilionibus«, p. 57). Auf Seite 98 nennt MOUFET die Heterozeren »*nocturni Papiliones sive Phalaenae*«. Also auch MOUFET wendet als Kriterium zur Trennung der Schmetterlinge in zwei Gruppen neben biologischen Daten noch die Verschiedenheit in der Struktur der Antennen an. Auch der große RAY kennt nur *Papiliones diurnae* (p. 10) und *Phalaenae* (p. 141). *Papilio* sei etymologisch vom Fressen abzuleiten »*quia papet = edat*« (p. 101). Das Alles finden wir nun bei Linné wieder, allerdings in einer konziseren Form, in einer nur ihm eigenen Fassung. Ist diese aber in diesem Falle Linnés eigene? Die Antwort gibt SAMUEL DALE. In einem Werke, in dem man es am wenigsten erwarten würde, in seiner *Pharmacologia seu manuductio ad materiam medicam*, in dem im Anhang ein System über alle drei Reiche der Natur behandelt wird, gibt der Zeitgenosse, Freund und Nachbar von RAY auf Seite 528 einen Bestimmungsschlüssel auch für die Insekten. Dieser lautet für die Schmetterlinge (*Anelytra*) *pennis farinaceis: Papilio (glabris) clavatis, diurna, Bombyx (glabris) tenuibus, nocturna*. Wir sehen, daß Linné in seiner sechsten Auflage fast wörtlich zur Unterscheidung seiner beiden Genera ein und dasselbe Kriterium, die sehr weit

gefasste Verschiedenheit der Antennen von DALE übernommen hat. Daß er DALES Originalwerk, das jetzt so selten ist, daß es in keiner deutschen Bibliothek, auch in keiner öffentlichen schwedischen, vorhanden ist, kannte, unterliegt keinen Zweifel. Schon in seinem Hortus Cliffortianus zitiert er DALES editio princeps (n. 276). Wie hoch er ihn schätzte, geht schon daraus hervor, daß er ihm sogar dort die Leguminosengattung *Dalea* gewidmet hat. RAY schätzte ihn ebenfalls sehr hoch, er vermachte ihm seine Insektensammlung (vgl. KIRBY, p. 457). Der Name *Bombyx*, den DALE für *Phalaena* einführte, war schon seit Alters her sehr gebräuchlich, wenn er freilich mehr als Artname angewendet wurde. Hat MALPIGHI in seiner Monographie über die Entwicklung des Seidenspinners diesen schlechthin *Bombyx* genannt, so hat noch so spät wie im Jahre 1756 Linnés Respondent LYMAN eine kleine Monographie De Phalaena Bombyce verteidigt.

Gab es in seinen ersten beiden Auflagen seines Systema Naturae nur die eine Gattung *Papilio*, in der sechsten schon zwei, neben *Papilio* noch *Phalaena*, so schiebt Linné zwischen diese beide in seiner zehnten Auflage noch die dritte Gattung *Sphinx* ein. Diese Gattung umfaßt vor allem die Familie der Schwärmer, der Zygaeniden, der Aegeriiden und der Symtomiden. Aber auch dieser Gattungsname ist nicht originell: Linné hat ihn RÉAUMURS »Mémoires« entnommen, wo er nach der eigenartigen Trutzstellung der Ligusterschwärmerraupe für ihre Imago geprägt wurde. »La position dans laquelle elle reste plus volontiers, lorsqu'elle ne mange point, lui doit faire donner le nom de *Sphinx*« (p. 253; auf T. 20 Fig. 1 bildet RÉAUMUR diese Larve in ihrer charakteristischen Ruhestellung ab). Leider hat der große französische Biologe diesen Schwärmer nur mit diesem einem Namen belegt, sonst könnte er als Autor dieser Gattung *Sphinx* gelten. Nach den internationalen Nomenklaturregeln erlangt ein wohl begründeter Gattungsname nur dann Gültigkeit, wenn er binär, d. h. in Verbindung mit einem zweiten, einem Trivialnamen gebracht wird. Die Namen *Papilio* und *Phalaena* wie auch *Bombyx* sind uralte, wahrscheinlich klassische.

Nebenbei sei dahingestellt, ob nicht die internationalen Nomenklaturregeln ein großes Unrecht begangen haben, als sie Linnés zehnte Auflage von Systema Naturae als einzig gültigen und bindenden Ausgangspunkt für unsere moderne Nomenklatur dekretiert haben.¹

Ich erinnere nur an BELON (vgl. LOUIS CRIÉ, vide ALBERT SEBERG)

¹ In der Zoologie wurde sie erst von STRECLAND 1832 (STRECLAND Code) (vgl. Ann. Nat. Hist. v. 11, pl. 259 ff. (p. 262) 1843) vorgeschlagen und offiziell am 1. Intern. Congr. Zool. Paris 1889 (C. R. 1. intern. Congr. im Zool. Mus. G. 1) angenommen. In der Botanik durch ALPHONSE DE CANDOLLE auf Congr. intern. de Botanique de Paris vorgeschlagen und angenommen (Loi de nomenclature botanique), offiziell indessen erst auf dem Congr. intern. Nomencl. botanique de Paris (Vorträge) und de Vienne 1905 (Annahme). Art. 17 bis 1753 LINNÆUS, Spec. plant. (ed. 1) & 1754 id., Gen. plant. ed. 5 »La nomenclature botanique commence avec LINNÉ, Species plantarum ed. 1. 1753 par tous les groupes resp. 1754.«

und CLERCK, Svenska spindlar, ja, wie wir bereits sahen, auch an Linnæus' Schmetterlinge in seiner sechsten Auflage von *Systema naturae*. Treffend bemängelt daher E. FRIES diesen Beschluß als einen »ebenso willkürlichen Strich wie den Zensus für politische Abstimmung« (p. 127).

Nun kommt die merkwürdige, von den Revisionisten übersehene Neuerung: Linné hat jetzt konsequent hinter jeden Namen seiner drei Gattungen je einen zweiten — bei der Gattung *Papilio* zuweilen sogar einen dritten, wie z. B. *Papilio Eques Achivus* — überschüssigen Namen gesetzt. So wird das »genus« *Papilio* in sechs benannte phalanges aufgelöst, in: *Equites*, *Heliconii*, *Danai*, *Nymphales*, *Plebeji* und *Barbari* zerlegt, *Phalaenae* in sieben (laut XII.ter Auflage sogar in acht, indem noch am Kopfe der Gattung die *Attaci* hinzukamen) wie *Bombyces*, *Noctuae*, *Geometrae*, *Tortrices*, *Pyrallides*, *Tineae* und *Alucitae*, während *Sphinx* trotz der Zuteilung der *Adscitae* und *Legitimae* keinen richtigen Namen aufweisen kann, denn die Unterabteilungen erhielten dort wie auch bei anderen Tiergruppen bei der Aufzählung jeder einzelnen Art keinen zweiten Genusnamen. Nur bei den Käfern fand sich noch ein Ansatz zu dieser Neuerung, indem er für die miteinander bezogenen Orthopterengattungen hinter dem unsicheren Käfergenus *Gryllus* die Namen *Mantis*, *Locusta*, *Acrida*, *Bulla*, *Acheta* und *Tettigona* setzte. In der zweiten Auflage seiner *Fauna Svecica* nahm Linné freilich von dieser Neuerung vorübergehend Abstand und einzig die Nachtschmetterlinge werden dort mit zwei Genusnamen belegt. So heißen dort — um nur ein paar Beispiele anzuführen — die einzelnen *Phalaena*-Arten: *Phalaena Bombyx pavonia*, *Phalaena Noctua Humuli*, *Phalaena Geometra Sambucaria*, *Phalaena Tortrix clorana* (recte *chlorana*), *Phalaena Pyralis tentacularis* und *Phalaena Alucita monodactyla*. Daß Linné keine Untergattung in unserem Sinne bei der Einführung des unmittelbar nach dem »Genus«-Namen folgenden zweiten Namens im Sinne hatte, geht aus mehreren Umständen hervor. Abgesehen davon, daß man damals für den Untergattungsbegriff in der taxonomischen Einteilung noch keinen Raum hatte, so mußte Linné bei der Aufteilung seiner drei Gattungen wenigstens je eine Art zu jeder der drei einzelnen Gattungen (*Papilio* s. str., *Phalaena* s. str. und *Sphinx* s. str.) geführt haben, hat er doch, wie wir in der ersten Auflage seines *Natursystems* sahen, sogar als Art nochmals *Papilio* zum eigentlichen *Papilio*-Genus hinzugefügt. Zweitens weiß er sich aus diesem nomenklatorischen Dilemma, in das ihn sein labiler Genusbegriff getrieben hatte, nicht anders zu retten, als daß er in seiner *Centuria Insectorum* (1763) den betreffenden zweiten Namen — einem Autornamen gleich — hinter den Artnamen setzte: Linné schreibt sohin *Papilio Aegistus E(ques) T(rojanus)*, *Papilio Mneme H(eliconius)*, *Papilio Scylla D(a-naus)* — um nur ein paar Beispiele anzuführen. Nur zwei Arten werden ohne diesen merkwürdigen Appendixnamen mitgeteilt: *Papilio Arcius* und

Phalaena Gengis, bei der letzten gibt auch der Meister den Grund hierfür an: »*antennas non vidi*» (p. 18—23).¹ Schließlich das meist Gravierende zur Aufdeckung seiner Ratlosigkeit: seine eigens mit Namen belegten Unterabteilungen nennt er bald *sectio* oder *phalanges*, bald *Classes* (»*Secunda Classis quae Heliconios continet*» (*Fundamenta Entomologiae*, p. 156)), bald sogar *Ordo* (!) (*Praelectiones privatissimae* . . . edidit AURIVILLIUS). Kein Wunder, wenn sich seine Nachfolger bei der taxonomischen Beurteilung dieser Unterabteilungen nicht zurecht finden konnten, wie BARBUT, der die Gattung *Sphinx* und *Phalaena* nach Linné in Familien (sic!) aufteilt (»on les divise en familles suivantes» (p. 176, 182)), während er sonst für die andere Unterabteilung der Schmetterlinge, für *Papilio*, den Fachausdruck *section* anwendet. Man kann daher die ratlose Verwunderung des hervorragenden ESPER, der doch ein Anbeter von Linnés Genie war, nur zu gut verstehen, wenn er schreibt: »Das ganze Geschlecht der Tagschmetterlinge, ist von dem Archiater von LINNÉ in sechs *Phalanges*, in die *Equites*, *Heliconios*, *Danaos*, *Nymphales* und *Plebeios* getheilt. Es ist schwer, den Grund dieser Benennungen zu errathen, noch schwerer von dergleichen, so wenig dem Anschein zu Folge, hieher gehörigen Worten sich deutliche Begriffe zu machen. Doch hat sie dieser so grosse Mann gewiß damit verbunden, und logicalisch gedacht» (p. 13). Also: Linnæus locutus, causa finita, um einen bekannten Ausspruch zu travestieren. Wir werden auf ESPER noch zurückkommen.

Wenn also Linné selbst über den Begriff des zweiten von ihm eingeführten Genusnamens eine so heterogene Vorstellung hat, daß er ihn zur Festhaltung einer taxonomischen Kategorie bald einer *Ordo*, bald einer Klasse, bald wieder einer *Phalanx* oder *Sectio* gleichstellt und in dieser seiner wackelnden Unbeholfenheit sogar diesen dritten Namen hinter dem Trivialnamen setzt, so beweist dies nur, daß er sich über die systematische Rangordnung dieser hypertelischen binären Nomenklatur nicht im Klaren war. Gerade von Linné, der mit den Worten in seinen Definitionen so geizte, daß er höchstens 12 Worte für eine Diagnose zuließ, hätte man eine konzise wie scharfe Klarlegung seiner eingeführten neuen Benennungsart erwarten sollen. Durch die Anwendung dieses dritten Namens hätte er freilich bei jeder Artdiagnose einige Worte ersparen können, aber auffallender Weise wiederholt er — wenn auch kurz — bei jeder Art die schon bei der Namensdiagnose angegebenen Charaktere.

Der Analytiker will nun versuchen, an Hand der lepidopterologischen Genusnomenklatur bei Linné, dem Werdegange der Begriffsentwicklung, die in einer Vertiefung und Erweiterung des Gattungsbegriffes kulminierte, zu folgen. Den Gattungsnamen *Papilio* mußte Linné ursprünglich (1735)

¹ Auch in der Disputation *Iter in Chinam* von SPARRMAN (p. 500—504 (notae)) wird der zweite Genusname dem Trivialnamen angehängt, z. B. *Papilio Canidia* (*Papilio candidus*).

auf alle Schmetterlinge beziehen, er bedeutete auch für ihn schlechthin die Ordnung der Lepidopteren, für die er damals noch keinen Namen hatte. Als er später DALE bzw. RAY folgte und die Gattung *Papilio* (sensu primo) in zwei zerlegte, indem er zu ihm noch *Phalaena* gesellte, da wurde ihm klar, daß diese beiden Genera eine abgeschlossene, einheitliche Gruppe darstellten, die er mit Fug und Recht aus den *Angioptera* entfernen konnte und die er nun *Gymnoptera* und entgültig *Lepidoptera* nannte. Seinem Scharfblicke konnte indessen nicht entgangen sein, daß selbst bei der schließlichen generischen Dreispaltung der Lepidoptera durch Einschaltung der dritten Gattung *Sphinx* den taxonomischen Anforderungen der verwandtschaftlichen Beziehungen bei den Schmetterlingen nicht Genüge geleistet wurde. Immer und immer wieder tauchte eine ihm einheitlich erscheinende Gruppe auf, die sich in die generös weit gefasste Genusgrenze nicht hineinzwängen lassen wollte. Ein anderer mit dem immensen Wissen um das Formenreichtum der Geschöpfe, über das der Meister verfügte, hätte an seiner Stelle — wie es später FABRICIUS tat — leichten Herzens flugs ein paar Dutzende neuer Gattungen aufgestellt und sich so spielend leicht aus der Verlegenheit geholfen, aber so wie nun Linné einmal den Gattungsbegriff gefaßt hat, war es ihm geradezu unmöglich — um nicht zu sagen gegen seine Natur — auf so belanglose oder »unbedeutende« Charaktere, wie sie nach ihm die Flügelform und -zeichnung allein innerhalb seiner Gattung *Papilio* bieten — nur bei seiner V.ten Phalanx wird in die Diagnose einzig und allein die Struktur der Larve, ohne auf die Imago nur irgendwie Rücksicht zu nehmen, aufgenommen —, eigene Gattungen zu begründen. Da kam die Henade zu Worte, und der zweite Name war plötzlich da. Gegenüber der früheren Behandlung der Tagfalter bedeutet die entgültige in bezug auf Hervorhebung wichtiger Charaktere sicher keinen Fortschritt, hat er doch jetzt ein so wichtiges Kriterium wie den Unterschied in der Struktur des ersten Beinpaares bei einzelnen Tagfaltergruppen, dessen Hervorhebung uns in der sechsten Auflage so angenehm berührte, in seiner X.ten Auflage völlig außer Acht gelassen, als gäbe es keine Putzfüße unter den Tagfaltern. Es liegt uns fern, Linné daraus einen Vorwurf zu machen, daß sein zweiter Genusname so weit gezogen ist, daß er sich auf eine oder sogar mehrere Familien bezieht, so wie es auch mit seinen einfachen Genusnamen bei anderen Tiergruppen oder in der Botanik der Fall ist. Wir können uns ganz den Ausführungen JOHNSTONS anschließen, der da sagt: »Bei Würdigung der Verdienste dieses Systems würde es nicht gerecht sein, von unserem gegenwärtigen überlegenen Standpunkt aus zurückzuschauen und seine Mängel durch Vergleichung mit neueren Klassifikationen zu vergrößern: wir sind so billig, uns selbst hinter dessen Urheber zu stellen und vorwärts blickend zu zeigen, wie weit seine Bemühungen einen nützlichen und belebenden Er-

folg gehabt haben» (p. 567). Aber das hindert zur Steuer der jenseits von Lob und Tadel tronenden Wahrheit nicht, daß wir auf das Hin- und Herschwanken beim Hervorholen von Charakteren zur Beurteilung seiner Gattungsbegründung hinweisen.

Wie verhält sich nun tatsächlich die moderne Systematik zu Linnés Gattungsnomenklatur. Schon ESPER (p. 5) hat nach seinem oben mitgeteilten Bedenken später den Cohorsnamen so ausgelegt, daß dieser ein Kollektiv von Gattungen (»Geschlechter«) mit ihnen untergeordneten Arten (»Gattungen«) enthalte. Die drei Gattungen selbst hat man ganz zu unrecht später akzeptiert, obwohl man sich damals wie heute unter *Papilio* oder *Phalaena* eigentlich nichts Konkretes vorzustellen vermochte. Schon viel eher ließen sich seine beanstandeten Phalanges als Gattungen erkennen, weil man doch aus der Fülle der Arten, die mit einem der zweiten Gattungsnamen verbunden sind, immerhin eine von diesen als typus generis herausklauben konnte. AURIVILLIUS hat in seiner kritischen Revision die zweiten Genusnamen derart ignoriert, daß er es nicht einmal der Mühe wert fand, bei den langen Linnéschen Zitaten, sie anzuführen. In einem späteren Vortrage betrachtet derselbe Autor just die zweiten Namen als primär und schreibt demzufolge nur *Noctua strix*, *Bombyx mori*, als hätte es kein genus *Phalaena* gegeben (p. 109). Die hervorragendsten Systematiker unseres Jahrhunderts wie Sir GEORGE F. HAMPSON, MEYRICK und GROTE haben sich auch tatsächlich ablehnend in bezug auf die Anwendung der Gattungsnamen *Papilio* und *Phalaena* verhalten; der Gattungsname *Sphinx* schaltet, weil anfangs strikt binär gegeben, aus ihren Erwägungen aus. MEYRICK begründet seine Ablehnung mit folgenden Worten: »I agree with Lord WALSLINGHAM that *Phalaena*, L. is not to be used as a generic name« (p. 321). A. R. GROTE drückt sich noch deutlicher aus: »I do not know the type of *Phalaena*, L. and am under the impression that this name was not used binominally by Linné, in which I may be wrong. If I am right it has no standing.« »The genus *Phalaena* is a 'family' in our sense and the word is not to be employed in a generic sense« (p. 322). Trotzdem mußte aber dieser Name beibehalten werden, weil ihn inzwischen FABRICIUS ganz willkürlich — risum teneatis amici — ausgerechnet an eine Geometridengattung gebunden hatte, als hätte Linné nie eine phalanx *Geometra* aufgestellt gehabt. Auf ähnliche Weise konnte durch Elimination aller für andere Tagfaltergattungen inzwischen gegebener Arten HEMMING (p. 145), LATREILLES Beispiele folgend, unseren Schwalbenschwanz *Machaon* als Generotypus von *Papilio* festsetzen. Auch die für alle einzelnen Phalanges von Linné vorgeschlagenen Namen wie *Bombyx*, *Danaus*, *Heliconius* usw. erhielten nomenklatorische Sanktion, aber horribile dictu, für keinen dieser Namen gilt Linné als Autor sondern jener Autor, der zuerst diesen für ein Genus angenommen hat. Vielleicht deshalb, weil Linné

die Bezeichnungen der »Unterabteilungen seiner Gattungen nicht unter Nomina, sondern unter Termini« in den Indices seiner XII.ten Auflage angeführt hat. (Ueber die Resolutionen . . . p. 432). Wie ist es indessen mit den älteren Indices der X.ten Auflage und der Fauna Svecica, ed. II.?

Es ist noch eine Streitfrage, ob man bei strikter Befolgung der internationalen Nomenklaturregeln FABRICIUS' Zuteilung des Gattungsnamens *Phalaena* L. zu den Geometriden gelten lassen soll, selbst wenn man sich über die Seitenpriorität hinweggesetzt hätte. Linné hat nämlich in seiner Mantissa plantarum ein einziges Mal den Namen *Phalacna* korrekt binär, neben einem »trinären« für eine andere *Phalacna*, angewendet, und zwar für die Lithosiide *Ph. compta* L., gleichviel, ob dies bei Linné auf ein Versehen zurückzuführen sei, oder ob dies mit Absicht geschah, wie wir dies schon einmal bei *Phalaena gangis* bemerkt hatten. Daß Linné sogar einmal — und zwar in derselben Arbeit — ein Tier nur mit einem Namen eingetragen hat, ist indessen sicher auf einen Lapsus zurückzuführen: Linné hat dort ein Krebstier ohne Trivialnamen angeführt. In seinen posthum erschienenen Aufzeichnungen über sich selbst hat Linné freilich diesen Unterlassungsfehler berichtigt, indem er nachträglich diesen *Cancer* zuerst *linearis* (vgl. die sehr seltene Variante, die weder HULTH noch SOULSBY kennt. Vgl. BRYK, Linnæus im Auslande, Nachtrag, p. 12) und schließlich *didactylus* benannte. Überhaupt hat Linné die Trivialnamen seiner Tiere oft willkürlich umgetauft, worauf ich schon in den Randaufzeichnungen zu Maria Sybilla aufmerksam gemacht habe. Vor kurzem hat auch NORDSTRÖM einen ähnlichen Einzelfall sehr eingehend behandelt, der zum Teil schon früher von GOETZE flüchtig berührt wurde. In diesem Falle handelt es sich um eine Verbeßerung. Linné hatte nämlich zum leichteren Behalten ein »mnemotechnisches Wunderwerk« (vgl. BRYK, Der schwed. Adam) getan, indem er für jede seiner Phalänenphalange eine bestimmte Art von Namenendungen einführt, am besten bekannt sind die Endungen auf *ata*, *aria*, *ella*, *ana* und *alis* (vgl. Fundamenta Entomologiae), die den Leser sofort auf die Zugehörigkeit zu einer bestimmten Gruppe vorbereitet. Linné hat also in der Tat außer den zwei Genusnamen noch durch Anhängung einer für jede Gattung gewählten Trivialnamenendung so zu sagen einen dritten Genusnamen versteckt eingeführt. In dem von NORDSTRÖM angeführten Falle handelt es sich um eine Geometride, deren Namen nach der Antennenstruktur auf *aria* endigen sollte, — die Urbeschreibung ist nach Abbildungen aus fremden Werken erfolgt — aber zuerst *amata* benannt wurde. Auch HOEVEN hat schon vor fast einem Jahrhunderte darauf aufmerksam gemacht, daß umgekehrt die bekannte *Phalaena sambucaria* eigentlich von Linné *sambucata* benannt werden sollte (p. 395). Die Antennenstruktur bildet bei Linné den wichtigsten Charakter für die Differentialdiagnose seiner Schmetterlingsgattungen. Die Konfiguration und variable Anzahl der Flügelrippen,

die eine der wichtigsten Hilfsquellen zur Beurteilung der Schmetterlingsfamilien und Gattungen bieten, wurde erst viel später in den Kreis der Kriterien gestellt; mir ist nur eine Stelle aus Linnés Schriften bekannt, in der er, freilich nur zur topographischen Festhaltung eines Zeichnungsmusters bei unserem Baumweißling, der *anastomosi vasorum* gedenkt (p. 136, BRYK, I). Auch die Genitalarmatur, die heutzutage so eifrig zur Auseinanderhaltung von kritischen Arten zum Vergleiche herangezogen wird, wurde damals noch nicht in den Kreis der Untersuchungen einbezogen, was eigentlich bei dem Sexualisten, wie sich Linné selbst bezeichnete, verwundern muß; hat er doch sein ganzes künstliches Pflanzensystem gerade aus der Verschiedenheit der Beschaffenheit der Sexualcharaktere geholt. RÁDL behauptet freilich: »Der beste Beweis dafür, daß LINNÉ die Sexualorgane aus physiologischen, nicht aus morphologischen Rücksichten als klassifikatorische Merkmale angenommen hat, ist der, daß er auch das System der Tiere auf ihr Sexualsystem aufbauen wollte, er wurde jedoch durch die Rücksicht auf den Anstand — es war ja das 18. Jahrhundert, und die Zoologie mußte salonfähig bleiben — davon zurückgehalten.« RÁDL beruft sich dabei auf VICQU-D'AZYR, der wörtlich sagt: »qu'il auroit étendue à tout le règne animal, si un motif de pudeur ne l'avoit retenu (p. 9—10). Diese Behauptung von der angeblichen Schamhaftigkeit des Verfassers als Grund für das Ausbleiben eines Sexualsystems auch für die Tiere ist nicht stichhaltig. Linné war in naturalibus gar nicht so prüde; er hat bei seinen verschiedenen Definitionen der Tierklassen verschiedentlich die Sexualorgane, vorwiegend die männlichen, charakterisiert, worüber man sich leicht überzeugen kann, wenn man die Seiten 12, 15, 52 der zehnten Auflage seines Natursystems aufschlägt. Es müssen sich indessen unüberwindliche Schwierigkeiten in den Weg gelegt haben, Schwierigkeiten, die selbst ein MEISENHEIMER zu bewältigen nicht vermocht hätte, wenn er von diesem mir ganz unbekannten Vorhaben Abstand genommen hat. In bezug auf Schmetterlinge erwähnt er nur einmal die Sexualarmatur beim ♂ von *Paruassius apollo*, worauf ich bereits schon einmal hingewiesen habe (BRYK, I).

Es würde uns zu weit führen, wollten wir Auffassung und Behandlung des Artproblems eingehender untersuchen. Nur der als Großtat allgemein gepriesene Ausspruch über die Art soll hier noch kritisch erörtert werden. Die fast geflügelten Worte »*Species tot numeramus, quot diversae formae in principio sunt creatae*« (Philos. botanica, p. 99) wirken in ihrer kanonischen Fassung verblüffend und bestechend, vertieft man sich indessen in ihren Sinn und Inhalt, so muß man zu dem Schlusse gelangen, daß dieser so überzeugend klingende Satz rein dogmatisch ist und nichts Konkretes besagt, weil er im Grunde nur mit lauter Unbekannten, die wir in der Mathematik mit x zu ersetzen gewöhnt sind, arbeitet. Tot = x ,

quot = α , creatae = β , principium = γ . Im übrigen ist dieser Gedanke, freilich nicht so klassisch formuliert, bereits vor mehr als einem halben Jahrhunderte, von Linné's großem Vorläufer RAY antizipiert worden. Dort lautet derselbe Gedankengang: »Etliche meynen / daß Gott selbst im Anfang alle besonderer Thiere / die je gewesen / oder jehmahls noch seyn sollen / in der That erschaffen / und daß keine neue hervor kommen« (RAY II, p. 55).

VERZEICHNIS DER ANGEFÜHRTEN SCHRIFTEN.

- ALDROVANDI, ULYSSES, De animalibus insectis libri septem... Bononiae 1602, (HAGEN, I, p. 7.)
- AURIVILLIUS, CHR., Linné als Entomolog, Jena 1907. (SOULSBY, 1261.)
- , Recensio critica Lepid. Musei Ludovicae Ulrica... Stockholm 1882. (SOULSBY, 1098.)
- , Släkten och släktnamn in: Ent. tidskr., v. 39, p. 108—109 (1918). (BRYK, Bibl. Auriv., p. 51.)
- , Anmärkningar rörande Linné's »Praelectiones privatissimae« hållna på Hammarby. Uppsala 1922. (SOULSBY, 3561.)
- BARBUT, J., Les Genres des Insectes de Linné... Londres 1781. (SOULSBY, 116 a.)
- BERGMAN, TORBERN, Physicalische Beschreibung der Erdkugel... Aus d. Schwed. übersetzt von LAMPERT HINRICH RÖHL, Zweyter Band, Dritte vermehrte u. verb. Aufl. Greifswald 1791.
- , Classes Larvarum in: Nova Acta Scient. Vpsal., v. I, p. 58—65 [1757] 1773.
- BLUMENBACH, JOH. FRIEDR., Handbuch der Naturgeschichte, Siebente Aufl. Göttingen 1803.
- BRYK, FELIX, Linné und die Parnassologie. Uppsala 1919. (SOULSBY, 1265.)
- , Der schwedische Adam. Wien 1922. (SOULSBY, 1270.)
- , Linné's Randaufzeichnungen zu Maria Sybilla Merianin. 1922. (SOULSBY, 1269.)
- F. B. (= BRYK) in: Parnassiana, v. 3, p. 43. Neubrandenburg 1934.
- CARDANUS, HIERONYMUS, Offenbarung der Natur und natürlichen Dingen, übers. HULDERICH FRÖLICH VON PLAWEN. Basel 1591.
- , De subtilitate Libri XXI. Lugdun. 1554.
- DALE, SAMUEL, Pharmacologia, seu Manuductio ad Materiam medicam... Londini 1693.
- DURRANT, HARLEY J., Nomenclature of Lepidoptera... London 1899. (SOULSBY, 77.)
- ESPER, EUGENIUS JOHANN CHRISTOPH, Die Schmetterlinge in Abbildungen... Erst. Th. Erlangen 1777.
- , Naturgeschichte im Auszuge des Linné'schen Systems. Nürnberg 1784. (SOULSBY, 146.)
- FABRICIUS, JOH. CHRIST., Resultate naturhistorischer Vorlesungen. Neue wohlfeile Auflage. Kiel [1804].
- FRIES, ELIAS, Botaniska utflykter. Vol. 2. Stockholm 1852. (SOULSBY, 858 a.)
- GOETZE, J. A. E., Entomologische Beyträge zu des Ritter Linné... III Th. (III Bd.) p. 281 n. 201. 1781. (SOULSBY, 101.)
- HEMMING, FRANCIS, The generic Names of the holarctic Butterflies. V. 1. 1758—1863. London 1936.

DYGDEN OCH LYCKAN

AV

ERLAND EHNMARK

MALMESTRÖM HAR I EN GRUNDLÄGGANDE UNDERSÖK-
ning visat, att de berömda inledningsorden till *Systema Naturae* till
stor del utgöras av citat från klassikerna, Plinius och Seneca.¹
Bland dessa citat finns ett typiskt stoiskt yttrande: »Will man
kalla honom (sc. Gud) *Öde* [*Fatum*], så felar man intet, ty all ting hänger på
hans finger; will man kalla honom *natur*, så felar man ock icke, ty af
honom är allting kommit; will man kalla honom *Försyn*, säger man ock
rätt, ty äfter hans wink och willia går alt. »² De orden uttrycka också
Linnés egen mening; så såg han på livet. Han såg Gud i naturen, och
naturen blev en uppenbarelse av det gudomliga. Han har själv antecknat,
att teologerna voro missnöjda med att han förblandade Gud och naturen³;
förebåelsen var inte oberättigad. Och naturen var för honom det stora
sammanhang, som med lika rätt kunde kallas öde eller världsstyrelse. Det
ser alltsammans mycket stoiskt ut. Ändå finns det knappast något om-
råde i Linnés tankevärld, där impulser från skilda håll så sammanförts
som i hans ödestro.

Ödet och lyckan var ett problem för Linné. Det är fortfarande ett
problem för Linnéforskningen, därför att Linné, som Malmeström först
påpekat, icke använder ett entydigt lyckobegrepp.

Primärt är lyckan för Linné något gott. Lyckan är en Guds nåd, en
gåva, som man inte kan förvärva utan endast ta emot. Den är det högsta
goda, det mest eftersträfvansvärda av allt — det är bara det, att man inte
kan vinna den genom någon egen strävan eller ansträngning. Man har
den eller har den inte — lycklig den, som lyckan får. Det är folktrons
uppfattning, och med det starka beroende, vari Linné i dessa ting stod
till folkligt tänkesätt, har man rätt att ta detta lyckobegrepp till ut-
gångspunkt.⁴

Men lyckan är också något annat. Den är då dygdens motsats, en bedräg-
lig makt, som lockar den redlige på avvägar. Denna uppfattning av lyckan
kommer särskilt till synes i parentationen över Andreas Neander, men den

lyser fram även i andra sammanhang; även den hör till Linnés verkliga livsuppfattning. Det gäller då att försöka förklara, hur han kunnat förena så skilda åsikter.

Motsatsen mellan de båda uppfattningarna kan förtydligas genom ett par citat. En gång heter det:

Tro, att Gud förer och bewarar dig dageligen, att alt ondt och godt komer af hans hand.⁵ Gud gifwer sina, medan de sofwa.⁶

Det är gammal fromhet; det är också svensk folklig uppfattning. Ont och gott, allt som kommer en till här i världen, det är ens öde, men detta är i sista hand — om man reflekterar på saken — bestämt av Gud. Åt detta öde kan man ingenting göra.

En annan gång säger Linné:

Lätt wården wändas upp och ned; lätt gå contrairt och widrig. Vincenda est omnis fortuna ferendo. Gud gif oss bara hälsan, det går wähl.⁷

Vi ha här två i princip skilda betraktelsesätt. Fördenskull är det ingen psykologisk, men väl en logisk, omöjlighet att förena dem.

Om det första citatet ger uttryck åt en from inställning, kan detta inte egentligen sägas om det senare. Det är i stället »den vises» heroiska attityd: allt, även de vidrigaste öden, går att uthärda. Ödet tänkes då inte emanera från en god makt, på vilken människan trots allt kan förtrösta. Den som står över sitt öde, är oövervinnelig, menar SENECA.⁸ Den stoiske dygdehjälten kan trotsa allt, emedan han i sitt bröst bär det oförgängliga. Själv är han det mest orubbliga i tillvaron; därför står han över tillvarons växlingar. Det är Stoas och en kristnad folktros ödesuppfattning, som brytas mot varandra hos Linné.

I parentationen över Neander framställas dygden och lyckan som två följesandar. Malmeström har sammanställt detta med en anteckning i Nemesismanuskriptet och med en hos HYLÉN-CAVALLIUS omnämnd uppfattning av vården, men han har också uppmärksammat, att allegoriseringen är gjord »efter antikt snitt».⁹ Såväl det folkliga som det antika inflytandet har alltså redan fastslagits. Likväl är knappast vare sig föreställningens proveniens eller dess innebörd fullt klarlagd, och jag skall därför något vidlyftigare behandla dessa frågor.

I Nemesis Divina heter det:

S[criptura] S[acra] säger, att hwar har sin ängel, som dem bewarar natt och dag ifrån olyckor, kanske och hielper till olyckor. Mon de föllia kroppen lika som skuggan? Då en kommer i fara, komma 100 orsaker i wägen att afrödia det, förhindra det. En annor, som skall blifwa olyckelig, hielper ej hwad hinder läggas i wägen.

Hwar ock en säges hafwa sin hamn. An? Hwar ock en sin ängel, quod idem¹⁰, som bewarar dig på dine steg. Hwad äro praesagia mortis¹¹ annat, om

hwilka hwar en wet tala? Hwad det, som wisar sig för olyckan, som oftast afwänder olyckan genom åtskilliga förhinder, beslut?

Kroppen hafwer altid duplicem umbram¹², fast ej synes. Mögligt att Gud gjort något sådant (?) i raport till sig, och att desse föllia som skuggorne. Jag kallar desse skuggor Dygden och lyckan.¹³

I Parentationen över Neander säger Linné, att

då en menniska går i klara sohlskenet, har hon en dubbel skugga, som föllier henne i ham och hähl, huru hon wänder sig och hwart hon går. wid desse 2 skuggor liknar jag människans 2^{ne} hamnar: Dygden och lyckan, som beständigt föllia, ledsaga och före henne, den mörkare skuggan är Lyckan, den klarare är dygden. Ehuru mulen dagen är, är dock altid desse skuggor i föllie, antingen de för oss synas äller icke.

Desse 2 menskans betienter, sade jag, föllia oss antingen wij gå och skride fram, äller wij åke och kiöre fram öfwer denna werldenes Theater.

desse 2 äro helt olika till sinelag och wäsende.

Lyckan, wärdenes ängel, är wif, flychtig, öfwerdådig, yhr och ostadig; då wij lämna henne tömmarne kiörer hon oförwägit öfwer stenar och stäckar och merendels på slutet stielper oss, anting. i något dike att wij drunknar, äller slår oss mot någon sten att wij älendigt förgås. Dygden, Guds ängel, där emot är gudfruktig, sachtmodig, achtsam, betänksam och stadig, då wij lämna henne tömarne kiörer hon oss helt försiktigt och achtar oss för minsta sten, att wij då resa så trygge som på golfwet öfwer denna wärdens slipriga wägar. Det står i Guds äller och ofta i vårt behag att lämna tömarne i hwilkendera betientens händer wij behaga. Den är försichtigast som lämnar dem åt dygden, ehuru lyckan det afwundas.¹⁴

Malmeström har med full rätt sammanfört dessa ställen ur Nemesis-anteckningarna och parentationen; det är alldeles uppenbart samma föreställning, som Linné har i tankarna. Därmed är också klart, att det i parentationen inte är fråga om en tillfällig allegorisering. Malmeström säger nu: »Med dygd och lycka menas alltså hamnar eller änglar. Men till dessa föreställningar giver ej den antika utan den gamla nordiska religionen klarhet. Det är här fråga om en viss uppfattning av *vården*.»¹⁵ Malmeström hänvisar till Hyltén-Cavallius, som i Wärend och Wirdarne omtalar föreställningen om en dubbel vård, men anmärker, att Linné ombildat föreställningen framför allt så, att han kallar den onde följesanden för lyckan. Detta i sin tur skall bero på Linnés uppfattning av lyckan.¹⁶

Saken är emellertid inte fullt så enkel.

Innan jag går in på föreställningen om den dubbla vården, vill jag hänvisa till en passus ur Öländska och gotländska resan, som möjligen hör hemma i detta sammanhang. Linné berättar om en klok kvinna i Mjärhult, som »trodde, at hwar menniskia hade sin hamn, som henne fölgde såsom skuggen följer kroppen, och at denna hamn gick perpendiculairt neder åt jorden, såsom menniskian går perpendiculairt ofwan jorden, wändandes hamnen stadigt sina fötter emot sin människas fötter».¹⁷ Denna

föreställning finns även belagd i nyare folktro. Från människan utgår, skriver LOUISE HAGBERG, »ett slags skugga riktad nedåt, vilken vandrande under jorden beständigt följer henne. Då en människa dör, förblir denna skugga kvar under jorden och kan någon gång ses av de levande. Och detta är spöket eller gengångaren.»¹⁸ Här är det visserligen icke fråga om mer än *en* hamn, men sammanställningen av hamn och skugga erinrar osökt om det nyss citerade stället ur Nemesisanteckningarna.

Hyltén-Cavallius' framställning fordrar en särskild behandling. Det heter i Wärend och Wirdarne:

Utvecklad till full personlighet, uppträder mennisko-själén i wärendska folktron såsom människans Vård. Vården är ett personligt väsen, en ande, som följer människan hvar hon går, och stundom uppenbarar sig, antingen som ett lyse (= litet ljus) eller såsom människans hamn eller skenbild.¹⁹

Vården är alltså själen i frigjord form, följande människan som ett självständigt väsen. I fråga om den dubbla vården heter det vidare:

Ifrån denna enkla uppfattning af mennisko-själén såsom en rent fysisk lifsprincip, hvilken såsom Vård antager personlighet, öfvergick man småningom till ett nytt föreställningssätt, i hvilket själen, ännu fattad såsom en utom människan stående Vård, jemväl emottager högre och rent sedliga bestämningar. Ur den genom christendomen allt mera klarnande motsättningen emellan ett sedligt gott och ett sedligt ondt, utvecklade sig då med inre nödvändighet läran om *två* andar af motsatt natur, hvilka, på samma sätt som Vården, troddes följa människan. Den yngre wärendska folktron talar således om »en ond och en god, som hvarje människa har i följe». Om mycket syndiga och lidelsefulla menniskor heter det ock ofta att »han har ingen *god* med sig»; »han har ingen *god* i följe».

Af de två följesandar, i hvilka Vården på detta sätt sönderföll, erhöll hvardera en uppgift och ett skaplygne, svarande emot hans eget innersta väsen. Den gode råder således för människans lycka och leder henne till allt hvad som är godt; den onde råder deremot för människans olycka och leder henne till hvad som är ondt. Motsättningen dem emellan framträder såsom en strid, i hvilken de ömsevis blifwa segrande. Så länge som människan lyssnar till ingifvelsen af sin högre natur, följes hon derföre af den gode; men när hon lyssnar till sina onda lidelser, så träder den onde i hans ställe.

I sin yttre företeelse antaga människans följes-andar häremot svarande uppenbarelsformer. Den gode visar sig således, i likhet med Vården, hvaraf han blott är en ny form, såsom ett *lyse* eller ett litet klart skinande *ljus*. Enligt medeltids-tro antager han äfven skepnad af en hvit *dufva*, den christna fromhetens sinnebild, eller af en *ängel* med hvita vingar. Såsom en sådan ängel följer han, i folktron, den fromma människan ehvar hon går, och visar sig stundom skenbarligen för att rädda henne i stor nöd eller lifsfara. När hon slutligen dör, kommer han likaledes, som en ängel, för att taga emot själen och föra henne till Gud. Under samma skepnad uppträder han ock öfverallt på vägg-målningarne i våra svenska medeltids-kyrkor.

Den onde följes-anden uppenbarar sig deremot i skepnader, som äro karakteristiska för det äldre hedniska föreställningssättet. Han visar sig således, enligt folktron, såsom en svart *korp* (Odens fogel), eller som en *svart höna*,

eller i liknelse af en *svart hund*, eller af *två svarta hundar* med brinnande ögon (Odens hundar), eller af en *trollhare*, af ett rytande *svin*, eller af något annat hemlighetsfullt djur. I den yngre medeltidens folktro, såsom i dess kyrkomålningar, blir han slutligen till en *ond ängel*, d. v. s. en *puke*, en *svart pyssling*, en *svart smådjefvul*, tills han omsider identifieras med den lede fienden, *Fanen* eller *djefvulen* sjelf, som, enligt allmänt gängse folkuttryck, rider, anfäktar, regerar, annammar och besitter den af sina onda lidelser beherskade människan.

Af de olika föreställningssätt, som vi här omtalat, återfinnas ännu spår i den levande folktron och folksägnen. Således förtäljer en gammal Wärendsägen, att det förr i världen var en fru, som var så syndig, att hon brukade spinna på lördagskvällen. När hon så skulle till att dö, syntes der om natten först såsom en svart höna, som satte sig till spinnrocken, och sedan kom der ett litet klart ljus, som dref bort den svarta hönan. Ljuset var den gode ängelen, som dref bort den onde. — Presten i Wierstad, Herr Nils, brukade, när han begrof lik, alltid se uppåt kyrkospiran. Där satt då själen efter den döde, och när mullskofarne fallit, flög antingen en hvit dufva emot himmelen, eller flög en svart korp mot den mörka skogen.²⁰

Hyltén-Cavallius har här sammanfört föreställningar, som i varje fall till sitt ursprung torde vara skilda. Huruvida de sammanfallit i den levande folktraditionen på hans tid, är svårt att avgöra, men av hans egna exempel att döma synas de ha hållits i sär. Vården är, därom synes ingen tvekan kunna råda, ursprungligen en frisjäl, den levande människans följesande; därjämte kan den vara en avlidens ande.²¹ På samma sätt uppfattas den fortfarande i folktraditionen. Vården eller hamnen är »ett andeväsen eller en skyddsande, vilken, med henne (människan) född, följer henne under hela hennes levnad, vart hon går, och vilken kan visa sig såväl före som efter hennes död».²² Det ligger nära nog i sakens natur, att vården då är en.

Av de exempel, som Hyltén-Cavallius anför från folktraditionen, visar egentligen endast ett, den syndiga spinnerskan, en dubbel följesande. Där är det tydligen två makter, som strida om människans själ. När åter prästen i Wierstad såg en duva eller en korp flyga bort efter jordfästningen, var det naturligtvis den dödes själ han såg. En sådan tro har talrika paralleller i senare folktro²³, men den har inte med den dubbla vården att göra. Vad åter den syndiga spinnerskan beträffar, identifieras hennes följesandar med goda och onda änglar. Därmed torde föreställningens proveniens vara given; som Hyltén-Cavallius själf betonar, föreligger här ett kristet inflytande. Man ser det i den mest påtagliga form i ett exempel som det följande:

En bror till Herr Nils i Wierstad lånade en gång dennes handske. Då blef han sjelf i syne och såg huru folket kom in i kyrkan, hvar och en åtföljd af små svarta pysslingar. Herren på Wierstad-Näs, som var en girig man, leddes in i kyrkan af en mager smådjefvul, medelst en hö-krok, som var stucken i näsan. De små svarta pysslingarne lade sig framför sina husbönder, likasom

hyenden, och deras herrar inslumrade makligt under Guds-tjänsten. Men när Herr Nils tog till att predika, så väcktes de, och måste till sist ut ur kyrkan, hvarvid de så ängsligt sågo sig tillbaka medan de trängdes i kyrko-dörren.²⁴

En påverkan från kristendomen har här så mycket lättare kunnat försiggå, som en sådan kan spåras redan i föreställningen om den själ, som vid dödsfallet lämnar kroppen. När själen flyr i dödsögonblicket i gestalt av en duva eller en korp, har den nämligen en bestämd destinationsort, som genast röjer föreställningens härkomst:

Så kom det ifrån himmelen
två vita duvor ner.
De togo liten Karin,
och strax så blev det tre.

Eller:

Så kom två svarta korpar
dit upp från helvete.
De togo unge konungen,
och strax så blev det tre.²⁵

Detta kristna inflytande är emellertid av en helt annan betydelse vid föreställningen om den dubble skyddsanden, därför att det av tillgängligt material att döma ser ut som om denna föreställning helt importerats från kristen tradition. Det är ett synnerligen anmärkningsvärt förhållande, att i hela det upptecknade material, som representeras av Folkminnesarkiven i Uppsala, Lund och Göteborg, föreställningen om en dubbel skyddsande är belagd i endast några få fall, för vilka jag nu skall redogöra.

1) ULMA 5367: 18, Dal., Boda. Gamla personer sägas ha talat om att »människan har en god och en ond ängel i sällskap genom livet». Säger härom saknas.

2) ULMA 22: 25 (J. Jonsson, Anteckningar rör. Hossmomålet, s. 51). »En fänig kvinna» hade den uppfattningen, att »människan har en god och en ond ande». Hon »förklarade en kvinnas kyrkosömn därigenom att hon hade sett 'pocker' stryka över ögonlocken».

3) LUF 3432 (Gammelstorp), s. 2: »Varje människa har vård, icke en utan två sådana, dock uti olika gestalt och utseende, d. v. s. en ond och en god ande.» Den vård som varit människan närmast under livstiden visade sig före hennes bortgång. Den onda vården hade skepnad av hund, lejon, benrangel, svart gubbe med lysande ögon eller horn i pannan etc. Den goda vården visade sig som en vitklädd ängel, en duva eller ett oskyldigt barn, omgivet av kransar och blommor. Före bråd död kunde båda vårdarna visa sig i mäns gestalter, den ene svart och den andre vit. Den människan närmast tillhörde, gick henne närmast. Den goda vårdens uppgift var att skydda människan, »ty fick den onda vården makten, skulle man icke få leva en enda timme på jorden, ty den onda vården vill alla människors undergång till evig död». »Vården hade alls icke någon likhet med vare sig själ eller ande i människan.»

Det finns skäl att hysa vissa tvivel på denna upptecknings tillförlitlighet i detaljer. Samme sagesman, en bypredikant, säger exempelvis i fortsättningen, att själen efter döden kommer till »andevärlden, som kallas hadissriket eller hais», där alla skola förvaras till domedag — det är tydligen Hades, som därmed avses, och det är inte uteslutet, att liknande inflytelser från privata studier eller funderingar smugit sig in även i fråga om vården.

Man kan emellertid icke förneka, att föreställningen om en dubbel vård funnits i svensk folktro. De här meddelade beläggen kunna icke avvisas, och lika litet kan man bortse från Hyllén-Cavallius' bestämda uppgift, även om den tål vid en viss retusch. Materialet visar också ganska tydligt, vad som klart synes redan hos Linné, att här föreligger ett kristet inflytande. Den onda vården sammanställs med mörkrets makter, medan den goda blir en himmelens ängel.

Det hör till saken, att det i den fornnordiska traditionen knappast torde kunna uppletas mer än tillfälliga föreställningar av denna art. Ett sådant fall anföres av GEHL.

I de s. k. drömstroforna i Gíslasagan förekomma två drömfruar (draumkonur). »Während Gísli von der schlimmen Traumfrau träumt, dass sie ihn mit Blut wäscht (Lv. 18), verheisst ihm die gute, dass sie nach seinem Tode mit ihm in einem glänzenden Hause in Seligkeit leben werde (Lv. 22—24). Die böse Traumfrau, deren blutige Vision Gísli den Tod verkündet, ist wieder offensichtlich die Vertreterin des forn siðr, während die gute Traumfrau mit ihren christlichen Morallehren (Lv. 16) den neuen Glauben vertritt. Zweifellos soll die Wirksamkeit der 'bösen' Frau mit Gíslis Tode beendet sein, während die 'gute' nach dem Tode bei ihm bleiben wird. Interessant ist es, dass hier ein und derselbe Mensch zwei 'Folgegeister' so entgegengesetzter Art gleichzeitig besitzt; es ist, als solle damit ausgedrückt werden, dass Gísli, der im Auslande christlichen Einfluss erfahren hat, zwei Herzen in der Brust trägt. Die gute Frau ist sein unsterbliches Teil im christlichen Sinne; sie begleitet ihn zu Gott (vgl. auch Bjarn. Str. 34, wo sich die Valkyrjenvorstellung entsprechend entwickelt hat) und entspricht seiner 'Seele' oder seinem 'Schutzengel'. Die böse Frau ist der Erde verhaftet; sie prophezeit ihm nur sein unentrinnbares Schicksal. (Dass die ganze Darstellungs- und Wertungsweise vorwiegend christlicher Anschauung entspringt, braucht wohl nicht erst besonders hervorgehoben zu werden.)»²⁶

Det förefaller vara ganska klart, att de båda drömkonorna äro en tillfällig fördubbling av följesanden, förklarad av den inre splittringen hos Gísli. Att kristen uppfattning spelat en roll för Gíslasagens vidkommande är också tydligt; mera tvivelaktigt är, om den kristna föreställningen om en dubbel skyddsande påverkat denna framställning. Det förhåller sig nämligen så, att en sådan föreställning visserligen finns i kristen tradition men, anmärkningsvärt nog, som en oftast refuterad och som mindre ortodox betraktad lära. Skulle denna föreställning ha varit känd för Gísla-

sagens författare, kunde man vänta att den lämnat flera spår efter sig i den isländska litteraturen.

I svensk tradition är den däremot känd. Det bör här till en början anmärkas, att Linné själv stöder sig på skriften. Malmeström har observerat, att han, när han citerar Psaltaren 34: 8, med en äldre översättning skriver »änglar» i stället för »ängel».²⁷ Tanken att varje människa har vid sin sida en eller flera (goda) änglar, var ej främmande för hans teologiska samtid. CRUCELIUS säger, att i synnerhet fromma människor ha sina skyddsänglar, och inte bara var och en sin utan flera, vilket David omnämnar.²⁸ Det åsyftade bibelstället lyder i den gamla översättningen (Ps. 91: 11 f.): »Ty han hafwer befalt sinom Änglom om tigh, at the skola bewara tigh på allom tinom wägom. The skola bära tigh på händerna; at tu icke stöter tin foot på stenen. På leijon och huggormar skalt tu gå; och trampa uppå thet unga leijonet och drakan.» Det är ungefär vad Linné menar, när han talar om att änglarna bevara de sina dag och natt från olyckor, att hundra orsaker komma i vägen för olyckan etc.

Att varje människa har en skyddsängel ansågs dock som en icke fullt renlärig uppfattning. Så vänder sig t. ex. HOLLAZIUS mot denna lära, som han, f. ö. med rätta, betraktar som katolsk. Han påpekar, att en sådan uppfattning fanns hos de gamla folken, och att judarna ha upptagit den.²⁹ Samma uppfattning företrädades av BRANDER, vilken i sin synodalavhandling kritiserar den ursprungligen hedniska lära, som spritt sig inom kristenheten, att varje from människa, barn eller vuxen, ja varje rike, provins, stad och plats skulle ha en skyddsängel. Även om man skulle medge, att en sådan tro förefanns hos de i Apostlagärningarnas tolfte kapitel uppträdande personerna, så följer icke därav, att detta är en genom den Helige Andes vittnesbörd bekräftad dogm.³⁰ Brander torde här i någon mån sammanblanda läran om skyddsänglar och helgonföreställningen. Det är å andra sidan klart, att Apostlagärningarnas tolfte kapitel tolkats på annat sätt i folktraditionen. När Petrus av ängeln befriats ur fängelset och kommit till Marie hus, trodde de som voro där icke att det var Petrus utan sade till tjänstflickan, som omtalat hans ankomst: »Hans Ängel äret». Den gamla översättningen anmärker till stället, att änglarna enligt Hebréerbrevet 1: 4 äro »wächtere, uthsände them til dienst som saligheten ärfwa skola». CRUCELIUS har en annan uppfattning, som säkert bättre överensstämmer med den gemene man fått vid läsningen av detta ställe: »Det som Apg. 12: 15 säges om aposteln Petrus ängel, beror på folkföreställningen, att andar eller spöken uppenbara sig strax före eller efter ett dödsfall.»³¹ Det är värden och gästen enligt svensk folktro, det är Linnés praesagia mortis.

I svensk kyrklig tradition finns alltså läran om de personliga skyddsänglarna, ehuru den stundom och som det vill synas mer och mer har räknats som en katolicerande lära. Att den funnits i förreformatorisk tid

är då endast vad man har rätt att vänta. I Fornskriftsällskapets samling av svenska böner förekommer »En godh bön til thin ängil», där det bland annat heter: »... O gudz hælge ängil, som skipadher [N: scapadher] är, til at göma mik, til likama oc siäl, at thu älska oc göm mik... oc ledh mik i thät söta gästabudhit, thär thu haffwir frögdh oc glädhi i gudz asyn... oc lät mik ey skilias fran tik, oc lät mik thina bön niwta til thin gudh oc min, at iak maghe bliffua mädh thik i äwärdhelikä äro, oc for wtan ända Amen.»³² Här är det tydligt, att skyddsängeln är så intimt förbunden med människan, att de tillsamman ingå i det eviga livet.³³ Det är ett exempel på den övergång mellan föreställningarna om själ och skyddsande, som man även annars kan iaktta. Det är samma identifikation, som Linné gör, när han talar om hamn och ängel som likvärdiga begrepp.

Hittills ha vi endast mött exempel på goda änglar. Linné, liksom svensk folktro i enstaka fall, menade att det också fanns en ond följesande, som stod i motsats till den goda skyddsängeln. I den teologiska litteraturen efter reformationen synas endast få exempel finnas på denna föreställning; däremot är det en ofta uttalad tanke, att änglarna ha till uppgift att straffa onda människor. Enligt Crucelius skydda änglarna de fromma vid livets början, fortgång och slut medan de tukta och straffa de onda, och sin mening, att det finns flera skyddande änglar för varje människa motiverar han med att många orena andar, ja hela legioner anfäktat en enda människa.³⁴

Det är den vanliga uppfattningen, att människan är omvärd av onda och goda makter, men dessa kunna därför icke betraktas som speciella följesandar. En uppfattning, nära motsvarande Linnés, har ellertid funnits, men som en icke ortodox lära. CORNELIUS FAXE nämner den: somliga ha menat, att liksom varje människa hade en väktare, så skulle hon också ha en ond motståndare.³⁵ Samma lära omtalas även i FECHTII Compendium, där det dock uppgives att några av de gamle (antiquorum nonnulli) hade denna åsikt.³⁶

Av detta framgår emellertid, att tanken på dubbel följesängel var känd i Sverige efter reformationstiden. Under katolsk tid har den förmodligen varit mera vanlig. Den kan beläggas i den medeltida bibelexegesen Fem Moseböcker på svenska:

»Spör oc nakre män. hwart onde ängla fiöllo Tha swarom wi them mz sancto paulo, At the äre ower os i myrko wädhre, oc for thy äre the under himblinom, at the äre owerdhoghe at wara mz godhom änglom, oc tho ower mannenom, thy at han är natwrlika ärlikare än mannin Ther til oc swa när mannenom at fresta, hwilkin dondes är oc tro sinom skapara Än ängin man magho the meer fresta, än gudh lowar them, eller orkadhe ängen standa gen them Hwars mantz siäl hawer fra thy hon skapas, oc alt til thäs hon skils widh likamen, en godhan ängel til gömo, oc annan ondan til frestilse.»³⁷

Det är, förefaller det, närmast en senjudisk föreställning, som här bevarats i kristen tradition.³⁸ I äldre judisk litteratur skall tron på en skyddsängel för varje människa icke förekomma.³⁹ Däremot var tron på skyddsänglar vanlig i senjudendomen; enligt PREUSCHEN föreställdes de som människans dubbelgångare.⁴⁰ STRACK-BILLERBECK angiver, att det bland rabbinerna rådde oenighet om skyddsänglarnas antal: somliga ansågo, att det endast fanns en för varje person, medan andra menade, att det fanns två. Även de som hyllade den senare åsikten, voro oense däri, att några ansågo båda änglarna vara goda, medan den andra parten lärde, att den ene ängeln var god och den andre ond.⁴¹

I den kristna traditionen kan denna lära spåras först hos HERMAS, vidare hos ORIGINES och några andra kyrkofäder.⁴² Den synes aldrig ha betraktats som kyrkolära, men den har, som vi sett, hållit sig vid liv och även i någon mån ingått i svensk tradition. Den folkliga föreställningsvärlden har naturligtvis icke varit opåverkad av den kyrkliga förkunnelsen; de generationer, som mera troget än en senare tids barn sutto under predikstolarna, ha lika litet som Linné gjort någon boskillnad mellan sin kristna tro och sina från annat håll hämtade föreställningar om världens gång och inrättning. Det ligger intet orimligt i antagandet, att också lätt heretiskt färgade tankar, en gång framställda i kyrklig förkunnelse, ha slagit rot i folkfantasin och bildat utgångspunkt för en tradition av mera lokal karaktär, att senjudiska föreställningar om människans två följeslagare ha sammanställts med den inhemska tron på vården. I vilken utsträckning detta skett, är omöjligt att avgöra, men det ytterst knapphändiga materialets fördelning på tre skilda landskap är i varje fall en anmärkningsvärd omständighet. Den psykologiska anknytningspunkten för tron på den gode och den onde följesanden som ängel och djävul förelåg i den förut nämnda tendensen att ge skyddsanden ängels skepnad.

Linné framställde de båda följesandarna i Lyckans och Dygdens gestalt. Det ger Malmeström anledning till följande reflexion: »Hos Linné är allegoriseringen gjord efter antikt snitt och skulle alltså vara av antikt ursprung. Dessa Linnés tankar om dygd och lycka stamma dock tydligen delvis från närmare håll, från Stenbrohult. Där finnas föreställningar, som noga svara mot talets 'Lycka' och 'Dygd', och som avsatt spår i både anteckningarna och parentationen.»⁴³ Det är Malmeströms förtjänst att först ha påpekat sambandet med folktraditionen, men frågan är, om han inte har överskattat det folkliga inflytandet.

Det finns nämligen ingenting, varken i folktraditionen eller i kyrkoläran, som tyder på att följesandarna-skyddsänglarna sammanställts med så abstrakta principer som dygd och lycka. Malmeström påpekar själv, att Linné icke i likhet med folktraditionen identifierar den onde följesanden med djävulen. Det är emellertid lika anmärkningsvärt, att han

kallar den gode anden för dygden. Linné avviker i båda dessa avseenden bestämt från folktron. »Den mest originella ombildningen i Linnés framställning av 'vårdarne'», säger Malmeström vidare, »är nämligen, att han kallat den onda följesanden för lyckan. Detta kan blott förstås genom Linnés sätt att fatta lyckan.»⁴⁴ Det senare är bokstavligen sant, men Linnés sätt att fatta lyckan beror här på ett direkt antikt inflytande. Antika tankar ligga till grund för hela detta tankekomplex hos Linné; det är mindre en allegorisering efter antikt snitt än antik uppfattning klädd i svensk folklig kostym. Linné har visserligen först mött folktraditionen, i detta fall en särpräglad tradition, djupt influerad av vissa judisk-kristna uppfattningar, men det antika inflytandet har varit vida starkare, och resultatet har blivit, att Linnés tro till slut står mer i överensstämmelse med romerska författares än med den svenska folktraditionen. Den bärande grundvalen i det färdiga tankekomplexet är antik.

Detta är förklaringen till att Linné icke identifierar den onde följesanden med någon mörkrets makt utan med det som för den senare Stoa närmast motsvarade en sådan, lyckan eller världen.⁴⁵ En jämförelse mellan Linnés lyckobegrepp i parentationen och stoiska eller stoiskt färgade uttalanden skall visa detta. Här må tillfogas, att jag i denna undersökning såsom stoisk räknar den åskådning, som framför allt representeras av SENECA; att i denna åtskilliga element icke äro av stoiskt ursprung har i detta sammanhang ingen betydelse.

Linné skriver i parentationen:

Lyckan, den flyktiga lyckan; hon gifwer och tager ett orätmätigt gods, som hennes Händelse tillskyndat; om den flyktiga lyckan hade gifwit honom något, wille jag det kasta på elden; men hon har warit emot honom en sträng styfmoder nog. Men dett den ärliga dygden tillskantsat honom, det är hans. det kan inga rerum vicissitudines⁴⁶ honom afskära. vox populi vox dei⁴⁷ skall förswarat. quem casus non extulit, fortuna non deprimet.⁴⁸

Sapiens nil perdere potest, omnia in se reposuit contentus virtute, quae nec augeri, nec minui potest. Senec. Fortuna nil eripit, nisi quod dedit, virtutem non dat, ergo non detrahit. Seneca.⁴⁹

Lyckan är här helt och hållet skildrad i stoisk anda. Själva anslaget — den flyktiga lyckan — har talrika paralleller i romersk litteratur.⁵⁰ Hos OVIDIUS heter det:

Lyckan är flyktig, hon visar det själv med rullande hjulet,
vilket hon alltid har under sin osäkra fot.
Stadig hon är som ett dallrande löv, som en farande vindfläkt.
Vem är flyktig som hon? Du blott är henne lik.
Tunn är den tråd, som håller vadhelst oss människor givits,
och i ett plötsligt fall sjunker det högsta i grus.⁵¹

Hur gick det inte med Croesus och andra, frågar Ovidius vidare och formulerar moralen:

Människans liv som på lek av makterna styres i höjden.

Knappast man lita kan ens på den timme som är.

Linné har troligen läst denna dikt redan i skolan; i varje fall citerar han de just anförda orden men med en betecknande förändring. Det heter hos Ovidius:

Ludit in humanis divina potentia rebus
et certam praesens vix habet hora fidem.⁵²

Linné skriver: ludit in humanis divina sapientia rebus⁵³, vilket skulle betyda: människans liv som på lek av vishet styres från höjden. Att Linné med sin ändring fördärvade metern har förmodligen bekymrat honom mindre än efterkommande forskare, för vilka denna omständighet gjort det avsevärt svårare att identifiera citatet. Linnés avsikt är fullt klar. Han tillfogar i Nemesisanteckningarna efter detta citat: »Då strömar egendom på dem utan orsak. Arf tillfaller.» Jag har i annat sammanhang visat⁵⁴, hur nära denna uppfattning överensstämmer med svensk folktro; genom att ändra Ovidiuscitatet fick Linné det att inrymma en av Ovidius ingalunda avsedd försynstro, till att visa icke lyckans växlingar eller hennes obeständighet utan försynens visa, om än för oss underliga sätt att fördela sina håvor. Det är inte det enda exemplet på att Linné förstod att läsa in sin egen mening i de gamles skrifter.

När Linné talar om lyckan så som i citatet ur Nemesisanteckningarna, betraktar han henne icke som en ond makt. I Parentationen kommer denna uppfattning till synes i ett ställe som det följande:

Lyckan utdelar så underl. sina håfwor; andra fösar hon fram, andra håller hon tillbakas. Sedan han (Neander) arbetat sig up till wettenskaper och blef krönt med Mästerkrantsen, war nu tid att söka fruchten af sitt arbete; men jag ser det går som i Salomons tid, att thet hielper icke, att man sinienst wähl förestå kan, utan thet står alt till tiden och lyckan.⁵⁵ Linné omtalar där-efter, att Neander förgäves sökte åtskilliga tjänster för att till slut bli Bokhållare vid Upsala Academie, en ringa sysla... Så att det war för honom fåfängt bittida stiga upp och sent gå till hwila, då de andre fingo sin lycka medan de sofwe.⁵⁶

Att allt står till tiden och lyckan är ett citat ur Pred. 9: 11; de sist anförda orden återfinnas i Ps. 127: 2. Båda dessa bibelställen har Linné ofta citerat, och hela tankegången återkommer i ett bekant brev till BÄCK, där det ännu tydligare framgår, att Linné syftar på försynens underliga vägar, d. v. s. att han framställer folktraditionens lyckotro i kristen form.⁵⁷

Det är redan av detta uppenbart, att Linné, som Malmeström påpekat, arbetar med mer än ett lyckobegrepp. I parentationen är dock lyckan

oftast — i full överensstämmelse med de antika förebilderna — något opålitligt och i varje fall icke en god makt. Det heter strax efter ett nyss (ovan s. 91) anført ställe:

Det är ringa heder att af stora män draga sin origin, då man sielf degenererat i godheten. Men det är stort att af ruten stubbe upväxa till ett högt och skuggrikt träd med den härligaste frukt. Det är stort att af armod, i en ond wärd, uparbete sig med dygd emot lyckans wind, till en fördelachtig situation.⁵⁸

Här är det inte längre lyckan, som kommer från Gud. Lyckan är världens ängel, medan det är dygden som är Guds:

Den som gifwer acht på hwad för en farlig wärld wij dagelig. wistas uti och färdas igenom, han finner sig nogsamt ej hafwa bestånd, utan guds egen ängel dygden förer honom; han fäster altså sin förtröstan till Gud, som aldrig lämnar dens tömmar som hålla sig till honom i osäkra händer.⁵⁹

Malmeström säger nu: »Men vare sig lyckan har den ena eller andra betydelsen hos Linné, underställes den dock Gud, som i sista hand styr både den yttre lyckan och den inre lycka, som sakligt sammanhänger med dygd och nåd, och den inre lyckan blir ett resultat i människans liv av dygdens eller nådens verk.»⁶⁰ Det är kanske inte omöjligt, att Linné, pressad på sina åsikter, skulle ha gått med på denna en smula dogmatiska formulering. Den inre lycka, som Malmeström här talar om, sammanföll väl för Linné närmast med dygden, vars resultat den var. Den yttre lyckan däremot uppfattar han faktiskt på två sätt, på folktrons och stoikernas. I förra fallet betyder lyckan — eller ödet — närmast (icke alltid) människans lott, medan den makt, som fördelar lotterna, för tanken är obestämmd. Reflekterar man på saken, blir det i regel Försynen, som bestämmer ödet. Framgång kan här vara ett tecken på Guds nåd. I det senare fallet, stoikernas lyckobegrepp, är det närmast en bestämmande makt som föresvävar tanken. Medan ödet — fatum — för stoikerna snarast identifierades med världsordningen, blev lyckan — Fortuna — en makt, den makt som råder över världen och som den vise har att motstå. Hennes gåva, den yttre framgången, är alltså ingenting att eftersträva, Det är denna makt, som Linné avser i parentationen; den motsats mellan lycka och dygd, som där föreligger, kan icke överbyggas. Lyckan är där icke Guds nåd; den är dess motsats, världen.⁶¹ Motsatsen betonas så skarpt som möjligt:

Hwad se wij nu af hela hans wandel.

jo det att han tagit aldeles tömmarne ifrån Lyckan och gifwit dem hehl och hållne i Dygdens händer.

Därföre har och lyckan warit honom widrig i alt det han sökt. hon har intet allenast aldrig låtit honom smaka ett enda glas af sitt nectar, utan förhindrat alt det hon kunnat till hans förmon.

Dygden har måst tillskansa honom alt och emot lyckan täfla för honom, att få det han åtniutit.

således Mine H^r Landsmän när jag slår ut för Eder hans Lycko horn, är det helt tomt.

Här äro hwarken titlar, skiöldar, stiernor, gods familier äller annat lysande prål.

men när jag utslår på hans graf Dygdens horn sen i här de lysande blom-
mor nedfalla, som aldrig förändra sin glants och aldrig förwisna, näml. Guds-
fruchtan, flit, ordentlighet, dygdighet tjenstachtighet och den Käsarcronan är-
lighet.

gåån och plåcken åt Eder dylika blomster.⁶²

Det är alldeles tydligt, att lyckan här är en makt, som åtminstone i viss mån råder över tillvaron, och att den inte är underställd Gud. Lyckan och dygden äro varandras principiella motsatser; mellan dem står valet som mellan Gud och Satan, och eftersom dygden ställes i direkt förbin-
delse med Gud, blir konsekvensen, även om den inte uttalas, att lyckan är en i grunden ond makt. Det är det Linné menar, då han kallar henne världens ängel.

Den motsatsen har ingenting med folktron att göra; den stämmer endast skenbart överens med förhållandet mellan den onda och den goda världen. Linné har här hållit sig tätt till de antika förebilderna. Man känner lätt igen hellenismens tyche-fortuna föreställning, sådan den t. ex. möter i ett par bekanta rader hos HORATIUS om Fortuna,

som kan en dödlig höja ur djupt betryck
till glans och lycka men som också
stolta triumfer i liktåg byter.⁶³

När Linné kallar lyckan »vif, flychtig, öfwerdådig, yhr och ostadig»⁶⁴, kan han gott ha haft ett Ovidiusställe i tankarna:

Flyktande lyckan på skiftande fot går fram genom världen.
Aldrig stadig hon är, aldrig stannar hon kvar.
Än hon kommer med fröjd och än med stränghet i dragen.
Blott i sin flyktighet är hon alltid sig lik.⁶⁵

Och hans älsklingsförfattare SENECA skriver, visserligen i en tragedi, som Linné kanske inte har läst:

Han som övermodig av dagens gryning
sågs, hans fall blef skådat av dagens afton.
Ingen lite fast på sin alltför stora
framgång; ingen låte i motgången hoppet fara.
Lust och plåga blandas av Clotho. Aldrig
lyckans hjul hon stannar; vart öde rullar.
Gudars nåd ger ingen en rätt att hoppas
ens på morgondagen med säker trygghet.
Våra öden virvlande skakas och kastas.
Guden dem välver.⁶⁶

Däremot har Linné läst, och säkerligen också begrundat, ett ställe i *Naturales Quaestiones*, där samma tanke uttryckes på prosa: »Hur mycket bättre är det icke att fråga efter vad som bör göras än efter vad som är gjort, och upplysa dem, som sätta sin lit till lyckan, att ingenting beständigt givits av henne, att allt hon har är ostadigare än en vindfläkt? Ty hon vet inte av något lugn; hon gläder sig åt att sätta sorg i stället för glädje och särskilt åt att blanda dem. Därför må ingen förtrösta i medgång, ingen misströsta i motgång. Omskiftande äro tingens växlingar.»⁶⁷

Själva motsättningen mellan dygd och lycka är så uppenbart stoisk, att belägg kunde vara överflödiga. Jag skall emellertid anföra ett par ställen från författare, som Linné brukar citera. OVIDIUS använder detta stoiska schema i *Tristia*:

Sällsynt är sådan dygd, som lyckan icke får styra,
och som, när lyckan flyr, ändå står stadigt kvar.⁶⁸

Samma tanke varieras i *Epistulae ex Ponto* på följande sätt:

Ödet må storma an, dess mer befästes ditt sinne.
Låt dig ej bringas på knä; så det höves en man.

— — — — —
Värdigt synes dig ej, sällsynte yngling, att följa
spåren av henne, som ställt foten på rullande klot.⁶⁹

Det är samma lära, som VERGILIUS predikar:

Son! lär dygden av mig och styrkan till ädla bedrifter,
lyckan av andra!⁷⁰

och det är slutligen densamma, som SENECA aldrig tröttnar att framhålla, t. ex. när han säger, att den dygd, som kämpar mot lyckan, behåller sitt värde, även om den inte når det mål den föresatt sig.⁷¹

För att sammanfatta: Linnés så att säga normala uppfattning av ödet och lyckan står folktrons mycket nära. På ett par ställen i sina skrifter ansluter han sig till en i svensk tradition tämligen ensamstående föreställning, den dubbla vården, och just i det sammanhanget ger han de klaraste uttrycken åt en ödes- och lyckotro, som inte har mycket med folktrons att göra. Detta är icke en tillfällighet, och det är inte heller utan orsak, att Linné sammankopplar den gode följesanden med vården. Linné var visserligen starkt påverkad av folkliga föreställningssätt, speciellt just i fråga om lyckan och ödet, men han hade tagit minst lika djupa intryck av de romerska stoikerna, termen tagen i vidsträcktaste bemärkelse, intryck som endast förstärktes av upplysningstidens allmänna tendenser. När Linné identifierar den goda ängeln med dygden, befinner han sig redan på stoisk mark, och därmed följer den trotsiga inställningen mot värld och lycka av sig själv.⁷² Man kan också uttrycka saken så, att det för

Linné var naturligt att föreställa sig den dygd, som stoikerna talade om, i konkret gestalt, som en följesande. I vilket fall som helst blir resultatet en blandning av stoiskt och folkligt, men de ursprungliga beståndsdelarna äro tydligt skönjbara. Tanken på lyckan som en ond, opålitlig, oansvarig makt, som förnedrar och upphöjer utan orsak, som står i motsats till dygden och som den vise till följd av sin dygd kan trotsa, den tanken är under alla förhållanden stoisk. Till någon del går den väl lott om lott med svensk folklig uppfattning, ty även för denna är lyckan något oberäkneligt, ståndaktighet och tålmod prisvärda dygder och en lugn resignation den naturliga och enda hållbara inställningen till tillvarons underliga förhållanden, men folktron går inte till ytterligheter, den renodlar inte dygder och laster och den tillspetsar inte förhållandet dem emellan i antiteser. Vad det för Linné kommer an på i parentationen, det är emellertid just antitesen, den fundamentala motsättningen mellan dygd och lycka. I detta är han stoiker.

Det kan tyckas underligt, att Linné icke själv märkte sin bristande konsekvens i uppfattningen av lyckan. Det finns dock en parallell till detta, nämligen inom stoicismen själv. I Stoas ödestro finns en inre motsättning av liknande art som i Linnés. För en psykologisk förståelse av Linnés uppfattning kan det därför vara lämpligt att något ytterligare dröja vid stoikerna.

I SENECA'S Phaedra förekommer ett utbrott fyllt av bitterhet:

I planlöst virrvarr människans öden
styras av lyckan, som blinda håvor
strör med en hand, som gynnar det sämre.
De bästa besegras av gruvlig lystnad,
i furstens salar sveket råder.
Med makt den usle prydes av folket,
som gläds att hedra dem det hatar.
Det rättas lön ser dygden sorgsen
vändas ifrån sig; den redlige följes
av bittert armod, men brottslig kärlek
krönes i purpur. Fåfänga blygsel!
O falska heder!⁷³

Det är samma åskådning som i *Consolatio ad Marciam*: Vi ha fötts till medborgare i den hårda och okuvliga lyckans rike för att efter hennes behag lida förskyllt och oförskyllt.⁷⁴

Å andra sidan bestämmer Seneca ödet, fatum, som den nödvändighet i alla ting och handlingar, som ingen kraft kan bryta.⁷⁵ Ödet är den nödvändighet, som allt, även gudarna, måste underkasta sig. »En stor tröst är att vi gå samma väg som hela universum; vad det än är som befallt oss att leva så, att dö så, med samma nödvändighet binder det även gudarna. En oföränderlig bana är i lika mått bestämd för gudomligt och

mänskligt. Alltets grundare och styresman har visserligen själv föreskrivit ödena men följer dem också. Han lyder alltid; en gång har han befallt». ⁷⁶ Ödet kommer alltså från Gud; det är naturens och hela världens ordning, efter vilken allt och alla ha att foga sig. Från denna synpunkt sett är det etiska kravet att leva efter naturen fullt konsekvent.

Motsägelsen mellan dessa bestämningar blir klar och uppenbar, när Seneca uttryckligen identifierar fatum och fortuna: »Kalla det natur, öde eller lycka: allt är namn på samma gud, som på skilda sätt använder sin makt». ⁷⁷ Man bör därför tåla allt, ty allt som vederfares en människa tillhör hennes öde — *debuisses enim velle, si scisses omnia ex decreto dei fieri*. ⁷⁸

Motsägelsen kan inte logiskt överbyggas och inte heller bortförklaras. Just detta visar dess psykologiska betydelse.

DEUBNER förklarar saken så, att livet betraktas under olika synvinklar. »Dem Begriff des Schicksals benachbart und fast mit ihm identisch ist der der *fortuna*, den man mit 'Zufall' nicht zutreffend wiedergibt. Es ist die von aussen gesehene Launenhaftigkeit des Schicksals, die in ihm zum Ausdruck kommt: Fortuna und Fatum unterscheiden sich voneinander nur durch die Tiefe des Hintergrundes, auf dem die Dinge geschaut werden.» ⁷⁹ Dualismen ligger dock djupare än så. Det är inte bara det, att stoikerna bedöma tillvaron på olika sätt under inflytande av skilda sinnesstämningar. I Stoas syn på världen finnes en klyfta, som inte kan överbyggas, Från en — väsentlig — synpunkt sett är världen detsamma som Gud. Ödet verkar absolut förnuftigt och absolut lagbundet. Ödet är därmed ett med naturen; ödets och naturens ordning är Guds egen ordning; öde och Zeus äro identiska. Den moraliska maximen måste då bli underkastelse under ödet; endast så lever människan i enlighet med naturen och endast så följer hon Guds vilja. Men lika starkt, som Stoa betonar undergivenheten under livets skickelser, lika starkt, ja starkare, reser den kravet på individens självständighet och frihet. En oeftergivlig förutsättning för den stoiska etiken, enligt vilken naturlag och sedelag sammanfalla, är en genomgående lagbundenhet i tillvaron, och med denna ödesordning skall människans liv stämma överens — likväl ha inga mer hänsynslöst än stoikerna krävt av den enskilde, att han i sitt inre skall förverkliga den frihet och det oberoende, som ensamma göra honom osårbar mot livets skickelser. Kravet på ståndaktighet i vidriga öden, på orubblighet i alla skiften, grundar sig till slut på en helt annan livsuppfattning. Här är världen snarast det ur etisk synpunkt negativa. Steget är icke långt till att betrakta den som det onda, som materia i förhållande till anden, som det relativa, det ofullkomliga, det som gör motstånd mot dygden och den sanna visheten. Det absoluta ligger i människans eget bröst. I sin dygd är den vise gudars like och även deras överman. ⁸⁰ Klarast framträder denna motsats kanske

i Stoas rättfärdigande av självmordet. Där är kravet på den enskilda människans oavhängighet drivet till sin spets.

De två moraliska maximerna att underkasta sig ödet och att övervinna världen kunna icke förenas. De gå tillbaka på två alldeles skilda upplevelser: av den kosmiska ordningen och av den egna själens absoluta oavhängighet. Teoretiskt sett är det för Stoa samma livsflöde som i båda fallen tar gestalt, i världen och i den enskilda människosjäl, men varje försök att genomföra den tanken måste spränga systemet.

Vad det här gäller, är på sätt och vis problemet tro och vetande. Frihetskänslan beror i detta fall på en upplevelse, som man måste kalla religiös, måhända också mystisk. Upplevelsens styrka visas av att frihets-synpunkten kunde hävda sig mot de onekligen vägande intellektuella invändningar, som restes på grundval av den stoiska metafysiken. Teoretiskt sett måste för en stoiker människan vara bunden; praktiskt var hon fri försjunkande i det stora sammanhanget förenades själen med den kraft, som går genom allt, och nådde därigenom en inre frihet, som sprängde alla bojor. På annat sätt kan denna diskrepans i systemet icke psykologiskt förklaras.

Det var denna diskrepans, som gjorde det möjligt för Linné att behålla sin folkliga ödestro samtidigt som han hyllade det stoiska idealet av den vise, höjd över lyckans skiftningar. För Linné var det nog mindre fråga om ett mystiskt försjunkande i världsalltet, ehuru även hos honom finns ett starkt inslag av naturmystik, än det ständigt aktuella problemet om determinism och indeterminism. Det är typiskt för Linné, att han fäster så stor vikt vid den ordning i tillvaron, som straffar varje missbruk av människans fria vilja.⁸¹ På det moraliska området hyllar han maximen fritt val med ansvar för valets följder. För Linné liksom för stoikerna var emellertid den moraliska ordningen endast en aspekt av tillvarons lagbundenhet; sedelagen har sin grund i det helas sammanhang, och man kommer till samma resultat, till samma urkälla, om man utgår från den ordning, som härskar i naturens riken. Men den moraliska ordningen förutsätter människans fria vilja; viljans frihet blir för Linné liksom för stoikerna ett postulat, som icke kan övergivas, hur mycket än systemet i övrigt annars kan ge anledning till det. Linné finner för sin del den moraliska ordningen rådande även i naturen: även där straffas varje brott mot lagen.⁸² Moralens och naturens ordning är en och densamma och drar man ut konsekvenserna, måste man med Seneca säga, att natur och öde endast äro skilda namn på den makt, som råder över universum.⁸³ Linné kunde ha gjort till sin den stoiska regeln, att ett liv i enlighet med naturen är ett moraliskt liv.

Linné har också tillämpat den tanken men på sitt eget sätt. Om det, som ovan visats, ingalunda är underligt, att Linné följde stoikerna — som

de spanade han efter ordningen i tillvaron och som de leddes han alltmer till en uppfattning, som i mycket blev panteistisk — så följde han dem dock inte längre än han själv ville.

Den saken kan dock icke utredas annat än i sammanhang med en undersökning av det antika inflytandet på hans naturfilosofi. Här var avsikten endast att på en punkt klarlägga det stoiska inslaget i Linnés, trots all påverkan, djupt särpräglade livssyn.

NOTER.

FÖRKORTNINGAR:

BS = Linnés Bref och skrivelser, utg. af TH. M. FRIES (1907—22).

Lachesis naturalis och Collegium diaeticum = Linnés dietetik, utg. af A. O. LINDBORS (Uppsala Universitets Årsskrift 1907. Linnéfestskrifter 4).

LRÅ = E. MALMSTRÖM, Carl von Linnés religiösa åskådning. Ak. avh. Uppsala 1926.

LSÅ = Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift.

NDFr = Carl von Linnés anteckningar öfver Nemesis Divina, utg. af E. och TH. M. FRIES (1878).

Parentationen = Linnés parentation öfver Andreas Neander, publicerad av E. MALMSTRÖM i:

Ur Linnés tankevärld och religiösa liv (1932); även i LSÅ 1925.

SFSS = Samlingar utg. af Svenska fornskriftsällskapet.

¹ *Kyrkohistorisk Årsskrift*, 1925 s. 1 ff. MALMSTRÖMS framställning kan kompletteras med följande. Under rubriken MUNDUS skriver Linné: Mundus complectitur omnia sub jove, quae in notitiam nostram per sensus cadere possunt; sunt haec Astra, Elementa, Tellusque inenarrabili velocitate circumacta; horum inoffensam velocitatem procedere videmus aeternae legis imperio, nec esse temere errantis hunc ordinem, neque quae temere coiverunt tanta arte pendere, ut terrarum gravissimum pondus sedeat (quasi) immotum et circum se properantis caeli fugam spectet [(f) Senec. I. 1]. Som MALMSTRÖM visat (a. a. s. 24) bygga de inledande satserna på SENECA, *Naturales Quaestiones* II. 3: Omnia, quae in notitiam nostram cadunt aut cadere possunt, mundus complectitur; Linné har utvidgat citatet. Försättningen däremot härrör från en annan skrift av Seneca, och det är den Linné avser med sin citering, nämligen *De providentia* I. 2 (= *Dialogorum* I. 1, 2). Seneca skriver där: Supervacuum est in praesentia ostendere non sine aliquo custode tantum opus stare nec hunc siderum coetum discursumque fortuiti impetus esse, et quae casus incitat saepe turbari et cito arietare, hanc inoffensam velocitatem procedere aeternae legis imperio tantum rerum terra marique gestantem, tantum clarissimorum luminum et ex disposito relucendum; non esse materiae errantis hunc ordinem nec quae temere coiverunt tanta arte pendere, ut terrarum gravissimum pondus sedeat immotum et circa se properantis caeli fugam spectet, ut infusa vallibus maria molliant terras nec ullum incrementum fluminum sentiant, ut ex minimis seminibus nascantur ingentia. Linné har som ofta annars slagit ihop två citat och även ändrat dem (obs.! 'quasi' tillsatt inom parentes). Början av detta Senecaställe citerar Linné under rubriken ASTRA: nec posse sine Custode tantum opus stare, nec hunc siderum discursum fortuiti impetus esse, nam quae casus incitat, saepe turbari et cito arietare [(g) Senec.] Även här har han något ändrat Senecas text; dessutom angiver han ej, ur vilken skrift citatet tagits. (Jfr MALMSTRÖM, a. a. s. 25.) Här må ett annat tillägg till

Malmeströms undersökning finna plats. I *Lachesis naturalis* (s. 22) skriver Linne: *Consuetudinem solam ardet: Consuetudo est quasi altera natura*. MALMESTRÖM finner den första satsen (som även förekommer i *Systema Naturae* s. v. NATURA) nära nog ööversättlig (a. a. s. 32, 2). Den torde betyda: Den (d. v. s. naturen) älskar endast vanan (det regelbundna). För ardere med akkusativ jfr VERG. *Ecl.* 2. 1; GELLIUS, *Noct. Att.* VII. 8.

² Jag anför Linnés egen översättning (TH. M. FRIES, *Linné* II (1903) s. 361; MALMESTRÖM, a. a. s. 16). Citatet är, som Linné själv angiver, hämtat från SENECA, *Naturales Quaestiones* II. 45; jfr *De beneficiis* IV, 8, 3 nedan not 77.

³ Dolent theologi miscere nos Deum cum Natura, *Lachesis Naturalis* s. 23.

⁴ *LSÄ* 1941 s. 56 f.

⁵ *NDFr* s. 8.

⁶ *NDFr* s. 19.

⁷ *Lachesis Naturalis* s. 4. »Varje öde bör övervinnas genom att bära det». Jfr VERGILIUS *Aen.* V. 710: Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est — »Ingen lott är så tung, att modet ej mäktar den bära» (ADLERBETHS övers.).

⁸ Quid enim supra eum potest esse, qui supra fortunam est? (*De brevitae vitae* 5. 3).

⁹ *LRÄ* s. 199.

¹⁰ »vilket är samma sak».

¹¹ »dödens förebud».

¹² »en dubbel skugga».

¹³ *NDFr* s. 22.

¹⁴ *Parentationen* s. 85 f.

¹⁵ *LRÄ* s. 200.

¹⁶ *Ib.* s. 201.

¹⁷ *Öländska och Gothländska Resa* (1745) s. 312 f. Stället anföres även av G. O. HYLÉN-CAVALLIUS, *Wärend och Wirdarne* I (1864) s. 355.

¹⁸ LOUISE HAGBERG, *När döden gästar* (1937) s. 532.

¹⁹ HYLÉN-CAVALLIUS, a. a. I s. 356.

²⁰ *Ib.* s. 361 ff.

²¹ Se DAG STRÖMBÄCK, *Sejd* (= Nordiska texter och undersökningar utg. av Bengt Heselmann 5, 1935) s. 124, 130, 133.

²² L. HAGBERG, a. a. s. 531. Om harnn se även STRÖMBÄCK, a. a. s. 173.

²³ L. HAGBERG, a. a. s. 109 f.

²⁴ HYLÉN-CAVALLIUS, a. a. I s. 364.

²⁵ L. HAGBERG, l. c. Föreställningen är känd från katolska helgonlegender, jfr *ib.* s. 110.

²⁶ GEHL, *Der germanische Schicksalsglaube* (1939) s. 123 f.

²⁷ *LRÄ* s. 201. *NDFr* s. 22. Tyvärr angiver icke MALMESTRÖM, vilken översättning det är fråga om. Karl XII:s bibel har här singularis.

²⁸ NIC. CRUCIUS, *Angelographia Theologica* (Synodalavh. Uppsala 1712) s. 32: Habent et specialiter pii homines Angelos suos tutelares, et quidem singuli non singulos solum, sed potius plures, quod David Psalm. 91: 11 testatur. Jfr IOANNES FRECHTIUS, *Compendium universam Theologiam . . . complexum* (1744) C. VI § 40.

²⁹ D. HOLLAZIUS, *Examen Theologicum* (1750) s. 391, noten: Pervetusta est illa opinio geniorum tutelarium ac domesticorum, quos profanarum gentium superstitio venerata est.

³⁰ JOH. BRANDER, *De Angelis* (Synodalavh. Uppsala 1779/80) s. 41: In his omnibus nihil omnino est, quod patrocinetur opinioni illi, quae, utut originis paganæ, Christianum orbem satis est pervagata, quod nempe unicuique pio, et infanti et adulto, immo cuique regno, provinciae, civitati et loco certus quidam assignatus sit angelus tutelarior. Etenim si vel maxime concedamus, Act. XII: 15, talem Angelum ab ibi loquentibus intelligi, inde tamen non sequitur, hoc esse dogma, testimonio Spiritus Sancti confirmatum.

³¹ CRUCELIUS, a. a. s. 34: Quae Act. 12: 15 de Angelo Apostoli Petri dicuntur, ex opinione vulgi dicuntur, qui spiritus vel spectra, paulo ante vel post obitum et mortem hominum apparere putant.

³² *SFS* 38 s. 354 nr 151.

³³ Jfr nedan not 40.

³⁴ CRUCELIUS, a. a. s. 28 f. Det heter där, att änglarna »pios protegent in vitae ingressu, progressu et egressu» samt »impios puniunt atque castigant». »Et si plures spiritus impuri, imo integrae legiones unum infestant hominem, quid ni, non unus, sed multi Angeli boni in custodiam piorum ordinati sint?» (s. 33. »Och om flera orena andar, ja, hela legioner ofreda en enda människa, vad ligger det då för otroligt i att icke endast en enda utan många goda änglar aydelats till de frommas skydd?»)

³⁵ CORNELIUS Faxe, *De angelis in genere et specie* (Synodalavh. Lund 1736) s. 55: ... quod, sicuti unum quivis homo habebat bonum custodem, ita etiam haberet malum Adversarium.

³⁶ FECHTIUS, a. a. c. VI § 41: Nimis audaces hic sunt partim antiquorum nonnulli, qui cuilibet homini angelum et bonum, tanquam custodem, et malum, tanquam adversarium, partim Pontificii, qui cuilibet homini unum angelum custodem attribuunt. Se vidare not 40 (slutet).

³⁷ *SFS* 9: 1 s. 53.

³⁸ Jfr HOLLAZIUS, a. a. s. 391, noten

³⁹ ZAHN, *Komm. z. N. Test.* Bd I (1922) s. 578 (Mt. 18).

⁴⁰ *Handb. z. N. Test.*, hrsg. v. H. LIETZMANN, komm. t. Mt. 18: 10 och Apg. 12: 15. Jfr även BOUSSET, *Die Religion des Judentums* (= *Handb. z. N. Test.* 21) s. 324 och DIBELIUS, *Der Hirt des Hermas* = *Handb. z. N. Test.*, Erg. Bd s. 495 f. — Här föreligger samma förening av frisjäl och skyddsande som i Linnés identifikation av hamn och ängel. Den möter, som redan påpekats, också i den ovan s. 89 citerade bönen till »thin ängel» (jfr även *SFS* 25 s. 165 nr 22), och med detta bör även sammanställas HYLTÉN-CAVALLIUS' uppgift (ovan s. 84), att ården vid människans död kommer i gestalt av en ängel för att föra själen till Gud. Ifråga om detta betraktelsesätt erinrar osökt om den judiska föreställningen om människans himmelske dubbelgångare; se härom T. ANDRÆ, *Skyddsängeln enligt Mt. 18: 10* (i: *Teol. Studier tillägn. E. Stave*, 1922; E. ARBMAN har i *Untersuchungen zur primitiven Seelenvorstellung* i: *Le Monde Oriental* 1926 I s. 139, 1 framhållit, att det här är fråga om en självständig utbildning av den s. k. frisjälens människans dubbelgångare), en uppfattning, som synes mig få ökat stöd av de här anförda exemplen. Jfr även BOUSSET, *Die Religion des Judentums* s. 324. Den judiska tron, åter, synes i likhet med flera dithörande föreställningar ha persiskt ursprung (ANDRÆ, l. c.; DIBELIUS, *Der Hirt des Hermas* s. 495 f.; BOUSSET, l. c. — förebilden skulle vara själens möte med sin daēnā, sitt högre himmelska jag, den himmelske dubbelgångaren, sådant detta skildras i den yngre Avesta. (Enligt H. S. NYBERG, *Iran's forntida religioner*, 1937, s. 131 f. skulle dock daēnā böra fattas kollektivt, som församlingens himmelska urbild. Är denna tolkning riktig, kan den judiska föreställningen knappast ha utbildats under persiskt inflytande.) Som en sen efterklang av denna tro förtjäna kanske några rader ur SNOILSKYS *De ungas Genius* att citeras: »Din Genius undfår i sin famn den trötte, höljdd av sår; han hänryckt ropar ut ditt namn, med mången glädjetår, och ilar som en harpoten / att jubla kring den Högstes thron: / 'Se barnet du mig gifvit'» [publicerad av H. OLSSON i *Festskrift tillägnad Gunnar Castrén* (= *Skrifter utg. av Sv. Lit.-sällsk. i Finland* 271) s. 268 f.].

Det är vidare att märka, att även de dubbla följesandarna stundom ha ett tydligt samband med människans själ: de följa människan genom livet ovan s. 86: *U.L.M.* 5367; ännu tydligare framhålles i bönen till »Thin ängel» liksom i citatet ovan ur *Fem Moseböcker på svenska* deras coexistens med själen i motsats till kroppen. I åtskilliga andra fall har detta samband, som ovan påpekats, lossats — följesandarna bli goda och onda makter utan personligt samband med en viss människa, en utveckling, som endast är naturlig.

Det bör slutligen påpekas, att föreställningen om en dubbel skyddsande även funnits i den grekisk-romerska antiken. CENSORINUS uppger (*De die natali* III. 3), att SOKRATES lärjunge EUKLEIDES hyllat denna uppfattning, och även annorstädes framskyntar denna tro (t. ex. SERVIUS *ad Aeneid.* 6. 743. Se vidare O. JAKOBSSON, *Daimon*, Ak. avh. Lund 1925 s. 32 f.). Av speciellt intresse är, att skyddsanden också tänkts som själföförelse (PLATO, *Phaedo*, 107 D), då i detta fall iransk påverkan inte gärna är tänkbar. Den kristna läran om skyddsänglar torde icke vara opåverkad av de antika uppfattningarna (JAKOBSSON a. a. s. 72 ff.).

⁴¹ *Komm. z. N. Test. aus Talmud u. Midrasch* III s. 437 (t. 1 Kor. 11. 10 B). I komm. t. Mt. 18: 10 B. ib. I s. 781 citeras ett betecknande yttrande av R. JOSE B. JEHUDA (o. 180), vilket kan ha sitt intresse i betraktande av att Linné åtminstone en gång anför en rabbinlegend (*NDFr* s. 22): »Zwei Dienstengel begleiten den Menschen am Abend vor Sabbat aus der Synagoge in sein Haus; der eine ist ein guter und der andre ein böser Engel. Wenn er in sein Haus kommt und findet die (Sabbat) Lampe angezündet und den Tisch gedeckt und sein Lager zurechtgemacht, dann spricht der gute Engel: Möge es am nächsten Sabbat ebenso sein! und der böse Engel antwortet gezwungen: Amen! Wenn aber nicht, dann spricht der böse Engel: Möge es am nächsten Sabbat ebenso sein! und der gute Engel antwortet gezwungen: Amen!»

⁴² HERMAS, *Mand.* VI. 2., 1; ORIGENES: Migne, P. G. XI. 309 f., XIII. 1829, XIV. 866; GREGORIUS NYSSENUS: Migne, P. G. XLIV. 337 f.; CASSIANUS: Migne P. L. XLIX. 750. Se vidare G. STUHLFAUTH, *Die Engel in der Altchristlichen Kunst* (= Archäologische Studien z. christl. Altert. u. Mittelalt. III, 1897) s. 36; W. MÜNSCHER, *Handb. d. christl. Dogmengesch.* II (1798) s. 23, III (1804) s. 337 f.; *Dictionnaire de Théologie Catholique* s. v. ange s. 1191, 1218. GRIMM, *Deutsche Mythologie* II s. 729.

⁴³ MALMESTRÖM, *LRA* s. 199.

⁴⁴ *Ib.* s. 201.

⁴⁵ Man finner också, att Linnés uttalanden om lyckan som en ond makt företrädesvis förekomma i sådana sammanhang, där man även annars har anledning anta, att han följer antika förebilder. Flera av dessa uttalanden äro f. ö. citat.

⁴⁶ »tillvarons växlingar».

⁴⁷ »folkets röst Guds röst».

⁴⁸ »Den som ej förhåves av en tillfällig framgång, kan lyckan icke nedslå». Detta citat återfinnes även i *NDFr* s. 12, där det uppgives vara hämtat från SENECA. Jag har tyvärr icke kunnat återfinna stället. Jfr *Ad. Helv. Cons.* 5. 4.

⁴⁹ *Parentationen* s. 77. »Den vise kan intet förlora. Allt har han grundat på sig själv, nöjd med dygden, som varken kan ökas eller minskas. — Lyckan kan inte ta annat än vad hon givit; hon ger inte dygden; alltså kan hon inte ta den ifrån oss.» Dessa båda Seneca-citat härröra från *De constantia sapientis* 5: 4: *Sapiens autem nihil perdere potest; omnia in se reposuit, nihil fortunae credit, bona sua in solido habet contentus virtute, quae fortuitis non indiget ideoque nec augeri nec minui potest* — nam et in summum perducta incrementi non habent locum et nihil eripit fortuna nisi quod dedit; virtutem autem non dat, ideo nec detrahit. Bland det överhoppade finns motsvarigheten till satsen, att det dygden tillskansat honom är hans — bona sua in solido habet.

⁵⁰ Jfr PEASE till CICERO, *De divinatione* II. 15 (= University of Illinois Studies in Language and Literature VIII: 2, 1923). Naturligtvis finns tanken även annorstädes. OLAVS PETRI skriver i *En Svensk Crönika*: »Och lyckohiwlet (som man seya pläghar) går snart om kring i werldenne, En ringa man kan snart förhögd warda, och en högbesätten man, kan hastigt til intit göras, aff huilket the som förtrykte äro mogha haffua thet hopp, at med them kan än better warda... Thet är ofta skeedt, at the ther andra vndertryckt haffua, haffua sielfue så förtryckte wordet, at the moste tiggia nådh aff them, som the ingen nådh bewijste mädhen the rådhandes wore, Ja thet är så werldennes lopp, at somblige nidh och somblige vpp, ther mogha bådhe höge och låghe retta sich cpter.» (Samlade skrifter IV, 1917, s. 3.)

⁵¹ Haec dea non stabili, quam sit levis, orbe fatetur,
quem summum dubio sub pede semper habet.
Quolibet est folio, quavis incertior aura:
par illi levitas, improbe, sola tua est.
Omnia sunt hominum tenui pendentia filo,
et subito casu quae valere ruunt. (*Ex Ponto* IV. 3. 31 ff.)

⁵² *Ib.* 49 f.

⁵³ *NDFr* s. 21.

⁵⁴ *LSA* 1941 s. 57.

⁵⁵ *Parentationen* s. 83.

⁵⁶ *Ib.* s. 84 f.

⁵⁷ *BS* I: 4: 665. MALMESTRÖM *LRA* s. 98. Det förtjänar måhända anmärkas, att enligt Linné människan alltså inte har någon rätt till lycka. Från Gamla Testamentet har han upp-tagit tanken, att synd medför olycka, men ej dess positiva komplement, att ett rättfärdigt liv eo ipso leder till lycka. För Linné kan visserligen lyckan vara »Guds nåd» (*NDFr* s. 21), men denna fördelas icke efter rationella grunder. Här är Linnés tanke i full överensstämmelse både med folktron och med sådana bibelställen som de ovan citerade. När han i Parentationen manar landsmännen till dygd, framhåller han heller ingen lön — i små och magra tjänster måste de med ordentlighet förkovra sig (s. 100. Man kan inte arbeta sig till lycka.

⁵⁸ *Parentationen* s. 77.

⁵⁹ *Ib.* s. 86. I Linnés första utkast heter det: »... han finner sig ej hafva bestånd utan en högre hand leder honom» (*ib.* s. 95).

⁶⁰ MALMESTRÖM, *Ur Linnés tankevärld* s. 131.

⁶¹ I ett brev (*BS* I: 5: 953) säger Linné sig »städse skola taga upriktig dehl i hwad öde werlden den lilla fröken täckes tillägga». Uttrycket får inte pressas, men det är anmärkningsvärt att han kunnat skriva så: världen ger ödet, och blir det bra, så har man ingen anledning att klaga, men man kan inte lita på det. KNUT HAGBERG har (*Carl Linnæus* 1939 s. 270) anmärkt, att Linné i parentationen kallar sådant, som han annars räknat som ett uttryck för Guds nåd, titlar, adelskap etc., för ett »lysande präjl». I Nemesisanteckningarna heter det dock »Titlar ett wäder, Adel, Riddare, Archiater» (*NDFr* s. 11). Jfr TH. M. FRIES, *Linné* II s. 353 f.

⁶² *Parentationen* s. 94. I nationsprotokollet för det sammanträde, då parentationen hölls, heter det: »Änteligen förestälte honom såsom ett Mönster och Mästerstykke, som lyckan hatat och dygden förswarat» *ib.* s. 105.

⁶³ praesens vel imo tollere de gradu
mortale corpus vel superbos
vertere funeribus triumphos. (*Carm.* I 35. 2.)

⁶⁴ Ovan s. 83.

⁶⁵ Passibus ambiguus Fortuna volubilis errat
et manet in nullo certa tenaxque loco,
sed modo laeta venit, vultus modo sumit acerbos.
et tantum constans in levitate sua est. (*Tristia* V 8. 15.)

⁶⁶ Quem dies vidit veniens superbum
hunc dies vidit fugiens iacentem.
Nemo confidat nimium secundis,
nemo desperet meliora lapsis.
Miscet haec illis prohibetque Clotho

stare fortunam: rotat omne fatum.
 Nemo tam divos habuit faventes
 crastinum ut posset sibi polliceri.
 Res deus nostras celeri citatas

turbine versat. (*Thyestes* 613 f.) Sammanställningen deus — fortuna även *Nat. Quaest.* III praef. 9.

⁶⁷ *Nat. Quaest.* III praef. 7: Quanto satius est, quid faciendum sit quam quid factum quaerere ac docere eos, qui sua permisere fortunae, nihil stabile ab illa datum esse, eius omnia aura fluere mobilius? Nescit enim quiescere, gaudet laetis tristitia substituere, utique miscere; itaque secundis nemo confidat, adversis nemo deficiat: alternae sunt vices rerum.

⁶⁸ Rara quidem virtus, quam non Fortuna gubernet
 quae manet stabili, eum fugit illa, pede. (*Tristia* V 14. 29 f.)

⁶⁹ Quo fortuna magis saevit, magis ipse resistis,
 utque decet, ne te vicerit illa, caves,

— — — — —
 Scilicet indignum, iuvenis rarissime, ducis
 te fieri comitem stantis in orbe deae. (*Ex Ponto* II 3. 51 f.)

⁷⁰ Disce, puer, virtutem ex me verumque laborem;
 fortunam ex aliis... (*Aen.* XII 436; ADLERBETHS översättning.)

⁷¹ *De Beneficiis* VII 15. 2: et semper contra fortunam luctata virtus etiam citra effectum propositi operis enituit. Det stoiska inflytandet på svensk tradition är ett kapitel för sig, som väl förtjänade en närmare utredning. Jag vill här endast peka på vad en sådan omständighet kan ha betytt, som att HAKVIN SPIGELS som skolbok använda *Lexis retai* innehåller en mängd sentenser präglade av stoisk levnadsvisdom. Den bör ha lämnat djupa spår efter sig, även om de inte alltid gå att direkt påvisa.

⁷² MALMESTRÖM framhåller, att Neander enligt Linnés skildring emot tillfälligheternas spel satt en inre självständighet. »Inifrån vill han övervinna de växlande omständigheternas skiften... Sitt inre liv har han räddat, sin självständighet och sin hederlighet har han bevarat, sin ärlighet har han ej förspillt, och därmed har han räddat sitt väsens värde.» (*Ur Linnés tankevärld* s. 130) Detta är ju helt stoiskt.

⁷³ Res humanas ordine nullo
 Fortuna regit sparsitque manu
 munera caeca, peiora fovens;
 vincit sanctos dira libido,
 fraus sublimi regnat in aula.
 Tradere turpi fasces populus
 gaudet, eosdem colit atque odit.
 Tristis virtus perversa tulit
 praemia recti: castos sequitur
 mala paupertas vitioque potens
 regnat adulter: o vane pudor
 falsumque decus! (*Phaedra* 977 f.)

⁷⁴ *Ad Marciam* X 6: In regnum fortunae et quidem durum atque invictum pervenimus, illius arbitrio digna atque indigna passuri. Jfr uttrycken fortunae contumelias ib. XI 3 och Fortuna inimica VERG. *Aen.* 5. 356. E. V. ARNOLD, *Roman Stoicism* (1911) s. 210.

⁷⁵ necessitatem rerum omnium actionumque, quam nulla via rumpat (*Nat. Quaest.* II 36).

⁷⁶ Grande solacium est cum universo rapi; quidquid est quod nos sic vivere, sic mori iussit, eadem necessitate et deos alligat. Inrevocabilis humana pariter ac divina cursus vehit:

ille ipse omnium conditor et rector scripsit quidem fata, sed sequitur, semper paret, semel iussit (*De providentia* V 8).

⁷⁷ Sic nunc naturam voca, fatum, fortunam; omnia eiusdem dei nomina sunt varie utentis sua potestate (*De beneficiis* IV 8.3. Jfr ovan not 2). Linné anför detta ställe, som vanligt i något förändrat skick, i början av *Oeconomia Naturae*.

⁷⁸ *Nat. Quaest.* III praef. 12. Linné citerar satsen i *Lachesis naturalis* s. 10. Jfr här även E. ZELLER, *Die Philosophie d. Griechen* III: I (1923) s. 161, 2. Ovidius identifierar (*Tristia* V 8.7 ff.) på ett betecknande sätt »dubio Fortunae stantis in orbe numen» med Nemesis.

⁷⁹ L. DEUBNER i CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE, *Lehrbuch d. Religionsgesch.* II (1925) s. 480.

⁸⁰ Jfr ZELLER, a. a. III: I s. 257. CICERO framhåller som en allmän uppfattning, att medan lyckan är en gudarnas gåva, får var och en själv skaffa sig vishet (*De natura deorum* III 88: . . . iudicium hoc omnium mortalium est, fortunam a deo petendam, a se ipso sumendam esse sapientiam).

⁸¹ *NDFr* s. 21 f. MALMESTRÖM, *LRA* s. 196 f.; *Ur Linnés tankevärld* s. 127 f. Också för Stoa stod som bekant ansvarighetstanken i förgrunden. Se W. WINDELBAND, *Lehrbuch d. Gesch. d. Philosophie* (1919) s. 159 f.; ARNOLD, *Roman Stoicism* s. 213; GELLIUS, *Noctes Atticae* VI 2.

⁸² *Skrifter utg. av Kungl. Sv. Vet.-Ak.* II (1906) s. 168 (*Politia Naturae*).

⁸³ Linnés empiriska metod i moralfilosofien har en viss motsvarighet i Stoas syn på mantiken. Stoikerna grundade sin tro på spådomskonsten därpå, att om det finns ett orubbligt sammanhang i tillvaron, så existerar också ett kausalsammanhang mellan förebud och kommande händelser. Mantiken blir sålunda en erfarenhetsvetenskap. [Se O. DITTRICH, *Gesch. d. Ethik* II (1926) s. 35; P. BARTH, *Die Stoa* (1903) s. 54.] Felslutet är uppenbart, men det kan förtjäna påpekas, att Linné inte stod främmande för tron på varsel.

CARL VON LINNÉ OG NEDERLANDENE

NOGLE BIDRAG

AV

HANS SCHLESCH og L. A. W. C. VENMANS
(København) (Utrecht)

DEN 23 Maj 1735 fejrede CARL VON LINNÉ sin 28 Fødseldag om Bord paa det Skib, der førte ham og hans Ledsager CLAES SONNBERG fra Hamborg til Amsterdam; efter en voldsom Storm paa Overrejsen steg de den 2 Juni i Land paa nederlandsk Grund. Længe lod de sig ikke opholde her, kun flygtigt blev de mere fremtrædende Seværdigheder i den rige Kobmandsstad beset, ligesom de aflagde Besøg hos JAN BURMAN og Apoteker ALBERT SEBA, hvis Biblioteker vakte deres Beundring. Deres Rejses direkte Maal var den dengang berømte lille By Harderwijk, beliggende i Provinsen Gelderland, ved Bredden af den daværende Zuidersø, som nu i nogle Aar har været en stor Indlandsø, idet der ved et gigantisk Arbejde er anlagt en stor Dæmning, der forbinder Provinserne NoordHolland og Friesland med hinanden. Søen kaldes nu Ysselmeer efter Ysselfloden, der munder ud i den.

Harderwijk, en lille By paa omkring 10,000 Indbyggere, havde allerede faaet Kobstadsprivilegier i 1231 af Grev OTTO II. Allerede tidligt udvikledes der et livligt Handelssamkvem med Udlandet, hvorfor Harderwijkerne saavel i England som i de nordtyske Havnebyer og i Skandinavien fik mange Rettigheder. Men paa Grund af den skarpe Konkurrence og andre Aarsager gik Udlandsskibsfarten senere tilbage, og Befolkningen begyndte lidt efter lidt at gaa over til hjemligt Fiskeri, indtil ogsaa dette ved Afspærringen af Zuider-øen fik et mærkbart Slag, hvad der foruden Harderwijk ogsaa ramte mange andre blomstrende Fiskerbyer ved Zuidersøens Bredder. Heldigvis har Agerbrug og Industri altid ydet Indbyggerne Eksistensmuligheder, og navnlig har Industrien de senere Aar inden Krigen udviklet sig stærkt; saaledes findes der en Asbestcementfabrik, Konfektions-, Mobil- og Madrasfabriker. Desuden er Harderwijk «de Poort van de Veluwe», d. v. s. Adgangen til Veluwe, som den lille By ofte benævnes i Nederlandene, ved sin ejendommelige Beliggenhed paa den ene Side af den udstrakte Ysselø, til den anden be-

grænset af den ikke noksom lovpriste Naturpragt af Veluwe, og derfor er den lidt efter lidt blevet et meget besøgt Turiststed, hvorfra man kan foretage Cykle-og Fodture til de mørke Fyrreskove, de violette Hedeflader og solrige Flyvesandstrækninger med deres Rigdom af Planter og Dyr, der befolker den sagnrige Ensomhed.

Harderwijk var paa Linné's Tid i sine Velmagtsdage; der blomstrede en levende Handel med Udlandet, og det kulturelle Liv var steget til et højt Stade. Allerede i 1372 fandtes der efter Overleveringen i den lille By en Latinskole, der for øvrigt omtalas i et Arkivstykke fra 1440: den 27 Januar d. A. blev en Herr REMBRANT af Byraadet udnævnt til Byens Skolemester. Ved en stor Ildebrand i 1503 blev, foruden mange andre offentlige og private Bygninger, ogsaa Skolen lagt i Aske; først i 1540 blev den genopbygget, men p. Gr. af de evindelige Krige, Religionsstridigheder og andre Aarsager, førte den en hensygnende Eksistens. I den sidste Halvdel af det 16 Aarhundrede blev den i Forfald komne Skole restaureret. I 1878 blev Gymnasiet ved en Raadsbeslutning ændret til et Pro-Gymnasium, men maatte ophøre 11 December 1885.

Provinsialstaten Gelderland havde imidlertid allerede 1 Juni 1647 i det tidligere St. Catharina-Konvent i Harderwijk grundlagt et Provinsakademi, en Undervisningsakademi, hvortil bekendte Lærde som WARNERIUS, THYSIUS og PONTANUS var knyttede, og berømte Mænd som BOERHAVE i 1693 og LINNÉ i 1735 har disputeret dér. Dér havde ogsaa Linné's Læremester og Velgører ROTHMAN og Linné's samtidige og Rival ROSÉN studeret, lige som ogsaa de fleste af de daværende Medlemmer af Collegium medicum i Stockholm dér havde afsluttet deres akademiske Studium med en Disputats. Akademiet blev bestaaende indtil 22 Oktober 1811, da det ved et Dekret af NAPOLEON, ved den almindelige Reorganisation af de nederlandske Undervisningsanstalter, blev lukket tillige med nogle andre bestaaende Universiteter. Som en Kompensation for Tabet oprettedes i August 1815 i Harderwijk et Athenæum, som Kong LODEWIJK NAPOLEON, i Følge Dekret No. 100 af 13 Juni 1818, ophævede. Nu har Harderwijk, foruden nogle Elementærskoler, blot en Anstalt til Forberedelse til højere Undervisning, det den 8 September 1919 oprettede kristelige Lyceum. Linné har, som han selv engang har erklæret, tilbragt nogle af sine frugtbareste Aar i Nederlandene, hvorfor man ogsaa der har afholdt flere Mindefester til Ære for den store svenske Lærde. Saaledes organiserede en særlig Kommission 10 Januar 1878, 100 Aarsdagen for Linné's Dod, en Mindefest i den zoologiske Have i Amsterdam, Hovedstaden, og ved denne Lejlighed blev der stiftet et Mindefond — Linnaeus Fonden — hvoraf Renterne gives som Belønning eller Tilskud til fortjenstfulde Studerende af Biologi ved nederlandske Universiteter. Paa denne Dag blev der af Amsterdamer-Professoren C. A. J. A. OUDEMANS holdt en Tale, hvorefter der blev spillet en Kantate med Kor- og

Illustration 1. Mindesten for Linné i Haven til »de Hartekamp».

Orkesterledsagelse. I Universitetets Auditorium var der en Udstilling af Linnaeana, omfattende omkring 300 Numre, hvoraf der endnu findes et Katalog. Mange Tidsskrifter og Dagblade bragte Artikler om Linné — hans Liv og Arbejde — og gav derved Bevis for den store Interesse man havde derfor i Nederlandene.

En anden Mindefest for Linné fandt Sted 23 Maj 1907, 200-Aarsdagen for Linné's Fødsel. Rigtignok var Interessen denne Gang ikke saa stor som 29 Aar forinden, men Aarsagerne dertil var forskellige personlige Forhold og den Kendsgerning, at paa den Tid gennemgik Studiet af Plantesystematik en Tilbagegangstid. I Hovedsagen indskrænkede Mindefesten sig til en Tale af den daværende Direktør for Rigsherbariet i Leiden, Dr. J. P. LOTSY og Afsløringen af en Mindesten (Illustration 1) i Haven til »de Hartekamp», der paa Linné's Tid tilhørte Amsterdamer-Borgmesteren og Direktøren for det Ostindiske Kompagni GEORGE CLIFFORD, hvis Gæstfrihed Linné saa længe nød.¹

¹ Saavel Billedet af Mindestenen som af Hovedbygningen »de Hartekamp», skyldes Bysekretær N. Vos i Heemstede, som vi ogsaa her bringer vor bedste Tak.

Den sidste Mindefest blev fejret 24 Juni 1935 i Harderwijk paa 200-Aarsdagen for Linné's Promotion som Dr. medicinæ. Festtalen blev holdt af Professor ved Rigsuniversitetet i Utrecht, Dr. A. A. PULLE, i Nærværelse af Repræsentanter for den svenske Regering, den nederlandske Minister for Undervisning, Repræsentanter for Kunst, Videnskab og mange andre, baade offentlige, videnskabelige og borgelige Kredse. Festen fandt Sted i den med kostbart Gyldenlædertapet og med kunstfærdige Træarbejder og skønne Malerier og Portrætter forsirede Raadssal i det monumentale Raadhus. Prof. Pulle omtalte i en kort Oversigt Linné's Ophold og hans Betydning som Banebryder paa det botaniske Omraade. I sin Peroration rettede han følgende Ord til Borgmesteren i Harderwijk:

»Da jeg for nogle Uger siden gjorde Dem det Forslag at mindes i Deres By, at LINNÉ her for 200 Aar siden erhvervede sig Doktorgraden, fandt jeg straks i Dem en entusiastisk Tilhænger af denne Plan. Paa Deres Tilskyndelse blev det besluttet, at min Festtale skulde holdes i denne gamle, særlig skønne og velegnede Raadssal, der endnu bevarer saa mange Minder fra det gyldne 18 Aarhundrede, da Deres By havde en fremtrædende Plads blandt Nederlandenes blomstrende Handelsbyer. Men Herrerne i den videnskabelige Stab i mit Institut og jeg var af den Mening, at det i Dag ikke skulde blive med Ord alene, efter vor Mening skulde der ogsaa vises en materiel Hyldest. Efter moden Overvejelse besluttede vi at overrække Dem en Laurbærkrans, at hænge paa Linnéstotten. Men for at denne lille Hyldest skulde have en dybere Mening, har jeg sat mig i Forbindelse med Prof. SVEDELIUS, Direktor ved det botaniske Institut og Hortus botanicus i Uppsala, altsaa en af Linné's Efterfølgere. Jeg har sat ham ind i Tanken med vor Plan og spurgt ham, om det vilde være muligt, at faa Kransen forfærdiget i Sverige, om muligt med Planter fra Linné's Have. Denne Tanke blev modtaget af Prof. Svedelius med stort Bifald, og saaledes kan jeg nu have den særlige Ære, at overrække Dem en Laurbærkrans, der er ankommet hertil fra Sverige for nogle Dage siden, og forfærdiget af Grene fra de gamle Laurbærtræer, der findes i Linné's Have. Disse Træer daterer sig fra det 18 Aarhundrede og er, som Prof. Svedelius meddelte mig, højst sandsynligt dengang blevet købt i Nederlandene. Denne Krans, til hvilken var fæstet et signeret Baand i de svenske Farver, hvortil vi har tilføjet et i de nederlandske Farver, var ledsaget af et Dokument, som jeg herved overgiver til Arkivet.

Dette Dokument lyder:

Ad diem festum celebrandum, quo *Carolus Linnæus* suecus abhinc ducentos annos amplissimum doctoris gradum in alma universitate Harderoviciana adeptus est, hanc coronam de lauro ipsius *Linnaei* temporibus iam frondente sumptam misit Hortus Botanicus Uppsalienis.

Upsaliæ d. 23 Junii MCMXXXV

Nils E. Svedelius

Horti Botanici Uppsalienis præfectus.»

Illustration 2. Hovedbygningen »de Hartekamp»¹

Mindesmærket, vi omtalte, og som blev opstillet ved Mindefesten i 1907 i Parken til Godset »de Hartekamp», blev 17 Maj 1923, da Godset gik over paa andre Hænder, overdraget til Heemstede Kommune. En Oversættelse af Raadsbeslutningen² lyder:

Raadet i Heemstede Kommune

Forelagt en Skrivelse fra Herr C. J BOERLAGE, Notar her, dateret 2 maj d. A. af følgende Indhold:

Til d'Herrer Borgmester og Byraadsmedlemmer for Heemstede Kommune.
Højvelbaarne Herrer.

I Juli 1921 blev Godset »de Hartekamp» beliggende i Heemstede og Bennebroek Kommune offentlig bortauktioneret.

Paa dette Gods, hvor den svenske Naturforsker CAROLUS LINNAEUS boede i Aarene 1736, 1737 og 1738 som Gæst hos den daværende Besidder, Amsterdamer-Borgmesteren Clifford, og skrev sit berømte Arbejde »Hortus Cliffortianus», er der 23 Maj 1907 til Erindring om denne Kendsgerning og samtidig om den 2 Sekel-Fest for Linné's Fødsel blevet opstillet et Brystbillede af Linné paa en Marmorsokkel af en Komité bestaaende af Repræsentanter for det kongelige

¹ Några andra bilder från Hartekamp finnas i den uppsats om platsen av LEONARD F. SPRINGER, som i övers. meddelats i årg. 19, 1936. *Red.*

² Et Originaleksemplar, overladt os af Bysekretær N. VOS i Heemstede, er skenket Svenska Linnésällskapet.

zoologiske Selskab »Natura Artis Magistra», den nederlandske zoologiske Forening, den nederlandske naturhistoriske Forening, den nederlandske entomologiske Forening, det nederlandske Selskab for Havebrug og Plantekundskab og den nederlandske ornitologiske Forening. Denne Komité har ladet opstille et Brystbillede med Sokkel paa Godset »de Hartekamp» og paa ovennævnte Mindedag overdraget og betroet til P. Smidt van Gelder, dengang Ejer af »de Hartekamp», der erklærede sig beredt, at vedligeholde Mindesmærket i god Tilstrand og sørge for, hvis Godset bliver solgt, »at der skal blive taget udtrykkelige Bestemmelser om at beskytte Monumentet».

Mere end 14 Aar senere har Herr P. Smidt van Gelder bortauktioneret sit Gods, dog uden Bestemmelser om Linné-Mindesmærket, der af nævnte Herre altid er blevet plejet med stor Pietet og ved Salget udtrykkelig blevet undtaget.

Den efterfølgende Besidder af »de Hartekamp» Fru C. C. F. G. von Pannwitz, født Roth, har straks efter Købet af nævnte Gods med største Velvilje tilladt, at Mindesmærket maa beholde sin nuværende Plads og samtidig erklæret sig beredt til at fortsætte dets Vedligeholdelse.

Selv om Vedligeholdelsen og Pasningen af Linné-Mindesmærket paa denne Maade foreløbig er sikret, er nu Tiden kommen til »at beskytte det ved udtrykkelige Bestemmelser» i Fremtiden.

Repræsentanter for ovennævnte Foreninger og de gennem disse Foreninger dannede Komitéer, i Anledning af 200-Aarsfesten for Linné's Fødsel, er af den Mening, at til Opnaaelse af dette Maal kan der ikke slaas ind paa nogen bedre Vej end den, at tilbyde Brystbilledet af Linné med Marmorsokkel som Gave til Heemstede Kommune, og har derfor overdraget Herr Coenraad Kerbert, Direktor for det kongelige zoologiske Selskab »Natura Artis Magistra» i Amsterdam at forhandle i deres Navn med ovennævnte Fru C. C. F. G. von Pannwitz, født Roth, og med Kommunalmyndighederne i Heemstede om Indgaaelse af en Kontrakt angaaende Vedligeholdelsen og Pasningen af Linné-Mindesmærket paa »de Hartekamp» og om Overdragelsen af Mindesmærket til Heemstede Kommune; endvidere i denne Komité's Navn ved Notarialakt at overdrage dette Mindesmærke som Gave til Heemstede Kommune og at ordne og fastlægge Bestemmelserne vedrørende Gaven, særlig med Hensyn til Vedligeholdelse og Opstilling af Monumentet.

Man er derved gaaet ud fra den Overbevisning, at Kommunalstyrelsen er fundet beredt til at modtage denne Gave, da Linné's Ophold paa »de Hartekamp» saavel her i Landet som ogsaa i Udlandet har gjort denne Kommune almindelig kendt, og da denne store Naturforskers Berømmelse saa noje er knyttet til Heemstede Kommune, at det roligt kan blive overladt Kommunalstyrelsen at træffe en Ordning med den nuværende Besidder af »de Hartekamp» om Anbringelsen og Vedligeholdelsen af Linné-Mindesmærket paa nævnte Gods og — hvis der uformodet skulde opstaa Betænkeligheder ved at holde Mindesmærket i Stand paa nuværende Sted — da at sørge for, at Heemstede Kommune anviser et passende Sted for Brystbilledet af Linné.

I ovennævnte Herr Dr. C. Kerbert's Navn har jeg den Ære, at bede Raadet for Deres Kommune tiltræde, at Brystbilledet af Linné med Marmorsokkel skænkes til Heemstede Kommune og hvis Kommuneraadet vil slutte sig dertil, at give vedlagte Koncept af Gavebrevet dets Tiltrædelse.

Formodende, at der ikke vil være nogen Vanskelighed ved at modtage denne Gave og bevare Mindesmærket, tilstiller vi d'Herrer Borgmester og Stadsraad Anmodningen.

Beslutning

1. Ovennævnte Gave modtages med Tak paa Kommunens Vegne og efter de Bestemmelser og Betingelser, der er stillet i nævnte Modtagelses-Gavebrev.
2. Borgmester og Stadsraad bedes sende Giverne en Takkeskrivelse.

Givet i den offentlige Raadsforsamling af 17 Maj 1923

Sekretæren

Præsidenten

Faa er det bekendt, at Linné under sit Ophold i Nederlandene ogsaa bærede den berømte Vecht-Egn med et Besøg. I det 17 og 18 Aarhundrede var Bredden af Vechtfloden særlig af Amsterdams Handelsfolk blevet omdannet til en fortløbende Lystpark, der bredte sig fra Byen Utrecht til Amsterdam. Luxuriøse Villaer omgivne af højt voksende Træer og herlige Parker med de sjældneste Blomster og Vækster bredte sig overalt. Dyrkningen af særlige Planter og Træer var en hobby, der blev drevet mere eller mindre paa videnskabelig Basis paa den Tid i Nederlandene. Ogsaa Familien VAN CLIFFORD, som ejede »de Hartekamp» i Nærheden af Haarlem, havde ved Vecht i Loenen ved Utrecht et Gods, benævnt »Over-Holland». Det skyldes vel de nære Venskabsband, der knyttede Linné til Familien Clifford at han ogsaa aflagde et Besøg der. Netop i denne Tid af sit Liv var Linné overvældet med videnskabeligt Arbejde og hans daværende Ophold synes da, som det fremgaar af Dr. R. VAN LUTTERVELTS »De Buitenplaatsen aan de Vecht» (Disputats, De Bilt 1943) heller ikke at have været af nogen Betydning for de derværende Haveanlæg. Desuden var Opholdet mere at betragte som en Udflugt fra »de Hartekamp», hvor hans ovenud krævende Arbejde bandt hele hans Nærværelse.

»Over-Holland», hvis Navn antyder, at denne Del af Provinsen Utrecht tidligere endnu hørte til Provinsen Holland, blev bygget 1676. Den statelige Bygning, hvis Forside, som Tilfældet er ved flere af disse Bygninger ved der Vecht, vender mod Floden, er med sit udstrakte Parkanlæg et af de største Godser i denne Egn. I det indre er der en stor Sal, hvis Loft hæver sig til 3-Etage, og dens Vægge er overdækket med Jagtsener af ukendte Kunstnere. Husets Bredde er paa 5 Fag, og det er dækket med et Wulftag med Tagvinduer over en profileret Randliste og kronet med 4 store Skorstene med pyramideformet Overdækning og Vindfløje. Fra 1673—1699 var JACOB og JOHANNES POPPE Ejere, senere TH. HUYGENS, VAN HOENKOEB og SCHÖFFE fra Amsterdam og A. H. VAN DEN BERKII VAN LEXMOND. I 1755 overgik Huset til WILLEM STRAALMAN, der lod det meget forandre. Den sidste private Ejer var Familien DONDE VAN TROOSTWIJK, der var beslægtet med Familien Clifford. Godset er for nogle Aar siden overgaaet til Selskabet »Het Utrechtsche Landschap».

MEDDELANDEN FRÅN DEN LINNÉANSKA STIFTELSEN PÅ HAMMARBY. XVI.

STIFTELSENS ALLMÄNNA UTVECKLING UNDER 1943.

Kungl. Maj:t har förnyat mitt förordnande att t. v. under tre år räknat fr. o. m. 1 juni 1943 vara Stiftelsens inspektor.

Reparationer. Inga mera omfattande än av plåtrännorna på huvudbyggnaden.

Porträttsamlingen. På SCHEFFELS »Linnés brudgumsporträtt i den röda fracken» koncentreras alltid uppmärksamheten. Det utlånades till Nordiska Museets medicinhistoriska utställning våren 1943, och på anhållan av marinöverläkare H. WESTERMARK och professor O. HULT fick konstnären ALRIK STENBÄCK kopiera det samma för Kungl. Sjökrigsskolan. Linnaeus tjänstgjorde som bekant som läkare vid amiralitetet. — Salskammarikonoteket är med ackquisitionerna vårterminen 1944 nu så fullständigt, att jag vid demonstrationen av Hammarby vid vårt Sällskaps sammanträde härute den 18 maj 1944 kunde förklara det invigt. Hammarby-stiftelsens andre inspektor var som bekant professor TYCHO TULLBERG. Vi besitta nu en kopia av den oljemålning, hans dotter, landshövdingenskan INGEGERD BESKOW, utfört av sin fader. Stiftelsen framför till henne sitt värdsamma och varmt kända tack för gåvan. Vidare har ikonoteket inramade förstoringar av foton av den nuvarande tillsyningsmannens tvenne företrädare: FR. TÖRNMARK och AXEL LINDELL. De lediga väggutrymmena äro nu utfyllda med linnéanska fantasibilder, en ej ointressant samling, men dess närvaro motiveras egentligen med de andra rummens i flygeln brist på lediga väggytor.

BIBLIOTEKET.

Bör uppdelas på tvenne delar:

Böcker och skrifter av och om Linné. Denna avdelning är grundad av TH. M. FRIES samt till största delen hopskaffad av honom och TULLBERG; den är berikad med ej så få donationer, de flesta små, men kärkomma och uppskattade. Den dyrbaraste är kanske den, vilken omtalats i dessa Meddelanden IV p. 141: R. J. THORNTON, *Illustration of the General System of Carolus von Linnaeus* i två praktfulla jättefolianter. En värdefull serie är den av 186 disputationer från 1743 till 1776, för vilka Linné presiderat.

Böcker som tillhört Linnés egen boksamling. Tvenne medlemmar — bägge sekreterare i vårt sällskap samt bibliotekariar vid Carolina —, MARKUS HULTH och ARVID UGGLA, ha berört denna samling i samband med huvudbiblioteket hos Linnean Society. Jag hänvisar till HULTHS *Studenten Carolus Linnaeus' bibliotek*, tryckt 1925 i en ISAK COLLIN tillägnad festskrift, och UGGLAS *En bok i Linnés bibliotek med intressant ursprung samt Linnéska bokanteckningar*, Linnésällskapets årsskrift resp. 1939 och 1940. Skrifternas tyngdpunkt ligger på auktorernas omfattande studier i huvudbiblioteket men meddela endast brottstycken av dessa studier. Engelsmännen själva ha celebrerat den 23 maj

1940 med SAVAGE's Synopsis of the annotations by Linnaeus and contemporaries in his library of printed books.

Jag påbörjade detta år en studie över Hammarby-delen och fortsatte densamma under vårterminen 1944. Några egentligen nya synpunkter har jag ej vunnit, men vad jag uppsparat om, hur och i vilken form Hammarby-stiftelsen erhållit böckerna i fråga, vill jag redan nu publicera, emedan jag funnit, att en och annan av våra Linnéforskare och Linnéamatörer fått mer eller mindre oriktiga föreställningar om dessa frågor.

Först bör framhållas, att Hammarbybiblioteket numerärt sett är ganska betydande. Det håller omkring 280 böcker, då för Linnean Society UGGLA antar en siffra på omkring 1600 nummer.

I oktober 1894 erhöll K. Vetenskapsakademiens sekreterare en skrivelse från sin kollega i Linnean Society av följande lydelse:

LINNEAN SOCIETY, Burlington House
Piccadilly, London, W.
4th October 1894.

The Secretary,
Kongl. Svenska Vetenskaps Akademien,
Stockholm.

Sir,

As you are aware, on the death of Sir J. E. Smith in 1828, the Linnean society of London purchased the collections of Linnaeus, and have since treasured them as its most precious possession. Whilst the greater part of the books have been since then catalogued in the library catalogue, certain volumes were set aside on account of their not coming within the scope of the society's aims. A new edition of the catalogue being now in course of preparation, these volumes have again been examined, and as their subjects did not fall within the objects of the society, the Council of the society have considered that they would be cherished as a memento of the great Swedish naturalist by his countrymen.

In a few days, therefore, a case will be sent to you containing about 260 volumes, chiefly medical, many of which formed part of the library of Dr Moraeus, the father-in-law of Linnaeus. The Council send them to you as representing the scientific public of the capital of Sweden, and trust that you will not fail to appreciate both the gift and its motive.

I shall be glad to hear from you when the case arrives.

I am, Sir,
Yours faithfully,
B. Daydon Jackson
Secretary.

Sedan Vetenskapsakademien tacksamt emottagit den storartade gåvan, kommer nästa etapp i dess historia, som inledes med följande skrivelse från dåvarande inspektör för den Linnéanska Stiftelsen på Hammarby till Akademien:

Till Kongl. Wetenskaps-Akademien.

För några år sedan erhöll Kgl. Wetenskaps-Akademien af Linnean Society i London såsom gåfva en samling böcker, som tillhört Linnés bibliotek och som

vid hans samlingars försäljning till England dit medföljt. Orsaken, hvarför de utgallrats ur den Linnéanska boksamlingen, var den, att de endast afhandla ämnen, som äro alldeles främmande för Linnéan Societys verksamhet.

Sedan dessa böcker hitkommit, hafva de förvarats på Akademiens bibliotek men dock icke bland dess öfriga böcker inrangerats, af den enkla orsaken, att de på grund af sitt innehåll icke der hafva sin rätta plats. För n. v. äro de alltså der till intet gagn, utan inkräkta endast på bibliotekets strängt anlitade utrymme.

Det finnes emellertid en annan Statens institution, för hvilken dessa böcker skulle vara en acquisition af stort värde, och dit de därför synas mig helst böra öfverlemnas. Denna institution är den s. k. Linnéanska stiftelsen å Hammarby, hvarest förvaras talrika föremål, som tillhört Linné. Antalet af dylika föremål har under de år, som denna stiftelse förefunnits, så småningom ökats, men synnerligen önskvärdt är, att denna ökning måtte fortgå. På en af Linné egenhändigt gjord planritning öfver »Museum Hammarbyense» finnes angifven den plats, der han hade en del af sitt bibliotek uppställt; för n. v. är den platsen tom, men den kunde i någon mån fyllas, om de ofvan nämnda Linnéanska böckerna blefvo dit förflyttade.

I egenskap af Inspektor för Linnéanska stiftelsen å Hammarby tager jag därför friheten att hemställa, att Kongl. Wetenskaps-Akademien behagade besluta, att af de böcker, som från Linnean Society erhållits, alla de, som ej befinnas för Akademiens eget bibliotek behöfliga, måtte öfverlemnas till sagda Linnéanska stiftelse att der såsom Statens egendom förvaras.

Stockholm d. 28 Aug. 1902.

TH. M. FRIES.

Denna ansökan mottogs sympatiskt av akademien, och i protokollet för dess sammanträde den 10 sept. 1902 läses:

»I enlighet med hvad Biblioteksinspektionen och Bibliotekarien uti nyssnämnda yttrande hemställt, fann Akademien godt medgifva, att, efter det ifrågavarande boksamling, som för närvarande förvarades i Akademiens bibliotek, blifvit förtecknad och från densamma avskiljts dels sådana verk, som kunde för Akademien sjelf vara behöfliga, dels ock sådana af medicinskt innehåll, som Karolinska institutet kunde finna böra med dess bibliotek införlifvas, de återstående böckerna finge såsom gåfva öfverlemnas till den Linneanska stiftelsen å Hammarby för att der såsom statens egendom förvaras; och beslöt Akademien, att Linnean Society i London skulle underrättas om, huru Akademien disponerat öfver den af nämnda societet skänkt boksamlingen.»

Då böckerna framkommit till Hammarby, återinsattes de uppe i museet i sina gamla skåp, vilka äro upptagna hos FRIES som nr 87 och hos TULLBERG som nr 30. Dessa skåp äro nämligen otvivelaktigt identiska med dem, Linné på ritningen öfver sitt »museum in altis» i ett brev till Bäck av 1. 7. 1769 utmärker som hysande »Bibliotheca propria» och »Libri necessarii».

När jag skriver »återinsattes», är detta ej ett adekvat uttryck, om man avser bok för bok. Vid ett föregående tillfälle har jag framhållit, att inventarierna i Uppsala och vid Hammarby ofta ej låta sig isärhålla, enär de i själva verket varit stadda i nu svårutreddbara förflyttningar mellan de olika hemmen. Biblioteket gör intet undantag. Linné talar t. ex. i sitt testamente av 20. 8. 1776 om det lilla »bibliotheque, som äfven står i Museo på Hammarby» och i det av 15. 10. 1778: »5. Biblioteket mitt i Museo med alla mina wärk. — Men mitt Bibliotheque i Uppsala bör min Sohn få i afräkning.»

Orden »Libri necessarii» antyda bokförflyttningar mellan Uppsala och Hammarby. Analogierna känner varje forskare, som har en vinter- och en sommarbostad.

Den akademikommitté, som hade att utreda akademiens ställning till böckernas överlämnande till Hammarby, beräknar att de omfattade »278 volymer och sammanlagda rygglängden till 8,19 meter». De två skåpens hylllängd har jag mätt till 7,24 meter. Då den kvarvarande samlingen hos Linnean Society enligt Uggla räknar omkr. 1,600 arbeten, och vi på Hammarby icke känna mer än de två bokskaåpen, måste stadsbiblioteket fullständigt ha dominerat.

Då det var av betydelse att känna det Linneanska bibliotekets fördelning, tillskrev jag Vetenskapsakademiens bibliotekarie dr ARNE HOLMBERG, som på alla sätt varit mig behjälplig att utreda hithörande frågor, och erhöå av honom dessa upplysningar: »Stockholm den 15 maj 1944. — — — — —
— — — Tyvärr fördes icke någon accessionsjournal i K. V. A:s bibliotek och ej heller i Karolinska institutets under 1902. — — I intetdera av dessa båda bibliotek finnas i övrigt några handlingar, som upplysa om att Linnean Society's böcker varit erbjudna eller mottagna. Jag är mycket ledsen, men jag kan inte besvara Din fråga om någotdera biblioteket brydde sig om att uttaga några böcker.»

Mot bakgrunden av dessa data finna vi Linnés bibliotek efter skiftande öden i denna stund fördelat på följande händer:

1. *Linnean Society i London*. C:a 1,600 volymer. De omfatta Linnés (och väl även sonens) naturhistoriska huvudsamling. Vi ha samlingen förtecknad i Catalogue of the printed books and pamphlets in the Library of the Linnean Society of London. New ed. London 1925.

2. *Linnéska Stiftelsen på Hammarby*. Denna samling är Statens egendom. En förstklassig lappkatalog har på uppdrag av professor TULLBERG uppgjorts av MARKUS HULTH och förvaras f. n. i Uppsala Universitetsbibliotek, där HULTH tydligen behövd den för sitt fortsatta Linné-arbete. Medicinska verk från 1500-, 1600- och 1700-talen bilda huvudmassan av samlingen.

3. *Spridda bibliotek och hos privatpersoner*. Vad som här finnes återstår att uppsåra och revidera. (Ett fåtal böcker, som tillhört Linné och hans familj, ingår i de samlingar, Svenska Linnésällskapet förvärvat från hans efterkommande.)

Som HULTH och UGGLA i sina förut citerade arbeten, på grundvalen av sina omfattande studier i Londonbiblioteket och även det vid Hammarby, framhåållit, äro de Linneanska böckerna fulla av annotationer, dedikationer och tidigare ägares anteckningar. Båge ha, jämte vad SAVAGE i sin ovan anförda Synopsis meddelat för Linnean Society-biblioteket¹, givit oss en första exposé av dessa kulturhistoriska och bibliografiska rikedomar, som ger oss aptit på mera. Hammarby-böckerna äro rika nog på opublicerade anteckningar, och vad jag visat därav för kännare av Linné och den äldre medicinens historia har starkt intresserat dem.

Det bör med styrka framhåållas, att en översikt och en förteckning av hela det Linneanska bokbeståndet, kombinerade med en exposé över de i böckerna införda anteckningarnas bidrag till den europeiska lärdomshistorien, är ett viktigt önskemål. Arbetsuppgiften ligger framför den av oss svenskar, som mest ingående studerat Linnean Society's bibliotek och samlingar samtidigt som han har tillfälle och kompetens att genomarbeta Hammarby-bibliotekets märkliga bokbestånd.

¹ De av Linnés egna arbeten och en del andra, där utförligare tillägg och rättelser av honom förekomma, ha samtidigt med hans samlingar och manuskript, av Linnean Society fotograferats och ingå i den gåva, som 1942 förädrades Uppsala universitet. Se Årsskriften 1943, p 122.

En allvarlig fråga, som väl även stått levande för mina föregångare, reser sig för mig som inspektör. Jag har funnit att vissa nummer i samlingen ej blott lidit, utan även lida av fukt. Det är de i papp bundna. Däremot ha t. ex. pergamentsbanden stått sig överraskande väl, om ock själva pergamentet givetvis mörknat. Jag är betänkt på att uttaga de förra och överföra dem till ett vintereldat rum. För närvarande hålla vi på med en stor sommartorkning av hela biblioteket.

KARTLÄGGNING AV HAMMARBY MED GRANNGÅRDAR OCH KRONOPARKEN.

Under loppet av åren 1942 och 1943 och delvis med understöd av Rutger Sernanders forskningsfond samt Hammarbystiftelsen anställde Fil. lic. TORSTEN LAGERSTEDT en kartografiskt-kameral undersökning av Hammarby och dess granngårdar med särskild hänsyn till skifteshandlingar. Den finnes publicerad i vår årsskrift 1943 under titeln Linnés Hammarby. Från bondeby till herresäte, och för dess resultat redogjordes vid Geografilärarnas förenings sammanträde å Hammarby den 27. 9. 1942.

Då höstterminen 1943 Geografiska institutet skulle planlägga sina geografiska övningar för året, bestämdes för dessa lämpliga delar av Hammarbynejden, som jag skulle utvälja. Jag har där valt Nedre Edeby gravfält, Hammarbygården själv med närmaste omgivningar samt Kronoparken, bl. a. med avvägningar av de två bergshöjderna Kåsberget och Ångebyberget, som jag kallar dem. Denna kronopark har, som jag i föregående Meddelanden vidrört, intresserat mig, bl. a. emedan den genom sitt barrträdsbestånd ger nyckeln till en del gran- och tallformer i Hammarbyparken. Ångebyvägen (TULLBERGS Hammarbybeskrivning p. 13) gick fram genom densamma. Studerar man träden i nordvästra delen av Stiftelsens område, finner man, att några jämnstora almar och lönnar äro rester efter en begynnelse-allé till vägen mellan brunnen och *Larix*-planteringen. En almsstubbe visar något mer än 170 årsringar, vilket vittnar om en Linné-plantering under 1770-talet. En av lönnarna bar i en springa 2 meter upp på stammen en hyllformad fruktkropp av Alsike-lönnens bane-svamp, den sällsynta *Hydnum septentrionale*, 16 cm största diameter 26. 8. 1943. Denna siffra var 31. 10. 1943 ökad till 21,5 mot en största höjd på 7,5.

FLORAN OCH KLIMATFÖRÄNDRINGSPERIODEN 1938—1942.

De mångåriga växterna med vidlyftiga underjordiska rot- och stamsystem, som letalt drabbats av de sista famösa fimbulvintrarna, behöva som bekant ej dö omedelbart efter ett frostangrepp på deras underjordiska organ. I Hammarbyparken decimerades hastigt de förr över stora områden täckande *Crepis sibirica*-bestånden, men ännu efter den sista fimbulvintern levde året efter denna en del bestånd. Nu finnas endast spridda fläckar kvar mellan *Myrrhis odorata* och Linnés lund. Vissa andra växter, som reagerat mot klimatförändringsperioden, ha också påverkats av de torra perioderna, ibland i positiv riktning.

DEMONSTRATIONER OCH FÖREDRAG.

8. 5. 1943. Botaniska sektionen av Naturvetenskapliga studentsällskapet: Föredrag av mig: Johan Abraham Gyllenhaal. En förbisedd Linné-lärjunge. — Demonstration.

16. 5. 1943. Södermanland-Nerikes nation: Fil. lic. T. LAGERSTEDT: Linnés Hammarby. Från bondby till sätesgård. Undertecknad: Demonstration.

23. 5. 1943. Svenska Linnésällskapet. Ovannämnda föredrag av LAGERSTEDT och undertecknad samt demonstration.

29. 5. 1943. Riksantikvarieämbetet hade genom Fil. lic. HENRIK ALM ordnat en kulturhistorisk utflykt till Hammarby, där byggnader, samlingar och park demonstrerades.

S. d. Smålands gille i Sala besåg Hammarby under ledning av Svenska Linnésällskapets sekreterare.

RUTGER SERNANDER.

SMÄRRE MEDDELANDEN

Om blomsterlyrans odlingshistoria. Blomsterlyran eller löjtnantshjärtat (*Dicentra spectabilis*), som nu är en av våra praktfullaste och mest omtyckta prydnadsväxter, har på ett ganska märkligt sätt fått sin odlingshistoria förknippad med LINNÉs namn. Detta framgår av ett par uppsatser, som influtit i Linné-Sällskapets Årsskrift. Den första av dessa i årg. X, 1927 har OTTO GERTZ som författare och behandlar Linnés blomsterrabatter på Hammarby, den andra i årg. XXIV, 1941 av RUTGER SERNANDER utgör ett avsnitt av hans Meddelande nr XIII från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby och behandlar Hammarbyfloran. Med stöd av tvenne tidigare obeaktade Linné-manuskript, det ena i den botaniska institutionens i Lund ägo, det andra tillhörande Linnean Society i London, ha de nämnda författarna sökt utreda de närmare omständigheterna vid blomsterlyrans införande i vårt land och på den europeiska kontinenten. De ha emellertid kommit till alldeles olika resultat, vilket får sin förklaring av de båda handskrifternas starkt divergerande uppgifter. Utförligast har växtens odlingshistoria behandlats av Sernander, och det kunde måhända tyckas, att icke mycket skulle vara att tillägga till hans framställning. Av flera skäl syntes mig dock en eftergranskning vara påkallad, och jag har också utfört en sådan. Resultaten av densamma, som influtit i det första häftet av Svensk Botanisk Tidskrift för innevarande år, återges i det följande i kort sammanfattning.

Linné lärde känna blomsterlyran förmodligen 1748 genom en samling presade växter, som han detta år mottog som gåva av en rysk amatörbotanist GEORG DEMIDOFF, bosatt i Solikamsk i Sibirien. Växten omnämnes redan 1750 i J. P. HALENIUS' dissertation »Plantae rariores Camtschatcenses» och fick under namn av *Fumaria spectabilis* sin första diagnos i Linnés »Species plantarum» 1753. När sedan ALEXANDER DE KARAMYSCHIEFF år 1766 försvarade sin avhandling över nödvändigheten att förbättra naturforskningen i Ryssland, begagnade Linné tillfället att bifoga en bild av *Dicentra* till denna, enligt en not under texten gjord »ad vivum». Gertz har nu tolkat denna uppgift så, att det skulle ha varit levande material, som avtecknats. Detta härstammade från Hammarby, där Linné hade uppdragit blomsterlyran ur frö. I brev till arkiatern ABRAHAM BÄCK omtalar han nämligen, att han på våren 1765 hade erhållit sådant från »yttersta Sibirien» och att det hade grott i juli samma år. Som Sernander framhållit ger oss Linnés brevväxling med ERIC LAXMAN upplysning om att det var denne, som anskaffat de eftertraktade fröna. Laxman, en finsk naturforskare och prästman, hade fått sin verksamhet förlagd till staden Barnaul vid Obs övre lopp i Sibirien. I trakten norr om denna stad låg »den Kolywanska Silfwerhyddan». I dalgångarna kring denna skulle *Dicentra* ha sin växtplats, och här insamlades de frön, som Linné sedermera sådde på sitt landställe.

Man måste nu fråga sig, om de erhållna plantorna kunde ha lämnat original till *Dicentra*-bilden i Karamyscheffs dissertation. I så fall måste de ha blommat tidigt på våren 1766, ty eljest skulle bildupplagan icke kunnat färdigställas till disputationen, som ägde rum den 15 maj. Man kan vara ganska

Fig. 1. Linnés herbarieexemplar av blomsterlyran.

säker om att blomsterlyran icke har förmått prestera en så snabb utveckling, varför originalet till bilden måste härstamma från annat håll. Varifrån det kommit, ger redan en flyktig granskning av bilden upplysning om. Blommornas upprätta ställning och bladskaftens onaturliga krökar tyda på att det hämtats från ett herbarieark. I den smalfilmsupplaga av Linnés samlingar och manuskript, som Linnean Society donerat till universitetsbiblioteket i Uppsala, har bibliotekarien ARVID UGGLA också kunnat återfinna detta ark; en reproduktion av detsamma meddelas här (fig. 1). Läger man nu denna vid sidan av bilden hos Karamyscheff (eller bredvid fig. 5 hos Sernander) kan man omedelbart konstatera, att tecknaren E. BORG återgivit den pressade skottspetsen med dess blommor och knoppar mycket omsorgsfullt. På det vänstra nedre hörnet av arket sitter en skriven etikett: »Fumaria caule recto ramoso duobus petalis hemicyclis supra caudatis.»

Det är ovisst, vem som kunnat göra denna anteckning, i alla händelser är stilen icke Linnés.

Om sålunda *Dicentra*-bilden i Karamyscheffs avhandling icke stuckits efter levande material, bevisas dock icke därmed, att Linné icke kunde ha haft växten i odling på Hammarby. Man hade icke heller anledning att betvivla, att den vuxit därstädes, sedan den av Gertz behandlade handskriften blivit känd. I denna har nämligen Linné på en enkel skiss av sina blomsterrabatter just utmärkt den punkt, där blomsterlyran hade planterats. I det tidigare obeaktade manuskriptet hos Linnean Society, vilket kommenterats av Sernander, meddelar emellertid Linné icke utan en viss besvikelse, att den »lyckade» frösådden utföll på ett helt annat sätt, än han hade hoppats: de erhållna plantorna visade sig nämligen tillhöra icke »Fumaria spectabilis» men väl »en annor hehl ny och specieux». Linné beskrev senare denna nya art som »Fu-

maria nobilis» (= *Corydalis nobilis* enligt nutida nomenklatur). Med detta faktum för ögonen har Sernander gjort det uttalandet om *Dicentra*-bilden hos Karamyscheff, att denna som original haft »ett av Georg Demidoff från STELLER förvärvat och av denne konserverat exemplar, vilket D. förärat Linné». I det citerade manuskriptet skriver också Linné, att arten tillhörde »de örter, som Stellerus, Adjunctus Professoris Botanices in expeditione Camtschatsensi sambade, då han ifrån Camtschatka seglade öfver till det i nord nästgränsande land, öfversta trakten af America». Härutinnan har dock Linné misstagit sig. Steller kom under sin långa resa genom Sibirien aldrig i närheten av blomsterlyrans utbredningsområde. Detta omfattar nämligen de södra delarna av Mandschuriet, Korea och Kina ned till Jün-nan i söder. Det pressade *Dicentra*-materialet i Demidoffs sändning till Linné kan därför icke ha tagits av Steller; varifrån det kommit i Demidoffs ägo är okänt. Med tanke på blomsterlyrans naturliga förekomster är det lika fullt förklarligt, att Laxman icke kunde insamla frön av densamma för Linnés räkning. Att detta misslyckades kan sålunda icke ha berott på att fröna av *Dicentra* och *Corydalis nobilis* på grund av sin stora likhet blivit förväxlade, såsom Sernander velat göra gällande.

Linnés försök att införa blomsterlyran i den europeiska hortikulturen gick om intet. Själv fick han aldrig se den vackra växten levande. Det är under sådana förhållanden givet, att man gärna velat finna svar på frågan, när och varifrån den till slut fann vägen till västerlandets trädgårdar. Sernander citerar i denna punkt en uppgift i »Flore des serres etc.» för 1847, enligt vilken *Dicentra* först i början av 1840-talet skulle ha hemförts från Kina till Europa genom FORTUNE. I realiteten skedde detta 1846, och hans material, som med all sannolikhet utgjorts av underjordiska skottdelar, togs i odling i Chiswick utanför London. Härifrån skulle blomsterlyran sedermera enligt Sernanders mening ha spritts vidare över Europa. Detta skulle ha skett vegetativt och ej genom frön, vilka ivrigt, ehuru förgäves eftersträvades av de botaniska trädgårdarna. Det senare uttalandet får ses mot bakgrunden av Sernanders föreställning, att *Dicentra spectabilis* skulle vara självsteril hos oss.

En granskning av litteraturen från 1800-talets förra hälft har emellertid låtit en helt annan bild av *Dicentra*'s införande till Europa framstå. Robert Fortune var ingalunda den förste, som förde med sig växten dit. Den fanns odlad långt tidigare på flera olika platser, så i Lübeck och i Wien före 1829, i Frankrike vid samma tid samt från och med omkring 1829 även i S:t Petersburg. Under sådana förhållanden kan man nog våga påstå, att Europas *Dicentra*-bestånd icke kan ha ett enhetligt ursprung. Det har rekryterats vid olika tillfällen under 1800-talets första del och då förmodligen även från olika delar av artens utbredningsområde.

Frågan när blomsterlyran kom till Sverige tilldrar sig naturligtvis ett särskilt intresse. Innan den besvaras, bör det först framhållas, att arten icke finns upptagen i LILJAS bekanta flora över Sveriges odlade växter av år 1839 och icke heller i detta arbetes supplementhäfte, som utkom följande år. I Svenska Trädgårdsföreningens Arsskrift finner man den omnämnd för första gången 1855. Av årsberättelsen för 1854 framgår, att den detta år kunde beskådas i föreningens anläggningar vid Rosendal. Nu inträffar det märkliga förhållandet, att den botaniska institutionens i Uppsala trädgårdsherbarium äger ett *Dicentra*-ark, som pressats av ELIAS FRIES just 1854. Det kan knappast vara en tillfällighet, att blomsterlyran för första gången dokumenterats som svensk samtidigt från

två skilda håll. Allt tyder sålunda på, att den först detta år (eller möjligen 1853) införts till vårt land.

Om *Dicentra*'s förökning hos oss säger Sernander såsom redan framhållits, att denna uteslutande sker vegetativt genom delning av jordstamsystemet, vilket är nödvändigt på grund av dess genom självsterilitet förvållade, felslagna frösättning. Påståendet är emellertid icke riktigt. Fullgångna frukter bildas och likaså moget, grobart frö, även om detta vanligen icke sker i större omfattning, och självsådd förekommer dessliques hos oss. Redan 1888 meddelar för övrigt SCHÜBELER, att han sett växten spridas genom frö som ogräs i en trädgård på Inderöen i Trondheimsfjorden. För närvarande kan man köpa *Dicentra*-frö hos ett stort antal fröfirmor i landet; det mesta som salubjudes torde dock icke vara av svenskt ursprung. Jag har emellertid helt nyligen fått bekräftat, att frösättningen även hos oss tillfälligtvis kan bli så riklig, att en insamling för byte eller försäljning väl skulle löna sig. Akademiträdgårdsmästaren AXEL TÖRJE i Lund har sålunda tillsänt mig 17,2 gr frön, ungefär tredjedelen av en kvantitet, som han 1942 insamlade på exemplaren vid Linné-statyn i staden. Då planteringen här för några år sedan ordnades, utsattes även ett antal rotstockar av blomsterlyran på stora avstånd från varandra. Mellan dessa vegetativt uppdagna plantor infördes 1940 på hösten 50 fröplantor, som erhöles från Weibulls anläggningar i Landskrona. Den rikliga frösättning, som följde i *Dicentra*-beståndet två år senare, har måhända sin förklaring däri, att individ av olika ursprung blivit sammanförda.

Torsten Lagerberg.

Germanus antiquus. En hänvisning i Linnés dietlära. I Linnés Collegium Diæticum eller Academiska Föreläsningar öfver diæten heter det (1907, p. 81): »Europeernas folkseder har AGRIPPA beskrifwit i sin Germanus antiquus [?]» Utgivaren av nämnda Collegium, prof. A. O. LINDFORS, har i förklarande not identifierat den citerade auktor med AGRIPPA, »måå till kejsar AUGUSTUS, geografisk författare och fältherre». Men, tillägger han, »bokens titel har ej kunnat återfinnas».

Det i föreläsningarna anförda citatet är utan tvivel oriktigt och torde ha feltolkats av åhöraren vid kollegieanteckningarnas avfattande. Lindfors antyder också, att läsarten — Germanus antiquus — måhända är felaktig. En närmare granskning av uppgiften i fråga har givit vid handen, att den Agrippa, som citeras, icke är den bekante fältherren på kejsar Augusti tid, utan den lärde medeltidsencyklopedisten, filosofen och läkaren HEINRICH CORNELIUS AGRIPPA VON NETTESHEIM. Denne, som även gjort sig känd som neoplatonsk teosof och magiker, skrev ett på sin tid högt uppskattat arbete *De Incertitudine et Vanitate Scientiarum atque artium declamatio*, vars Cap. 54 *De Morali Philosophia*, ågnats åt en redogörelse för de bruk, seder och karaktärsdrag, som äro utmärkande för vissa europeiska folkslag, såsom Itali, Galli, Germani, Hispani, Siculi, Scythæ m. fl. Antikens germaner omnämnas däremot icke. I den mig föreliggande upplagan, vars fullständiga titel är HENRICI CORNELII AGRIPPAE ab Nettesheym, armatæ militæ equitis aurati, et juris utriusque ac medicinæ doctoris, Opera, in duos tomos concinne digesta, läses anförda skildring i Pars posterior, Lugduni, anno MDC, p. 90 ff.

Germanus antiquus är uppenbart korrumpelat och torde ha tillkommit som titel på det citerade arbetet genom missuppfattning av vad Linné vid sin före-

läsning yttrat. Vilken den uppgivna autentiska titeln varit, är vanskligt att avgöra. Gissningsvis kan, om ock med all reservation, antydas Geomantia, resp. geomantica disciplina, som läses såsom kapitelöverskrift på ett par ställen i Agrippas arbete. Det skall emellertid tilläggas, att anförda kapitel icke ha något att meddela angående folksederna i Europa. Det finnes också en annan möjlighet till förklaring av det ovan återgivna citatet, nämligen att här föreligger en kontamination, så till vida att Linné kanske nämnt TACITUS och dennes stora verk Germania samt därefter Agrippa, men att åhöraren av föreläsningen i fråga vid nedskrivandet av sina anteckningar sammanblandat dessa båda författare.

Biografiska upplysningar rörande nämnde HEINRICH CORNELIUS AGRIPPA VON NETTESHEIM (¹⁴/₉ 1486—¹⁸/₂ 1535) lämnar Allgemeine Deutsche Biographie (Bd 1, 1875, p. 156). Hans verk äro anförda i British Museum, General Catalogue of printed Books (Vol. 2, 1931, sp. 304) och i Gesamtkatalog der preussischen Bibliotheken (Bd 2, 1932, sp. 314).

Till samma Linnés kompendium kan lämnas ännu ett beriktigande. De där förekommande anteckningarna meddela sålunda i kapitlet om vatten följande (p. 89): »RAZEWITZ talar om, at uti Nilströmmen är alltid godt watn, men der han går i sjön, blir det hwitt, så at ingen kan dricka det.» Lindfors tillägger i härtill ansluten not: »Utg. har ej lyckats finna denne författare. Möjligen ett missförstådt namn.» Det senare har också visat sig vara fallet. Den författare Linné på detta ställe åberopar är den polsk-litauiske magnaten NICOLAUS CHRISTOPHORUS [NIKOLAJ KRZYSZTOF] RADZIWIŁŁ, som på 1580-talet bereste Egypten och Heliga landet och i ett brev 1583 beskrev Nilens naturförhållanden. Den av Linné citerade uppgiften återfinnes (p. 152) i arbetet Hierosolymitana peregrinatio Illustrissimi Domini NICOLAI CHRISTOPHORI RADZIWILI, Ducis, Comititis, epistolae comprehensa. THOMA TRETERO interprete. Brunsbergæ MDCL.

Beträffande den här nämnde furst RADZIWIŁŁ (1549—1616), som även inskrivit sitt namn i Sveriges krigshistoria, hänvisas till Nouvelle Biographie Générale (Tome 41, Paris 1862, sp. 455) ävensom till S. Orgelbranda Encyklopedja Powszechna (Tom 12, Warszawa 1902, p. 489).

Otto Gertz.

Pehr Kalm och Finlands flora. I Annales botanici Societatis zoologicae-botanicae fennicae Vanamo, T. 17, 1943, har dr T. J. HINTIKKA givit en utförlig framställning av KALMS bidrag till utforskandet av Finlands flora närmast med utgångspunkt i ett otryckt manuskript av denne, betitlat *Plantae Fennicae*. Detta författades av Kalm för Linnés räkning och översändes till honom 1754 för att användas vid utarbetandet av den nya upplaga av *Flora Svecica*, som utkom 1755. Manuskriptet befinner sig nu bland samlingarna hos Linnean Society och en fotografisk kopia kunde av denna Årsskrifts redaktör ställas till förfogande för dr Hintikka, som i sin avhandling publicerat detsamma med bifogande av några sidor i facsimil. Framställningen är på finska språket, men åtföljes av en tysk resumé.

Förf. framhåller, att Kalm var den förste i Finland, efter TILLANDZ' Åboflora, som i tryck utgav en finländsk växtförteckning, *Flora fennica* (1765). Hans kännedom om de i Finland förekommande växterna grundade sig, utom på hans egna och hans lärjungars iakttagelser, på anteckningar, som gjorts av J. BROWALLIUS och senare kompletterats av J. LECHÉ till ett *Flora fennica*-manuskript, som sedan genom Browallii måg GADOLIN kom i Kalms händer. Det torde gått förlorat i Åbo brand 1827.

Det framgår av Kalms brevväxling med Linné, att han vid den undervisning om Finlands växtvärld, som han efter sin återkomst från Amerika började 1753, funnit olägenheten av att ej kunna sätta i sina åhörarens händer Linnés Flora svecica, som då var utsåld, och därför påyrkat en ny upplagas utarbetande. Han önskade däri bl. a. särskilt angivande av arternas förekomst i Finland samt meddelande av finskspråkiga namn, som han i manuskriptet upptagit jämte fyndorts- och frekvensuppgifter.

Linné synes emellertid vid utarbetande av den nya upplagan ha tagit ganska ringa hänsyn till det Kalmska manuskriptet, som också tydligen var tämligen hastigt tillkommet.

Wilhelm Junk †. I dagarna har från England till Svenska Linnésällskapet anlänt en notifikation, vari den kände Linné-bibliografen dr WILHELM JUNKS anhöriga meddela, att denne samt hans maka avlidit den 3 dec. 1942 i Haag. Underrättelsen har först nu, genom förmedling av Holländska Röda korset, kommit till de efterlevandes kännedom: »The circumstances of their death are unknown to us». Man anar lätt den tragedi, som ligger bakom dessa dödsfall. Det meddelas, att Junk vid sitt frånfälle var tjeckoslovakisk undersåte, varför han får antagas först ha flytt till Prag för att senare slå sig ner i Holland. Härifrån återupptog han sin verksamhet som antikvarisk bokhandlare och utgivare av naturvetenskapliga verk. Som sådan torde han från den tid han drev sin firma i Tyskland vara välbekant för alla samlare av naturvetenskaplig litteratur.

Junks intresse för Linnés bibliografi tog sig redan 1902 uttryck genom utgivande av en *Bibliographia Linnaeana* (tillika försäljningskatalog), och nya dylika kataloger utkommo till Linné-jubileet 1907 samt 1909. 1901 utgav han i facsimil den sällsynta *Orbis eruditi judicium* och till nyssnämnda jubileum utkom en facsimiledition av *Species plantarum* samt *Indices nominum trivialium* till nämnda arbete. Som festskrift vid samma tillfälle publicerade Junk en avhandling: *Carl v. Linné und seine Bedeutung für die Bibliographie*. Ännu under sin Hollandstid har han utgivit ett mindre Linné-facsimil. — Som intresserad och kunnig Linné-bibliograf är den gamle antikvariatsbokhandlaren väl värd en erinran, då han nu på ett så tragiskt sätt slutat sina dagar.

SUMMARY OF CONTENTS.

The first essay in this issue, entitled *Dedikationen i Linnés Skånska resa* (The Dedication in Linnæus's Scanian Travels) is a study of Linnæus's literary style. The author of the essay, Dr. SIXTEN BELFRAGE (Lund) states that the dedications in the two previous Travels, to the heir apparent Prince Adolf Fredrik, and the Crown Princess Lovisa Ulrika respectively, were of a very official and formal character. But when, in the Scanian Travels, Linnæus addresses the Privy Councillor Count Claes Ekeblad, he does so in a dedication which is highly unusual and original — all the more so as the journey in question was undertaken on public business. We read:

»The crofter is glad for his green croft,
The Hottentot delights in his ugly offspring,
Authors hug themselves over their self-complacent works.

But

No fruits reward the tiller's labour,
Except God send the right weather;
The progress of youth is as nought,
Except He who is above all be gracious;
The sciences are pursued in vain,
Except the Patron smile on the cause . . .»

Great care has gone to the rhythmical construction of the dedication, with three themes to a stanza, and alternate short and long lines. Thanks to the preservation of three earlier draughts of the dedication in the original manuscript to the Travels (belonging to the Linnean Society of London), the author of the essay has been able to follow up the steps by which Linnæus arrived at the final formulation, with its picturesque vocabulary and a strict form somewhat reminiscent of the lapidary style obtaining in academic circles. Linnæus may also have been influenced by the »Försök» (Attempt) by his patron Count Tessin, written in the so-called lapidary style, and just published at that time (1750). BELFRAGE has gone on to give some examples of the revision to which Linnæus subjected his travel notes before publication, showing with what singleness of mind the latter worked when out to find a satisfactory way of saying what he had to say. »It is again recalled that none works so much as the geniuses.»

In the following essay, Professor NILS SVEDELIUS, has given a biographical description of the celebrated CARL PETER THUNBERG, who investigated the flora of Japan and the Cape; November 11, 1943 marked the bicentenary of his birth. Of the so-called apostles of Linnæus (Kalm, Hasselquist, Löfving, Forsskål, Solander, etc.), none has been of so lasting importance for botanical research as THUNBERG. The extent and value of the collections he brought home give him a first place not merely among Linnæus's pupils but among all of the naturalists of his time. The number of new plant species he drew up

amounts to 1900, of which 1200 are still included in the Index Kewensis as valid. His Travels in 4 volumes, which were published 1788—1793, and which were soon translated into English, French and German, are important by virtue of their unvarnished description of the conditions in the then Dutch Cape Colony, but their greatest importance has been derived from the observations made from the Japan of that time, whose community life was an altogether closed book to Europe, on account of isolation. Following on from HARALD HJÄRNE'S »*Två svenska Japanfarare*» (Two Swedish travellers in Japan), we read that the craftiness of the Japanese nevertheless prevented THUNBERG from seeing through the weakness in the Tokugawa rule at this time.

The many years of THUNBERG'S life after his return home — he did not die until 1828 — were spent in academic instruction in his capacity of the holder of Linnæus's chair, and in the revision of his own collections. Thanks to his efforts, the King bestowed on the University the academic garden which is still in use, and which replaced the old Linnean one.

In the next essay (in the German language), Herr FELIX BRYK has investigated Linnæus's system of nomenclature for the butterflies.

Dr. ERLAND EHNMAR who, in an earlier issue, discussed the different sources to Linnæus's Nemesiæ theories, follows with an essay entitled *Dygden och lyckan* (Virtue and fortune), in which he tries to demonstrate the different influences exerted on Linnæus's ideas. These influences were partly popular belief with its background of Christianity — particularly in the notion of man's guardian spirits or angels — and also the Stoic authors, primarily Seneca.

A short essay, (in Danish), by Dr. SCHLESCH (Copenhagen) and Dr. VENMANS (Utrecht), entitled *Linné og Nederlandene* (Linnæus and the Netherlands) presents a few memoirs from Linnæus's sojourn in Harderwijk and at Hartekamp.

Professor R. SERNANDER submits his customary report from the Linnean museum at Hammarby, and mentions in so doing the collection of books from Linnæus's own library (mainly medical texts) which are now kept there in Linnæus's own cupboards. This collection was given back to Sweden by the Linnean Society in 1895, and was housed at Hammarby. Various of the works it includes have considerable interest, both personal and bibliographical.

In one of the minor communications with which the volume ends, Professor T. LAGERBERG has thrown further light on the question of Linnæus's knowledge of The Bleeding Heart (*Dicentra spectabilis*) [cf. Prof. SERNANDER'S communication in Vol. XXIV]. A comparison between the copper-plate engraving of this plant in Karamyscheff's dissertation of 1766 and the example in Linnæus's herbarium — now accessible through the medium of the photographs donated by the Linnean Society — shows the former to have been made from the dried plant. Linnæus was mistaken as to the home of the plant, when he believed it to be from Kamtschatka and brought to Sweden with Steller's plants. It is not indigenous to Siberia at all. It came to Europe by various paths: to the Continent in the 1820's and to England about 1840. It does not seem to have been cultivated in Sweden before 1855.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGE- LÄGENHETER

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1943.

Sällskapetets vårsammankomst ägde rum å Linnés Hammarby söndagen den 23 maj och gynnades av ovanligt stor anslutning. Sedan revisionsberättelsen föredragits och ansvarsfrihet beviljats höll fil. lic. TORSTEN LAGERSTEDT ett föredrag med titel: »När Linné var med om storskifte på Hammarby». Framställningen anslöt sig till den utförliga uppsats »Linnés Hammarby. Från bondeby till herresäte», som ingår i årgång 1943 av Årsskriften. Professor RUTGER SERNANDER höll föredrag om »Johan Abraham Gyllenhaal — en förbisedd Linnélärjunge», även detta ett sammandrag av en avhandling med samma titel, som publicerats i nämnda årgång. Sedan därefter samlingarna och parken besetts, intogs middag i det fria å platsen vid »Museum in altis».

Ordinarie höstsammankomsten hölls måndagen den 22 november å Svenska Läkaresällskapetets lokal i Stockholm. Vid de därvid företagna stadgeenliga valen omvaldes för 1944 till ordförande professor ROB. E. FRIES och till vice ordförande professor R. SERNANDER. Till styrelseledamöter för åren 1944—1946 omvaldes professor N. E. SVEDELIUS, professor N. VON HOFSTEN och professor J. A. NANNFELDT samt till suppleant överläkaren B. STRANDELL. Till revisorer omvaldes professor S. EKMAN och amanuens C. G. ALM. Till revisorssuppleanter omvaldes bankkamrer O. ANDERSON och docent G. DEGELIUS.

Professor N. E. SVEDELIUS höll föredrag om »Carl Peter Thunberg, ett hundraårsminne». (Föredraget är tryckt i denna årgång.)

Styrelsen har under året sammanträtt den 20 febr. och den 23 maj.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1943.

Linné-Sällskapets inkomster och utgifter samt fondernas ställning framgår av följande sammandrag.

Kassakonto:*Debet:*

Ingående balans	37: 21
Årsavgifter för 1943	3,747: —
Två ständiga ledamöter	400: —
Statsanslag till årsskriften	1,000: —
Sålda publikationer	228: 70
Anslag från K. Patriotiska Sällskapet	1,000: —
Sparkasse- och sparbanksräkningar	15,760: 26
Checkräkning	32,560: 77
Inlösta obligationer	70,000: —
Räntor och aktieutdelningar	8,641: 30
Kronor	133,375: 24

Kredit:

Omkostnader och löner	3,640: 52
Linnéträdgården 1943	5,426: 05
Linnémuseet 1943	204: 23
Årsskriften för år 1943	3,810: 62
Kapitalräkning	307: 20
Sparkasse- och sparbanksräkningar	46,768: 95
Checkräkning	32,950: 53
Aktier	35,990: —
Wenner-Grenska donationsfonden	4,255: 31
Utgående balans	21: 83
Kronor	133,375: 24

Ingående balanskonto 1 jan. 1943.

Museifonden	1,160: 79	Samlingarna	11: —
Fasta fonden	23,634: 77	Aktier	76,115: —
Dispositionsfonden	12,829: 46	Obligationer	105,025: —
Linnéfonden	112,117: 36	Kapitalräkning	148: 30
Minnesstodsfonden	2,338: 40	Checkräkning	114: 29
Viktor N. Baumbachs fond	11,429: 21	Sparkassa och sparbank	12,073: 32
Basil H. Soulsby's fond	1,172: 81	Kassabehållning	37: 21
Wenner-Grenska Samfun-			
dets donation	9,196: 28		
Reservfonden	19,635: 04		
Kronor	193,514: 12	Kronor	193,514: 12

Utgående balanskonto 31 dec. 1943.

Samlingarna	1: —	Museifonden	1,160: 79
Aktier	112,105: —	Fasta fonden	24,034: 77
Obligationer	34,500: —	Dispositionsfonden	12,829: 46
Kapitalräkning	455: 50	Linnéfonden	112,397: 63
Checkräkning	504: 05	Minnesstodsfonden	2,338: 40
Sparkassa och sparbank .	43,082: 01	Viktor N. Baumbachs fond .	11,486: 36
Kassabehållning	21: 83	Basil H. Soulsby's fond .	1,184: 53
		Wenner-Grenska Samfun-	
		dets donation	4,940: 97
		Reservfonden	20,296: 48
	Kronor 190,669: 39		Kronor 190,669: 39

Sällskapets inkomster av årsavgifter, som för år 1943 uppgingo till kr. 3,747, överstego det i staten för år 1943 beräknade beloppet med 347 kr.

Två nya ständiga ledamöter ha under året tillkommit.

De allmänna omkostnaderna ha under året uppgått till kr. 1,840: 52, vilket är omkr. 25 kr. mer än det i staten upptagna beloppet.

Då Linnémuseet fortfarande hållits stängt, ha naturligtvis inga inträdesavgifter influtit. Kostnaderna för museet ha uppgått till kr. 204: 23 mot i staten upptagna 425 kr.

Trädgården har under år 1943 kostat kr. 5,426: 05 mot det i staten beräknade 5,305 kr. Även under år 1943 har »area annua» varit nedlagd.

Årsskriften 1943 drog en kostnad å kr. 3,810: 62 eller omkr. 1,100 kr. mer än det i staten anslagna beloppet 2,700 kr. Statsbidraget har utgått med oförändrat belopp, 1,000 kr.

För sålda publikationer har influtit kr. 228: 70 mot i staten beräknade 100 kr.

Från K. Patriotiska Sällskapet i Stockholm har Linné-Sällskapet även för detta år fått uppbära ett anslag å 1,000 kr., vilket använts till trädgårdens underhåll. Tack vare detta anslag har trädgården även detta år kunnat underhållas utan ytterligare inskränkningar.

Under året har utgivits del II av Andra Afdelningen av »Bref och Skrivelser af och till Carl von Linné med understöd af Svenska Staten och Wenner-Grenska Samfundet utgifna af Upsala Universitet och Svenska Linnésällskapet». Kostnaderna härför ha av Linné-Sällskapet bestritts från Wenner-Grenska Samfundets donation med kr. 4,255: 31.

Årets samtliga inkomster av räntor och aktieutdelningar ha uppgått till kr. 8,641: 30 mot i staten beräknade 8,045 kr. Denna inkomst fördelar sig på följande sätt: obligationsräntor kr. 2,875, aktieutdelningar kr. 4,690 samt räntor å bankräkningar kr. 1,076: 30. Medelförräntningen å Sällskapets bokförda kapital har varit $4\frac{1}{2}$ %.

Under årets lopp ha nom. 70,000 kr. Konungariket Sveriges Stadshypotekskassas $4\frac{1}{2}$ % obligationer av år 1933 blivit inlösta med en kursförlust å 525 kr. I stället ha följande aktier under året inköpts: 100 st. i Munksjö A.-B. till en medelkurs av 119 kr.; 20 st. i A.-B. Pripp & Lyckholm till en kurs av 155 kr.; 20 st. i Ströms Bruks A.-B. till en kurs av 240 kr.; 30 st. i A.-B. Stockholms Bryggerier till en medelkurs av kr. 261: 33; 50 st. i Billeruds A.-B. till en kurs av 167 kr. Det sammanlagda bokförda värdet av Sällskapets aktier uppgår den 31 december till kr. 112,105. Dagens kursvärde å aktierna är bortemot 19,000 kr. högre.

Av obligationer har Sällskapet nu endast nom. 35,000 kr. kvar, samtliga Svenska Statens obligationer. Av det belopp, 70,000 kr., som blev tillgängligt genom inlösningen av Stadshypotekskassans obligationer ha enligt styrelsens beslut 30,000 kr. tills vidare insatts i Uppsala Sparbank.

Under år 1943 ha inkomsterna överstigit utgifterna med kr. 661:44, med vilket belopp alltså reservfonden ökats. Att märka är dock, att även under detta år mycket små avsättningar gjorts till endast tre av fonderna (Linnéfonden, Viktor N. Baumbachs och Basil H. Soulsby's).

Uppsala den 10 januari 1944.

NILS E. SVEDELIUS.
Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

— — —

STAT FÖR SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET FÖR ÅR 1944.

Inkomster:

Räntebärande kapital:

a) Obligationer:	Kapital	Ränteavkastning
Svenska Statens 3 1/2 % obl. 1933 (nom. 20,000 kr.)	19,500: —	700: —
Svenska Statens 4 % försvarsobl. 1940 (nom. 15,000 kr.)	15,000: —	600: —

Kr. 34,500: — 1,300: —

b) Aktier:¹

75 st. Uddeholms A.-B. (8 kr.)	11,280: —	600: —
40 st. St. Kopparbergs Bergsl. A.-B. (12 kr.) . . .	10,040: —	480: —
50 st. A.-B. Stockholms Bryggerier (12 kr.) . . .	12,175: —	600: —
40 st. Korsnäs Sågverks A.-B. (6 kr.)	5,640: —	240: —
140 st. Kopparfors A.-B. (6 kr.)	15,310: —	840: —
30 st. Sandvikens Jernverks A.-B. (8 kr.)	5,850: —	240: —
60 st. Ströms Bruks A.-B. (9 kr.)	14,300: —	540: —
20 st. Bergvik-Ala Nya A.-B. (12 kr.)	4,950: —	240: —
50 st. A.-B. Pripp & Lyckholm (7 kr.)	7,910: —	350: —
50 st. Svenska Sockerfabr. A.-B. (3,50 kr.) . . .	4,400: —	175: —
100 st. Munksjö A.-B. (5 kr.)	11,900: —	500: —
50 st. Billeruds A.-B. (8 kr.)	8,350: —	400: —

Kr. 112,105: — 5,205: —

c) Å bankräkningar	1,200: —
Årsavgifter av ledamöter	3,700: —
Statsbidrag till årsskriften	1,000: —
För sålda publikationer	150: —
Anslag från K. Patriotiska Sällskapet	1,000: —

Summa inkomster Kr. 13,555: —

Utgifter:

Tjänstemännens löner.

Sekreterare	600: —	
Skattmästare	600: —	
Redaktör	600: —	1,800: —

Allmänna omkostnader.

Renhållning	200: —	
Försäkringspremier	800: —	
Kostnader för sammanträdena	300: —	
Utskylder	15: —	
Diverse	500: —	1,815: —
	Transport	3,615: —

¹ Under förutsättning av oförändrad utdelning under år 1944.

	Transport	3,615: —
<i>Linnéträdgården.</i>		
Föreståndaren för trädgården	250: —	
Trädgårdsförmannen	3,300: —	
Hyra av bostad åt honom	300: —	
Dyrtidstillägg	510: —	
Daglönare	600: —	
Material, reparationer, körslor m. m.	400: —	
Växter, frakt m. m.	100: —	
Uppvärmning och belysning i gamla orangeriet	125: —	5,585: —
<i>Linnémuscet.</i>		
Vattenavgift, belysning och telefon	100: —	
Städning och rengöring	75: —	
Semestervikarie åt vaktmästaren, diverse	150: —	325: —
<i>Årsskriften.</i>		
Tryck	3,000: —	
Oförutsedda utgifter m. m.	300: —	3,300: —
<i>Avsättning till fonderna.</i>		
Linnéfonden ($\frac{1}{4}$ % å kapitalbehålln.)	280: 99	
Viktor N. Baumbachs fond ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	57: 43	
Basil H. Soulsby's fond (1 % å kapitalbehålln.)	11: 85	350: 27
<i>Oförutsedda utgifter</i>		379: 73
Summa utgifter Kr. 13,555: —		

Uppsala den 10 januari 1944.

NILS E. SVEDELIUS.
Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

REVISIONSBERÄTTELSE.

Undertecknade, utsedda att som revisorer granska Svenska Linné-Sällskapets räkenskaper samt dess styrelses förvaltning för år 1943, få efter verkställt uppdrag avgiva följande berättelse.

Vi hava tagit del av styrelsens protokoll från sammanträdena under året, vilka icke föranleda något uttalande från vår sida.

Räkenskaperna äro förda med ordning och reda samt i vederbörlig ordning verifierade. Siffergranskning har verkställts av kamrer TH. BÄCKSTRÖM, som häröver till revisorerna avlämnat intyg, utvisande, att ingen anledning till anmärkning förekommit.

Vi vitsorda, att de i skattmästarens årsberättelse intagna sifferuppgifterna överensstämma med räkenskaperna. Under räkenskapsåret har utbytet av obligationer mot aktier fortsatts. Den i balansräkningen ingående aktieportföljen, bokförd till kr. 112,105:—, beräknas innevarande år lämna en avkastning av kr. 5,205:—, motsvarande c:a 4,65 %.

Som framgår av skattmästarens berättelse har Sällskapet även under 1943 fått uppbära ett anslag av kr. 1,000:— från K. Patriotiska Sällskapet.

Bokslutet utvisar en vinst av kr. 661:44, vilket belopp tillförts reservfonden. Såsom skattmästaren framhåller, ha emellertid endast tre av Sällskapets sju övriga fonder erhållit ränteavsättning för kapitalökning, resp. $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ och 1 %.

Sällskapets värdehandlingar hava av oss inventerats och befunnits i god ordning samt på betryggande sätt förvarade. Kassan har inventerats, och samtliga bankräkningar kontrollerats.

Sällskapets samlingar äro liksom tidigare brandförsäkrade för kr. 200,000:—, Linnébiblioteket jämte tillhörande bokhyllor för kr. 50,000:—, lagret av Sällskapets skrifter för kr. 7,000:— samt samlingarna inbrottsförsäkrade för kr. 200,000:—.

Enligt statförslaget för år 1944 skulle för Linnéträdgården finnas tillgängliga kr. 5,585:—, varav kr. 400:— beräknas åtgå för »material, reparationer, körslor». Behovet av mera omfattande reparationer å de bägge mindre växthusen, planket vid Linnégatan samt trärappor och träskoning vid dammarna blir allt mera trängande och vissa av dessa reparationer kunna icke längre uppskjutas. Ytterligare inskränkningar på andra utgiftsposter synas oss knappast möjliga för att kunna öka reparationsanslaget, så att Sällskapet blir i stånd att enligt åtagande underhålla byggnader och trädgård. Vi föreslå därför, att Sällskapet måtte uppdraga åt styrelsen att till nästa ordinarie höstsammanträde framlägga förslag om ändring av § 5 i Sällskapets stadgar, så att en höjning av årsavgiften till 15 kr. för vanliga medlemmar blir möjlig från och med år 1945.

Då enligt vårt förmenande såväl skattmästaren som styrelsen med nit och skicklighet handhaft Sällskapets angelägenheter och främjat dess intressen, tillstyrka vi, att Sällskapet beviljar styrelsen och skattmästaren ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 5 maj 1944.

O. ANDERSON.

C. G. ALM.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE

Professor ROB. E. FRIES,
Ordförande för 1944.

Professor emeritus R. SERNANDER,
Vice ordförande för 1944.

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1942—1944:

Disponenten P. BELLANDER, professor T. LAGERBERG, överbibliotekarien
A. GRAPE.

Suppleant: Andre bibliotekarien J. L:SON SAMZELIUS.

Valda för åren 1943—1945:

Professor O. T. HULT, professor emeritus Sv. MURBECK, andre bibliotekarien
A. Hj. UGGLA, sekreterare och föreståndare för Linnémuseet samt redaktör för
årsskriften.

Suppleant: Intendenten S. WALLIN.

Valda för åren 1944—1946:

Professor emeritus N. E. SVEDELIUS, skattmästare, professor N. VON HOF-
STEN, professor J. A. NANNFELDT.

Suppleant: Överläkaren B. STRANDELL.

Vald av Större akademiska konsistoriet i Uppsala:
Professor R. SERNANDER.

Revisorer:

Professor emeritus S. EKMAN och amanuensen C. G. ALM.

Suppleanter: Bankkamrer O. ANDERSON och docent G. DEGELIUS.

NYA MEDLEMMAR

- *BROSTRÖM, THOR E. J:SON, Skeppsredare, Göteborg.
- DALÉN, K. L. E., Med. dr, Stockholm.
- EKELUND, NILS, Med. dr, Hälsingborg.
- ELVIUS, SVEN, Lektor, Västerås.
- ENGSTRÖM, HARALD, Direktör, Jur. kand., Stockholm.
- ERDTMAN, GUNNAR, Lektor, Västerås.
- ERIKSON, HJALMAR, f. d. Provinsialläkare, Uppsala.
- FORSSMAN, HANS, Med. lic., Uppsala.
- *FRIES, SIGURD, Fil. stud., Uppsala.
- GOLDKUHL, ERIK, Docent, Uppsala.
- GRANANDER, JOHN, Direktör, Stockholm.
- GYLLENSWÄRD, CURT, Professor, Uppsala.
- HALLENGREN, K., Med. lic., Västerås.
- HASSELGREN, H. C., Länsveterinär, Dr. phil., Växjö.
- *HERNOD, TORSTEN, Direktör, Stockholm.
- HINRICSSON, H., Reg.-läkare, Uppsala.
- HJERTÉN, H., f. d. Generaldirektör, Stockholm.
- HÖGFELDT, P. J., Godsägare, Nyborg, Bålsta.
- IVARSON, INGE, Direktör, Stockholm.
- JACOBSSON, ARTHUR, Major, Kullavik.
- *JACOBSSON, HERBERT, Major, Göteborg.
- JANZON, H. W. Apotekare, Uppsala.
- KEMPF, MARGIT, Överstinna, Stockholm.
- KJELLMAN, HILDING, Landshövding, Uppsala.
- KUGELBERG, FREDRIK, Med. dr, Uppsala.
- LINDGREN, JOHN, Major, Uppsala.
- LINDMAN, SIGURD, Direktör, Stockholm.
- LUNDEVALL, ADOLF, Regeringsråd, Stockholm.
- LUNDH, ERIK, Landshövding, Växjö.
- LÖWEGREN, YNGVE, Fil. lic., Lund.
- MELCHERT, ERIC, Tandläkare, Uppsala.
- MOSELIUS, CARL DAVID, Fil. dr, Stockholm.
- NORRLIN, IVAR, Apotekare, Uppsala.
- OLSSON, ALFRED TH., Farm. kand., Mjölby.
- RENSTRÖM, ÅSLÖG, Fil. stud., Uppsala.
- RINGBERG, H. G. H., Apotekare, Uppsala.
- ROBSON, HENRIK AF, Kapten, Stockholm.
- »Sällskapet», Stockholm.
- *Svenska Orientlinjen, Göteborg.
- UNGER, BERTIL, Revisionssekreterare, Djursholm.

* = Ständig ledamot.

VILLIUS, EMIL, Tandläkare, Kalmar.
WAHLGREN, NILS A., Drätseldirektör, Uppsala.
WEIRULF, OLLE, Lektor, Stockholm.
WESTGREN, ARNE, Professor, Stockholm.
ÅKERREN, YNGVE, Överläkare, Göteborg

Nya medlemmar kunna föreslås till Sekreteraren eller någon av styrelsens medlemmar.

-

UPPSALA 1944
ALMQVIST & WIKSELLS
BOKTRYCKERI AB

4423